

Téziskönyv

BME Építőművészeti Doktori Iskola
Jubileumi kötet 2023

Téziskönyv

5	Balázs Mihály Gondolatok a BME Építő- művészeti Doktori Iskola jubileumi kiadványa elé – Valőr és impresszió	64	Alaprajz
8	Somogyi Krisztina Szerkesztői bevezető	66	Alföldi György
20	Metszet	68	Balázs Mihály
22	Bartha András Márk	70	Cságoty Ferenc
24	Borzsák Veronika	72	Czigány Tamás
26	Dankó Zsófia	74	Fazekas Katalin
28	Dimitrijevic Tijana	76	Fenes Tamás
30	Fábián Gábor	78	Ferencz Marcel
32	Falvai Balázs	80	F. Szántay Zsófia
34	Fejérdy Péter	82	Juhász Ákos
36	Félix Zsolt	84	Kronavetter Péter
38	Karácsony Tamás	86	Nagy Iván
40	Klobusovszki Péter	88	Pálfy Sándor
42	Lázár Antal	90	Perényi Tamás
44	Nagy Márton	92	Ritter Dániel
46	Répás Ferenc	94	Sáros László György
48	Rigó Bálint	96	Szabó Árpád
50	Sugár Péter	98	Szabó Levente
52	Szentirmai Tamás	100	Vadász György
54	Tánczos Tibor	102	Homlokzat
56	Török Dávid	104	Alexa Zsolt
58	Vannay Miklós	106	BedecsVarga Éva
60	Varga Piroska	108	Borsos Melinda
62	Zsuffa Zsolt	110	Francsics László
		112	Jancsó Miklós
		114	Mátrai Péter
		116	Molnár Csaba
		118	Schrammel Zoltán
		120	Schreck Ákos
		122	Vasáros Zsolt
		124	Vincze László
		126	A BME Építőművészeti Doktori Iskola DLA fokozatot szerzett hallgatói 1997–2023

Gondolatok a BME Építőművészeti Doktori Iskola jubileumi kiadványa elé **Valőr és impresszió**

Két szó, amit egy, a modern művészet előfutáraként is gyakran hivatkozott újító irányzat kapcsán ismerünk leginkább. Irányzatot említek és nem stílust, de mondhatnék szemléletmódot is, az talán még helyénvalóbb lenne. Amikor Édouard Manet francia festő a 19. század közepén felismerte, hogy a színek önértékkel bíró jelek, és a festői hatás ezek rendszeréből áll, fiatal művészek körében gyorsan terjedő mozgalom indult. Claude Monet *Impresszió, a felkelő nap* című képével aztán megszületett a mozgalom neve is: impresszionizmus, ami a festészet mellett a főleg zene és az irodalom területén meghatározó alkotók és művek hosszú sorával ajándékozta meg az egyetemes kultúrát.

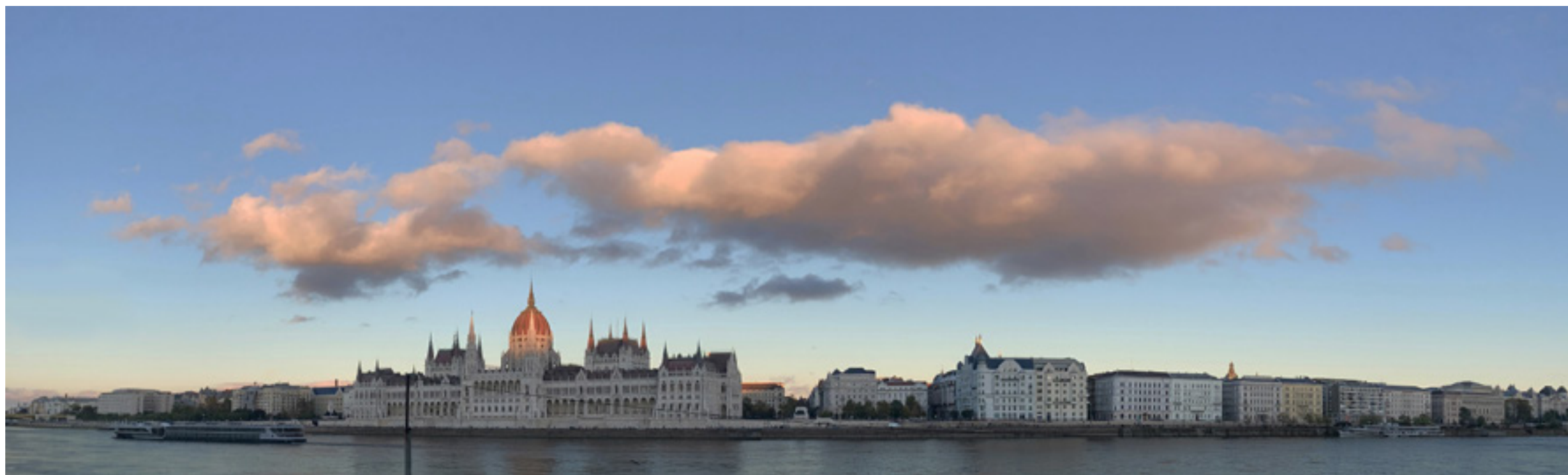
A valőr eredendően értéket és minőséget jelöl, a festészetben kapott sajátos jelentéstartalmat: a színek, fények, árnyékok finom árnyalataiból (színérték) kibontakozó összhatást jelenti. Lenyűgöző, ahogy az impresszionista festők a folyamatosan változó természetben megragadták a pillanat szépségét és felismerték benne az örökkévalót, ahogy az apró részletekből, éles határvonalak nélküli színes fény- és árnyékfoltokból összerakták és egyben látták a nagy egészet. A „látottat és nem a tudottat” festették, ettől vált minden kép személyessé, a sokféle személyesség együtteséből pedig koherens, általános világképpé, irányzattá. Az impresszió annyi mint benyomás, hatás. Nevezhetném összhatásnak is, gondoljunk csak Juhász Gyula *Magyar táj magyar ecsettel* című versére, melyben egyetlen alkonyi pillanatba sűrítve a magyar táj egészét ábrázolja.

Egy impresszionista műben az alkotóelemek – legyenek azok fények, színek, szavak, hangok – észrevétlenül, puhán kapcsolódnak egymáshoz. Nincsenek éles elválasztó határvonalak, hanem átmenetek vannak különböző értékek és minőségek között. Impresszionista építészet a szó szoros értelmében persze nincs, hiszen az építészet a realitásoknak erősen kitett (éppen ezért nem létezik szürreális, azaz valóságon túli építészet sem), materiális kötöttségei miatt nehezebb, lassúbb és állandóbb mint a már említett anyag-talan eszközökkel dolgozó művészetek. De vannak olyan elvek, működési logikák, kapcsolatok, amik az építészetet is értelmezhetővé teszik az impresszió fogalma mentén, engem ezek foglalkoztatnak. Ha az építészethez ebből az irányból közelítek, nyilvánvalóvá válik a párhuzam.

A Téziskönyv egy gondolatgyűjtemény. A képeknek és írásoknak egyenként is jelentésük van, de ha kicsit távolabbról szemléljük, kirajzolódik egy nagy közös jelentés. Nem üzenet, nem jóslat, nem kinyilatkoztatás, hanem egy pillanatfelvétellel arról, ami itt és most foglalkoztat minket. Egy nagy felbontású korpél, egy felhő, amiben a felvetett témák révén észrevétlenül megbújnak tér- és időtávlatok. Mint ahogy az impresszionista festmények színei sem a palettán hanem a látásunk révén keverednek, úgy a jelentés itt sem a könyv lapjain, hanem a tudatunkban állhat össze egységes egésszé. Sokféleképpen, mert sokfélék vagyunk. Egy aukción Rippl-Rónay pasztellrajza előtt állok, *Vöröshajú nő* (1905). Zavarbaejtően életlen, próbálok közelebb menni, de a benyomás távolról erősebb. A kontúrok puhán tiszták, a színek, formák, arányok megnyugtató egységbe rendeződnek. Jót tett a nézőpont váltás.

Balázs Mihály

Kossuth-díjas építész, egyetemi tanár
Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja
Európai Tudományos és Művészeti Akadémia tagja
Építőművészeti Doktori Iskola vezetője

Szerkesztői bevezető

„Ha két vagy több figura részben takarja egymást, és mindegyikük magának követeli a közös, átfedett részt, térbeli ellentmondás keletkezik. Ahhoz, hogy ezt az ellentmondást feloldhassuk, fel kell tételeznünk egy új optikai tulajdonság létét. A figurák áttetszőek, azaz kölcsönösen egymásba tudnak hatolni, anélkül, hogy optikailag szétrombolnák egymást. A transzparencia azonban több, mint egyszerű optikai tulajdonság: messzemenő következményekkel jár a térbeli rendre nézve. A transzparencia lehetővé teszi a különböző térhelyzetek egyidejű észlelését. A tér nem csupán hátrafelé lép, hanem állandóan fluktuál. Az áttetsző figurák helyzetének kettős jelentése van, mivel mindegyik figurát hol közelebbinek, hol távolabbinak látjuk.”¹ Kepes György gondolatai akár arról a gazdag és összetett folyamatról is íródhattak volna, ami a BME Építőművészeti Doktori Iskola negyedévszázados működését reprezentáló programalkotást jellemezte. Az első DLA fokozatot a Műegyetem 1997-ben adta ki, erre alapozva indította el Balázs Mihály, a Doktori Iskola vezetője a 2022/23-as tanévben az iskola identitás-kommunikációjáról való gondolkodást, de a jubileumi kötet kapcsán folytatott beszélgetések és a fellelt iratok egy összetett, folyamatosan változó helyzettel szembesítettek minket. Ahogy a történések transzparenssé váltak, a képzés dimenzióváltásai, fókuszai, az előtte-utána állapotok kontúrélés megrajzolása kihívásként jelentkezett. A legnagyobb múltú és hatású építőművészeti DLA iskola indulása ugyanis nem pontszerű, hanem egy régóta hőmpölygő nagy narratíva részeként, a Műegyetem fejlődéstörténetébe beágyazva értelmezhető, múltjának megismerése olyan tapasztalás, mintha széles folyosókon és egymásba nyíló termeken haladnánk át. Ez a folyamatszerűség nagy érték. Ahogyan arra Sugár Péter írása emlékezteti az olvasót a jelen kötetben, a magyar építészet jeles alkotóinak közössége olyan hálózat, amelyben tanítványokon és mestereken át hamar visszajutunk „Farkasdy Zoltánnal kezelt fogva tanítványaként (...) Weichinger Károlyon, Kotsis Ivánon át Hauszmann Alajosig.” Elkötelezett építészeknek köszönhető az is, hogy a Doktori Iskola a kezdeti vágyakból, igényekből negyed évszázad alatt mértékadó képzési helyé vált, ahol mára több mint százhatven építész szerezte meg DLA fokozatát.

Az indulás időszaka: az építőművészeti doktori program Kerényi József vezetésével, 1996-2009

Az Építőművészeti Doktori Iskola történetének aprólékos kutatása még a jövő feladata, azonban a legfontosabb mérföldkövek már látszanak. A folyamat nyitómomentuma, hogy „a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény visszaadta az egyetemeknek a tudományos minősítés jogát”², és ez lehetővé tette PhD és DLA doktori programok indítását. Erre alapozva a Műegyetemen is – ideiglenes akkreditációval – elindultak a doktori képzések. Kerényi József, Vámosy Ferenc és Hofer Miklós érdeme, hogy a Műegyetem az építészeti alkotásra nagy hangsúlyt fektető, művészeti irányultságú képzési programot is befogadott, ami 1996-tól már önálló DLA programként nevezte

¹ Kepes György: *A látás nyelve*, Budapest, Gondolat kiadó, 1979. p 72.

² Pusztai Gabriella, Fináncz Judit, Tóth Dorina Anna: *A doktori képzés nemzetközi és hazai átalakulása, 2022, Educatio 31 (1)*

meg magát. A kezdetekre a program első vezetője, Kerényi József így emlékszik: „1996-ban Vámosy Ferencsel megindítottuk a BME Építészkarának doktori programját, erre épült 2002-től az Építőművészeti Doktori Iskola, ami indulása idején az ország akkor legnagyobb és legerősebb doktoriskolája volt ezen a területen.”³ Lázár Antal, aki 2002 és 2006 között az Építészkar dékánja volt, így emlékezett vissza a kezdeti időkre 2022 őszén: „A mi Építőművészeti Doktori Iskolánk indítása elsősorban Hofer Miklósnak, az Építésmérnöki Kar dékánjának az érdeme. Hosszú hónapok megfeszítő munkáját és dr. Vámosy Ferenc (1930–2020) segítő közreműködését végül siker koronázta, amikor a felügyelő minisztérium és a Műegyetem Rektori Tanácsa engedélyezte az indulást. Az Építésmérnöki Kar olyan egyedüli oktatási egység volt Magyarországon, ahol lehetőség nyílt DLA és PhD fokozat szerzése. Az Építőművészeti Doktori Iskola élén az elnök állt. A döntéseket 7 tagú bizottság hozta meg, minden esetben titkos szavazással. (...) A bizottságnak 4 tagja műegyetemi professzor volt. Hozzánk csatlakozott az építés szakma 3 elismert szaktekinétye. (...) A műegyetem tanára volt Hofer Miklós (1931–2011), akinek több évtizedes építész tervezői múltja, oktatói és a MÉSZ-ben betöltött tevékenysége mindenki számára közismert volt. Csendes, de határozott és célratörő egyéniség volt. Nyelvtudása, műveltsége és elismertsége segített abban, hogy Magyarországon itt indult be először Építőművészeti Doktori képzés. Első elnökként szívügye volt ez a feladat. Kerényi József (1939–2016) különleges és sikeres kecskeméti alkotó éveit után lett műegyetemi tanár. Vezette a Lakóépítélettervezési Tanszékot, majd később a Doktori Iskolát. Építészként szoros kapcsolatot épített ki a képzőművészeti és színházi alkotó világgal. Lázár Antal (1941), e sorok írója, és Török Ferenc (1936–2021), aki előbb tagként, később elnökként segítette a doktori képzést. Sok kitűnő temploma, finom rajza, kedves modora és a hallgatók iránti elkötelezettsége ma is emlékezetes számomra. A hozzájuk csatlakozó kollégák az építész szakma legjobbjai voltak. Ők rendszeresen eljártak a havi ülésekre. Callmeyer Ferenc (1928–2020) a bizottság legidősebb tagjaként a háború utáni politikai és építészeti változások koronatanúja volt. Finta József (1935) talán a legfoglalkoztatottabb építész volt közöttünk. Mindig talált időt a délutáni találkozásokra. Makovecz Imre (1935–2011), aki a megbeszéléseinkre rendszeresen eljárt, pedig rengeteg időt követelt tőle a sok-sok épület megtervezése, a Vándoriskola irányítása és a közéleti szereplése. Ő sokat bírálta a műegyetemi építészképzést, „zsdanovi” jelzővel illette a tanszéki rendszert, de hívó szóra visszatért régi egyetemére. A »Szerves építészeti« című tárgya sok éven keresztül népszerű volt a hallgatók körében. Üléseinken határozott volt, mások véleményét meghallgatta, és időnként el is fogadta.”

A legelső időszakban a PhD és DLA képzés még párhuzamosan, szinte együtt futott, a választás a képzési folyamat során tulajdonképpen hangsúlyeltolódásként jelentkezett – erre így emlékezik vissza Vasáros Zsolt egyetemi tanár, az Exploratív Tanszék jelenlegi vezetője, aki elsőként inkább PhD, majd DLA irányba hangolta át képzését⁴. Már az első időkben is jelen volt

³ Kerényi József Péter, MMA akadémikusok számára létrehozott felületén <https://mma-kademia.hu/mobil-eletrajz/-/record/MMA31414> (utolsó megtekintés 2023.10.23.)

⁴ Az első időszak nyomai az indexekből és a Törzskönyvekben kézzel regisztrált bejegyzésekből fejthetők vissza.

a képzésben Cságoly Ferenc, Düll Andrea és Simon Mariann, akik később a 2002. június 6-án a Magyar Akkreditációs Bizottság által bejegyzett önálló Építőművészeti Doktori Iskola⁵ tanárai is lettek. Az első időkben tartott még órát Török Ferenc, Polónyi Károly, Hofer Miklós, Konok Tamás, Domokos Gábor és Vámosy Ferenc is. A DLA képzés specifikus óráját Kerényi József, a Doktori Iskola alapító vezetője tartotta: a kedd délutánok programja műteremlátogatásokból, vagy meghívott építészek prezentációjából és szabad beszélgetésből állt, amire a hallgatók alaposan felkészültek. A képzés kétarcú volt: a tárgyak az alapképzésre hasonlító szigorral, iskolás szervezethez, másfelől – Kerényi habitusából adódóan – a művészeti alkalmak szabadon, nyitottan, inkább élményszerűen zajlottak. Az első időszak hallgatói közül Perényi Tamás és Fejérdy Péter is úgy emlékeznek vissza, hogy az ezredfordulón a doktori program a művészi kifejezőmódok tágassága iránt befogadó, az egyéni felvetéseket szeretetteljesen támogató, egyéni útkeresésekre alapozó szellemi műhely volt.

Az első fokozatszerzésektől az első tézisekig

A Műegyetem az első DLA címet 1997-ben adta ki, de még nem disszertációra, hanem kiemelkedő színvonalú alkotói pályát reprezentáló kiállítás után, az egyetemi oktatásban is aktív tervezőknek. Az Építőművészeti Doktori Iskola eddigi három vezetője, Kerényi József, Cságoly Ferenc és Balázs Mihály Kossuth-díjas építészek ebben az eljárásban kapták kézhez fokozatukat. Az első évben még Bitó János, Callmeyer Ferenc, Farkas Gábor, Ferenc István, Finta József, Hofer Miklós, Kaszás Károly, Karácsony Tamás, Kiss István, Lázár Antal, Makovecz Imre, Patonai Dénes, Roth János, Török Ferenc és Zalaváry Lajos kaptak így Doctor of Liberal Arts fokozatot. Micsoda névsor ez!

A DLA fokozatok első három évében az életmű-kiállítás alapú megítélés volt a jellemző⁶, bár 1999-ben már megszülettek az első DLA dolgozatok is, amelyeket Perényi Tamás és Becker Gábor készítettek. Az életmű alapján való címadományozás aztán 2012-ig teljesen visszaszorult, megszünt, helyette egyéni felkészülők és egyre nagyobb súllyal az intézményes képzést követő eljárások váltak jellemzővé. Az első képzési időszak hallgatói közül többen 2002-re készültek el írásukkal, így 2003-ban öten – Bartók István (témavezető: Balázs Mihály), Csanády Gábor Mátyás (témavezető: Török Ferenc), Fejérdy Péter (témavezető: Cságoly Ferenc), Hild György (témavezető: Kerényi József), Hönich Richárd (témavezető: Karácsony Tamás) védtek meg sikeresen DLA téziseiket és Mestermunkájukat.

A disszertáció írásának fontossága magával hozta az írásbeli és prezentációs készségek fejlesztésének szükségességét, így még a Kerényi-féle időszakban Cságoly Ferenc vállalta, hogy féléves prezentációk szervezésével erősíti a hallgatók képességeit. A beszámolók a kezdeti időkben még változó metodikával és időkeretben zajlottak⁷, később, 2009 után már negyedévente, feszesen, opponenciákkal kiegészülve, konferencianapokon segítették a felkészülést. Az érvelés karakteres eleme a tézisek megfogalmazása, amely a PhD fokozatokhoz hasonlóan kötelező eleme a DLA

5 Az 51/2001-es kormányrendelet szabályozta a képzéseket és az elvárásokat, így attól kezdve kizárólag önállóan akkreditált doktori iskola keretein belül lehetett doktori képzést végezni, ami a programok átalakítását vonta maga után.

6 1998-ban életmű alapon DLA fokozatot kaptak: Balogh Balázs, Bodonyi Csaba, Bodrossy Attila, Borostyánkői Mátyás, Janáky István, Kapy Jenő, Komondy Zoltán, Kóris János, Kónig Tamás, Mikolás Tibor, Nagy Tamás, Novák István, Papp László, Radványi György, Reischl Gábor, Sárvári István, Turányi Gábor, Vadász György, Vajai Tamás, Vörös Ferenc és Wagner Péter, 1999-ben Bán Ferenc, Czígány Tamás, Dévényi Sándor, Ekler Dezső, Jeney Lajos, Kapitány József, Mátrai Péter, Pálffy Sándor, Puhl Antal, Sylvester Ádám, Szegő György és Virág Csaba.

disszertációnak is. Az építőművészet területén a tézisalkotás összetett kérdés, elvezet a művészeti és tudományos látásmód közötti különbségek értelmezéséhez; a jubileumi könyv címválasztása – *Téziskönyv* – a számos beszélgetésre, vitákra, a sokak által megélt nehézségekre, néha vidám percekre és a mindezekben való felülemelkedésre való utalás. A címválasztás kapcsán a *tezés* szó etimológiáját fellapozva szembesültünk azzal, hogy a görög eredet szervesen kapcsolódik az építészethez: a *(ti)thémi* ige alapjelentése: tesz és helyez, ami egy gondolat lehorgonyzására utal. Jubileumi könyvünkben sokféle gondolat talált helyet magának: a tézisekből összeálló heterogén világ jól reprezentálja, hogy a képzésben a diverzitás érték, az iskola sokféle érvényes, párhuzamosan létező kutatási témát fogad(ott) be. Az Építőművészeti Doktori Iskola nem ideológiát, hanem szellemiséget és minőséget képvisel. Ennek megmutatása a jelen könyv egyik célja.

A Cságoly Ferenc által vezetett Doktori Iskola, 2009–2015

Kerényi József 70 éves korában, 2009. december 1-én adta át az Építőművészeti Doktori Iskola vezetését, DIT és SZDT tagságát Cságoly Ferencnek,⁸ aki 2011-ig párhuzamosan látta el a Középülettervezési Tanszék vezetését is, utóbbit ekkor adta át Balázs Mihálynak. Cságoly szemléletében a DLA iskola a nappali képzés szerves folytatása, az építészeti alkotófolyamat kiteljesedése, amelynek hároméves felépítése az önálló alkotói, oktatói és kutatói egyéniség kiteljesedését célozza meg. Cságoly ezt így fogalmazta meg a jelen írás számára készült interjúban: *„A DLA képzés pregnánsan más, mint a PhD képzés. Míg az a kutatásra alapul, és jellemzője egy egyéni munka során végzett módszeres analízis és a racionális szemlélet, addig a DLA képzés művészeti szemléletű, így a személyes vagy csoportos érdeklődés jellemző eszköze az analógia, a kutatásnak emocionális töltete is van, és nem objektív, hanem szubjektív igazságok megfogalmazására törekszik. Ez a kettősség az építészet sajátja. A szakmánkból adódó dichotómia képződik le a kétféle doktori iskolában. Persze a Műegyetem tudományegyetem, amelynek egyetlen művészeti doktori iskolája a miénk, így mindig is kavics voltunk a gépezetben, de az induláskor nagy segítséget kaptam az EHDBT-ben dolgozó kollégáktól, amelynek akkori elnöke Mihály György fizikus professzor volt, aki jóindulatú nyitottsággal támogattott. Az elvárások és szabályzatok kidolgozásának átnézését, ellenjegyzését Czígány Tiborra bízta az EHDBT, a szabályzatokat az ő szobájában együtt néztük át, a jogi elvárásokban hatalmas segítséget kaptam tőle.”*

Cságoly egyik első feladatának a művészi alkotómunka támogatását, a tágran értelmezett műveltség mélyítését, ebben a kortárs tartalmak erősítését és az elvárások önálló tantervben való rögzítését tartotta. Hozzá kötődik az első komplex Képzési Terv és Működési Szabályzat is. A képzés és a minősítés egzakt követelményeinek összehangolása két lényegesen eltérő feladatkörrel felruházott testületet is kívánt. A Doktori Iskola Tanácsának (DIT) kompetenciája az abszolutorium megszerzéséig terjedt. A minősítés, fokozat odaítélése a szakmai (építőművészeti) Habilitációs Bizottság és Doktori Tanács (HBDT) hatáskörébe tartozott. Mindkét testületet az egyetemi szintű doktori tanács (EHBDT)

7 Erről az időszakról már személyes emléket őrzök, mert Cságoly meghívására Váriné Szilágyi Ibolya szociálpszichológus mellett én is többször meghívást kaptam a prezentációs alkalmakra, hogy az építészek tágabb tudományos kontextusból kapjanak visszajelzéseket.

8 Az Építőművészeti Doktori Iskola Tanácsa (DIT) és Építőművészeti Szakmai Doktori Tanács (ÉSZDT) tagság átvételéről 2010. február 23-án született meg az előterjesztés Dr. Becker Gábor dékán felé.

felügyelte. A HBBD feladata tehát túlmutatott a doktori fokozat odaitélésén, a habilitációs eljárásokban, illetve az egyetemi tanári pályázatok megítélésében csúcspontot ki. Így az építészképzés teljes folyamatának szervezése saját kezbe került, természetesen az EHBBD és a MAB folyamatos felügyelete mellett. A szervezett képzés első időszakában prioritást élvezett a minősített oktatói kör teljességének elérése. A Műegyetemen szigorú szabályai vannak a tanszékek – mint oktatási alapegységek – személyi összetételének. A 10-5-1 szabály értelmében tanszék az lehet, ahol legalább 10 oktató van, közülük legalább öt minősített (tudományos fokozattal bír), és legalább egy professzora van. Építőművészeti tudományágban a tervezési tanszékeken ez a követelmény a 2010-es évek végére maradéktalanul teljesült, ebben meghatározó szerepe volt a Doktori Iskolának.

A képzés a 2009–2015 közötti időszakban tematikusan szervezett évekre rendeződött. Érdekes visszatekinteni például a 2010/11-es tanév tavaszi tematikájára, amikor az iskola az *Illeszkedés és újjítás* fogalom-pár témamegjelöléssel írt ki ötletpályázatot a Budai Várban lévő Szent György térre és környékére. Ez a témaválasztás jellemző a Doktori Iskolára: cél, hogy a meghívott szakértőkkel kiegészült építészek belső közössége élő és társadalmilag fontos problémákkal foglalkozzon, azokat gondolja újra nagy érzékenységgel és nyitottsággal. Ehhez arra is szükség volt, hogy a munka intenzívebbé, ugyanakkor koncentráltabbá váljon, ezért a képzés átkerült a szerdai napra, és fizikai értelemben is megtalálta saját, önálló helyét a K 210-es teremben, amelynek átalakítását Szentirmai Tamás és Vági János fiatal építészek, doktoranduszok tervezték. Cságoly új tantárgyakat vezetett be,⁹ az építészeti tudás elmélyítésén túl a műveltség és a látásmód kitágítását tartotta elsődleges céljának, ezt erősítették a környezetpszichológia, a vizuális kommunikáció és a kortárs művészetelmélet órák is. E tárgyak kiválasztásában jól érzékelhető, hogy az esztétikai és technológiai szempontokon túlmutatóan Cságoly számára az építészet a humán hatások, így a használat, a jelentés és az identitás szempontjából kiemelten fontosak, az építész attitűdjében a közösségek iránti empátiának, a szolidaritásnak, szociális érzékenységnek és az etikus viselkedésnek a megléte alapvető. Ez a szemlélet jelenik meg abban is, hogy a 2011/2012-es tanévben a közösség és az építészet kapcsolata adta a központi tematikát, amelyről Cságoly így fogalmaz: *„Az építészeti munkát végző közösségeknek egyrészt kapcsolatot kell találniuk az építő közösségekkel, másrészt azokkal a közösségekkel, amelyeknek építészeti szolgálatra lenne szükségük, de nincsen rá lehetőségük. Az építészcsoporthoz és a megbízói közösségek jó kapcsolata szükség szerű, maga a munka teszi azzá. Kicsit kiterjesztve, ezek a kapcsolatok alakítják a szakmai közegeket és a társadalom közötti kommunikációt, minden egyes munka hozzátehet ahhoz, hogy a két fél megértéssel közeledjen egymáshoz. Nagy eredmény, ha ez a megértés fokról-fokra erősödik. De ennél is nagyobb eredmény lenne, ha az építész közösségek megtalálnák az utat azok felé is, akiknek szükségük lenne rájuk, de lehetőségük nincsen rá. Akik elő sem mernek állni a vágyaikkal és igényeikkel, mert nincsen semmiféle fedezetük hozzá, és*

9 A hároméves képzési időszak tantárgyai: Tematikus alkotás (Szabó Levente), Tematikus kutatás (Kerékgyártó Béla és Simon Mariann), Önálló kutatás (Cságoly Ferenc), Kultúra és építészet (Cságoly Ferenc), Kutatásmódszertan (Krähling János), Vizuális kommunikáció (Somogyi Krisztina), Környezetpszichológia (Düll Andrea) és Kortárs művészetelmélet (Szalai András).

talán meg sem tudnák kellően fogalmazni. Ezek a közösségek egyre többen vannak, és egyre távolabb a segítő kezeiktől. Nem nehéz megtalálni őket. Kicsit nehezebb feljűk fordulni. És talán a legnehezebb konkrét munkával szolgálni őket. Nehéz, de meg lehet próbálni.” A 2013/2014-es tanév témája Ernst Schumacher nagy hatású, az ökológiai és humán szemléletű közgazdaságtan „bibliájává” vált könyvének címe volt: *„A kicsi szép!”* A tematikus kutatások hatása¹⁰ máig érzékelhető: a kortárs építészet lényegi kérdéseire 2023-ban rákérdező felvetésünkre számos olyan válasz érkezett, amelyek az építész etikus viselkedésével hozhatók kapcsolatba, az alkotók személyes indíttatásán túl ez az iskola szellemiségéből is természetesen adódik.

A DLA iskola ebben az időszakban szabályozási és strukturális szempontból is rendezetté vált, így fontos lépés volt a tanulmányi bizottság létrehozása, amelybe Cságoly fiatal, tehetséges építészeket hívott meg: Nagy Márton, Szabó Árpád, Szabó Levente és Vasáros Zsolt képviselték akkor a tanszékeket. Ők ma, 2023-ban négy tanszék vezetői, ami egyrészt jól mutatja Cságoly érzékenységét a tehetség felismerésére, másrészt azt is jelzi, hogy a Műegyetemen a folytonosság, ennek részeként a mestertanítvány viszony még mindig meghatározó.

A Balázs Mihály építész által vezetett Doktori Iskola, 2015-

A Doktori Iskola vezetésével és a HBBD elnöki teendőinek ellátásával a tőzstagok javaslata alapján Mihály György, az EHBBD elnöke 2015. június 25-én bizta meg Balázs Mihály építész, aki így írt az átmenetről: *„Egy rendezett háttérrel, kidolgozott szabályrendszerrel működő iskolát vettem át, ami folyamatos apró korrekciókat kivéve nem szorult alapvető megújításra. Legfőbb célkitűzésem ezért az volt, hogy minél több alkalmas oktatót juttassak el a habilitációig, illetve tovább, az egyetemi tanárságig. 2015–2017 között négy sikeres habilitációt követően 2018–2019 során jutottunk el az egyetemi tanári kinevezésekig: Alföldi György, Sugár Péter, Szabó Levente, Vasáros Zsolt. Hosszabb szűnet után a habilitációs folyamat lezárása előtt áll Répás Ferenc.”* A folytonosságra a vezetőváltás kapcsán is kulcsszó: az elért eredményekre építő, ugyanakkor a világ eseményeire reagáló, változó, élő kontinuumként értelmezhető az elmúlt nyolc év. Ez látható a kiadványokban is, amelyek közül a 2015-ös, *A Dunánál* című kötet még a korábbi formátumot viszi tovább, a rá következő évtől viszont nagyobb terjedelmű, formátumú tematikus kötetek rögzítik a kutatásokat.

Az időszak legfontosabb váltása összefügg az új képzési struktúrával: 2016-ban 2+2 éves képzéssé alakultak át a doktori képzések Magyarországon,¹¹ a struktúra változása a tantárgyakban is módosulást hozott.¹² Balázs Mihály számára az alkotás elmélyült, alapos és tájékozott folyamatának támogatása a központi kérdés. A magas színvonalú Mestermunka megkövetelése ugyanakkor nehéz elvárás, hiszen a 2008–2009-es válság, majd a Magyarországot 2020-ban elérő Covid pandémia nehéz helyzetbe hozta az építészeti praxisokat. Az egyetemi képzés után pár évvel jelentkező doktori hallgatók számára gyakran nem

10 2013-2014-ben a téma a „Régió és identitás” volt, a pályázati kiírás pedig az Aquincumi Múzeum régi épülete és a körülötte lévő romterület rehabilitációjára vonatkozott. A 2014/2015-ös tanévben „Város és folyó” kapcsolata, a Ráckevei Duna-ág városi szakaszán nemzetközi versenyek lebonyolítására alkalmas evezőspálya létesítése és a környék tájépítészeti és építészeti formálása volt a feladat.

11 A 2011-évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 2015-ös módosítása hat félelvről nyolc félelvré emeli a doktori képzések időtartamát.

12 2016-tól a legfontosabb tantárgyak: Kutatásmódszertan (Kerékgyártó Béla, majd Bun Zoltán), Kultúra és építészet (Balázs Mihály), Vizuális kommunikáció (Somogyi Krisztina), Környezetpszichológia (Düll Andrea), Kortárs művészetelmélet (Szalai András), Tematikus építészeti kutatás (Szabó Levente), Egyéni építészeti kutatás (Balázs Mihály), Publikáció (Vasáros Zsolt), Konzultációs gyakorlat (Szabó Árpád), Alkotás-kutatás (Nagy Márton).

adódik olyan lehetőség, ami önálló építészeti alkotáshoz vezet a képzés négy éve alatt. Az építészeti alkotás mibenlétének újraértelmezésére hozta létre Balázs Mihály a Művészeti Tanácsot, amelynek tagjai több művészeti egyetemet és mindkét akadémiát képviselik.¹³ Szintén ebbe az irányba mutató döntés, hogy a Cságolytól átvett *Építészet és kultúra* tárgy tanítása mellett Balázs aktívan részt vesz a közös pályázatok és kutatások munkájában, amelyekhez a témavezetők közül hívott maga mellé társakat. 2015–16-ban a Hegyvidék négy iskolájában folyt a menzákat érintő kutatás,¹⁴ 2016-ban Gyulán az Egyes iskola környezetét alakították át, 2017–18-ban *Zöld út* címmel Nyíregyháza fejlesztési fókuszainak újragondolása volt a feladat,¹⁵ 2020-ban *Iskola mozgásban* címmel a kortárs oktatás és az építészet új összefüggései álltak a középpontban, 2021–22-ben Keszthely Balaton-partjának ökológiailag és szociálisan empatikus fejlesztési terve a helyi civil szervezetekkel együttműködve készült el,¹⁶ 2022–23-ban pedig *Építészet és identitás* címmel a magyar építészet értelmezhetőségének, jelentéstartalmainak és karakterológiájának témája volt a közös feladat.

Az építészeti pályázatokat a 2016 és 2022 között megjelent évkönyvek is rögzítik. Az említett kötetekben az egyéni témaválasztású tanulmányok gazdag témaválasztéka a Kerékgyártó Béla által bevezetett elmélyült, rendszeres és módszeres elméleti munka eredménye. A filozófus végzettségű, de az építészet iránt mély elköteleződésű Kerékgyártó fegyelmezett gondolkodásmódja nagyban elősegítette, hogy a DLA képzésre jelentkező, alkotó szellemiségű építészek kutatásainak írásbeli megnyilvánulásai, ennek részeként a tézisekbe rendezett érvelések rendszere kialakuljon, megszülethessen az az írásmód, amely egyensúlyt tud alkotni a tudományos igényű, de művészi attitűddel létrejött disszertációkban. Kerékgyártó 2018-ban bekövetkezett halálát követően – ami mélyen elszomorította a Doktori Iskola közösségét – a tárgyat átvevő Bun Zoltán és Szabó Levente, majd az általuk időről-időre behívott szakértők¹⁷ támogatták hétről-hétre a kutatásokat. A megszülető szövegek közül több mind témaválasztásában, mind kutatási mélységében hiánypótló módon gazdagítja a kortárs építészet elméletét és történetét. A kötetek tervezését Máthé Dóra még DLA hallgatóként vállalta magára, majd kiváló munkájából adódóan a kötetek vizuális világának kialakítása mind a hat kötetben az ő tehetségét dicséri. Az *Építészet és idő* tanulmánykötet¹⁸ a '60-as és '70-es évek magyarországi építészetének örökségét, a *Továbbépítés és újrahajszolás* tanulmánykötet¹⁹ a fenntarthatóság kérdését kulturális, emlékezeti-identitásbeli, szociális, politikai, gazdasági és természetesen ökológiai összefüggéseiben értelmezi, a *Glokális építészet* tanulmánykötet²⁰ pedig kulturális, szociális és ökológiai problémákat vizsgál összefüggéseiben.

Ebben az időszakban különböző előadókkal gazdagodott a szerda délután menetrendje, esetenként nyitott programként bárki meglátogathatta azokat. A számtalan magyarországi előadó mellett többek között Moravánszky Ákos, Parajdi Mester László, a MECANOO iroda, Alexander Schwarz a David Chipperfield

13 A Művészeti Tanács tagjai: Bán Ferenc (MMA), Czifrány Tamás (SZE), Harmati Hedvig, Marián Balázs (MOME), Pazár Béla, Sugár János (MKE), Winkler Barnabás (SZIMA), Zsuffa Zsolt

14 *Építészet és Oktatás* tanulmánykötet, 2016, szerk: Kerékgyártó Béla PhD és Szabó Levente DLA

15 *Továbbépítés és újrahajszolás* tanulmánykötet, 2018, szerk: Kerékgyártó Béla PhD és Szabó Levente DLA

16 *Térfoglalás* tanulmánykötet, 2022, szerk: Bun Zoltán DLA, Somogyi Krisztina PhD, Szabó Levente DLA

17 Klobusovszki Péter, Kovács Dániel, Vukosavljev Zorán, Wettstein Domonkos

18 *Építészet és idő* tanulmánykötet, 2017, szerk: Kerékgyártó Béla PhD és Szabó Levente DLA

19 *Továbbépítés és újrahajszolás* tanulmánykötet, 2018, szerk: Kerékgyártó Béla PhD és Szabó Levente DLA

20 *Glokális építészet* tanulmánykötet, 2019, szerk: Szabó Levente DLA

irodából, Günter Henn, Stefan Ghenciulescu, Stephan Gruber, Martin Henn, Le Quan, Pham Trong Thuat, Tom Emerson, a SANAA, Siim Sultson, Peter Barber, Marga Jann, Stefano Rolla, Job Floris, Sebastian Bietenhader és Matthias Moroder tartottak előadásokat. A nemzetközi kapcsolatok és tapasztalások erősödését támogatja az is, hogy a Doktori Iskola többször is járt Svájcban és Berlinben, illetve 2015-ben Prágába, 2016-ban Vietnámba, 2022-ben pedig Székelyföldre tett hosszabb tanulmányi kirándulást. A Doktori Iskola iránti nemzetközi érdeklődés is megnövekedett, az angol nyelvű képzési program hivatalosan 2018-ban jelent meg, előbb egyéni felkészülők számára, majd a 2019/2020 tanévtől a szervezett képzésben is.

A közelmúlt nehéz időszaka

A jól intézményesült, közösségében éretté vált képzés életében komoly traumaként kell értékeljünk a Covid-pandémia miatt kialakult vészhelyzetet. Az elnyúló távoktatás, majd a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború okozta energiaválság és a Műgyetem téli időszakra való bezárása komoly kihívás volt az oktatásban és az építészeti szakmagyakorlásban is. Talán a legnagyobb sebet ez az időszak a közösségi létben ejtette, aminek újraépítése és az aktív jelenlét intenzitásának növelése fontos szándék. A 2022-től gyakoribbá váló szakmai kirándulások, a szerda délutánok részben hallgatók által szervezett előadásai, az épületlátogatások és a beszélgetések remélhetőleg meghozzák az eredményüket. Az építészi identitás és a közösségi lét erősítése Balázs Mihály számára egymással összefügg: ennek alapja a témavezető és a DLA hallgató közötti kapcsolat megerősítése, kiteljesedése pedig a közös pályázatok és más tervezési feladatok készítése. A kreatív alkotói munkát és a magas színvonalú Mestermunkák elkészülését Balázs Mihály prioritásnak fogalmazta meg a Doktori Iskola működésmódjának 2022-es átalakításában. A hallgató és témavezetője közötti kapcsolat a személyes tudástranszfer hagyományának megerősítése, de abban is segítség, hogy megszülethessen a magas minőségű Mestermunka. Az egyéni kutatást támogatja, ennek ad keretet a tematikus éveket felváltó, „Kutatás alapú építészet” nevet viselő új komplex tárgy, amely összefogja az egyéni alkotást, kutatást és a közös pályázatokat. Mindez természetesen a DLA képzés központi kérdéséhez, tudomány és művészet dichotómiájához kapcsol vissza. Ennek lényegét Balázs Mihály így fogalmazta meg: „A kétezres évek elején a Doktori Iskola fejlődésével párhuzamosan indult egy másik, számomra nem kevésbé fontos történet, a PPKE Információs Technológiai Kar épületének tervezése: itt is hangsúlyosan felvetődött művészet és tudomány viszonyának kérdése. Az épület tervezése kapcsán Roska Tamás professzor vetette fel kitartó következetességgel a témát. Roska, az info-bionika akkor kibontakozó tudományának nemzetközi szaktekintélye, jeles tudós, ugyanakkor művészetet értő és pártoló személyiség elsőként azzal lepelt meg, hogy a szakmai egyeztetéseket »iterációnak«, fokozatos közelítésnek, pontosításnak nevezte, és rendre kiterjesztette a kultúra tág köreire. Úgy vélekedett, hogy egymás nézeteinek megismerése és közelítése a világ dolgairól, tudományról, művészetről, hitről, azaz a megismerés legfőbb kategóriáiról a jó együttműködés alapfeltétele.

Rendkívül inspiráló, barátivá váló beszélgetéseink során vissza-visszatért egy kérdés: miként működik a tudós és miként a művész, mik az azonosságok és a különbségek a két gondolkodásmód között? Kezdetben eltérő véleményeink közös metszetét végül megtaláltuk. A tudós kérdez, körülnéz a világban (kutat), és válaszol. A művész kérdez, magába néz (kutat), és válaszol. Persze mindketten mindenfelé is néznek, de jellemzően másfelé. Az eredmény végül egyaránt valamilyen állítás: tézis. De hogyan működik az építész? Roska Tamás gyakran használt egy sajátos fogalmat velünk kapcsolatban, ami így hangzott: »az egyszerre megragadás képessége«. Minden alkalommal kitörő lelkesedéssel és rácsodálkozással mondta ki ezt, mint aki éppen abban a pillanatban valami nagyon fontos felismerésre jutott. Mélyen megragadt bennem ez a gondolat, és megpróbáltam értelmezni a magunk gondolkodásmódjára vetítve. Holisztikus látásmód a tudományos neve annak, amit magunkénak tudni szeretnénk. Egyszerűbben fogalmazva, arról van szó, hogy az építész kérdez, körülnéz (kint és bent), válaszol, és megint kérdez. Vagyis az építészeti mű párbeszédben születik. Külső-belső párbeszédben. Az eredmény pedig itt is egy állítás. Tézis. Az építészeti alkotás is tézis. Csak jóval később tudatosult bennem, hogy a Roska Tamással folytatott beszélgetések közvetve milyen erőteljesen hatottak a Doktori Iskola szemléletének alakulására, a számunkra első pillantásra idegennek tűnő tézis fogalmának megértésére és elfogadására. A képzési program máig tartó folyamatos változásai, pontosításai során egyre tudatosabbá vált az alkotói attitűd erősítése. Ez vezetett a »kutatás alapú építészeti« fogalmához, ami jelenleg a legfontosabb összegző tantárgyunk neve is. Több mint tantárgy: platform, ahol az alkotói és a kutatói szemlélet egymást támogatva összeér.»

A jubileumi kötet szándékai, szerkesztési elvei

A most bemutatott háttér és a Doktori Iskola értékszemlélete egy olyan publikáció igényét vetítette előre a 2022/2023-as jubileumi tanév kapcsán, amely nem kronologikus és tematikus, hanem az iskolához kapcsolódó alkotói egyéniségek szabad kibontakozását teszi lehetővé. A szándékok tisztázása két kisebb csoportban indult: a Balázs Mihály által 2022-ben létrehozott oktatási munkacsoport²¹ és a kommunikációs munkacsoport²² határozott úgy, hogy a tervezett megjelenés legyen nyitott a teljes alumni számára. Karner Anikó, a Doktori Iskola titkára összeállította a DLA fokozatot szerzett építészek teljes listáját 1997 és 2023 májusa között. 177-ből 126 építésznek küldtünk levelet, mert vannak, akik sajnálatos módon már nincsenek az élők sorában. Rövid és személyes reflexiókat kértünk a (kortárs magyar) építészettel kapcsolatban. A DLA dolgozatok szellemiségéhez kapcsolódva tézisszerűen sűrű, ugyanakkor saját, személyes alkotáshoz kötődő megfogalmazásokat és 3–5 képet vártunk: az építészeti lét egy-egy fontos aspektusát kívántuk közérdekűvé tenni. Kaleidoszkóp-szerű összhatással számoltunk, utalásként a jelenkori világra, amelyben a nézőpontok multiplikálódnak, a nagy narratívák mikronarratívákra töredeznek, az igazság pedig érvényes érvelésekké alakult át. 90 izgalmas és fontos válasz érkezett a felhívásra, ami jól jelzi a képzéshez való kötődést; ezeket az online térben kívántuk közreadni. A közben beadott pályázatok sikerének köszönhetően

21 Tagok: Fábrián Gábor, Kronavetter Péter, Török Dávid

22 Tagok: Falvai Balázs, Terbe Rita, Somogyi Krisztina

lehetővé vált egy 50 alkotót bemutató kiadvány megjelenése, ami nehéz döntési folyamatot indított útjára, hiszen minden beérkezett vélemény fontos és értékes.

A válogatás – melyet Balázs Mihállyal közösen készítettünk – sokféle szempontot vett figyelembe, így elsőként a Doktori Iskolához erősen kötődő, ott témavezetői vagy oktatói feladatot vállaló építészek megszólalását prioritizáltuk. A Műegyetemen való oktatói jelenlét hatalmas energiákat és sok időt követel, a témavezetés optimális esetben intenzív közös munka, amely kiterjed közös alkotásra, a pályázatokra és az elméleti kutatásra is. A könyvben ugyan nem jelöltük, de az olvasó felfedezheti ezeket a kapcsolódásokat.

Az anyagok szerkesztettsége és ehhez kapcsolódóan a könyv grafikai világa – melyet Polgárdi Ákos tervezett – szigorú területi határokat szabott, így azok, akik az alkotói szabadságot szem előtt tartva átértelmezték a feladatot és nagy mennyiségű képet küldtek számunkra, csak az online térben tudnak méltóképpen kiteljesedni.

A kiválasztott 50 alkotó rendszerezése során örömmel vettük észre, hogy optimális (természetes) a válogatás korbéli megoszlása: legtöbben a most legaktívabb középkorosztályból kerültek be, de érett alkotóegéniségek és a pályán nemrég induló fiatal tehetségek közül is szép számban vannak jelen a kötetben. Feltűnő, hogy az első években a fokozatok között még elvétve sem találunk női építészt, ezzel szemben az elmúlt évtizedben javult a nemek aránya a DLA képzésben is, aminek pozitív hatása már most érzékelhető az építészeti diskurzusban.

A beérkezett anyagok sorrendisége sokáig foglalkoztatott minket; a felvetések gazdagságában három különböző szemléletmód rajzolódott ki, így alakultak ki a fejezetek. A személyes tervezői nézőpont a legjellemzőbb, ez a kiírásból is következett és egyben az alkotó építészek természetes pozíciója is. Az építészeti mibenlétéről, kulturális szerepéről, jelentőségéről szóló szövegekben az (egyetemi előadások megtartásához szükséges) absztrakt és reflexív nézőpont azonosítható. Az építészeti multidiszciplináris jellege, így építészeti és pedagógia, csillagászat, ökológia, technológia, szociológia, régészet vagy a zene összekapcsolása a harmadik témacsoport szemléletmódja. Ennek kifejezésére fejezetcímeként három rajzi nézetet választottuk: a személyes nézőpontok feltárlásához a *metszet*, az építészeti absztrakt, felülnézetben láttató kulturális jelleghez az *alaprész*, a ma előtérben lévő kérdések megmutatásához pedig a *homlokzat* fogalmát asszociáltuk. A fejezetnyitó oldalakon ezeket a szavakat a különböző írásokból kiemelt szavakkal egy térben láttatjuk: szófelhőként, kulcsszóként, vagy az insta kultúrából ismert (és a korábbi évkönyvekben bevezetett) # jelzésként gondoltunk rá.

A szerkesztési dilemmák mellett a felvetések összességéről, a könyvben és az online felületen megjelenőkről együttesen is érdemes beszélni. Kataklimikus korszakban vagyunk: világjárványok, háborúk, természeti katasztrófák, gazdasági krízisek és az emberi gondolkodás minőségére még felbecsülhetetlen hatású

mesterséges intelligenciának nevezett technológia elterjedésének időszakát éljük. A nagy változások mindig elbizonytalanítóak – megélni akár félelmetesek –, ugyanakkor magukban hordozzák azt a reményteli lehetőséget, hogy egy új korszak alakításában veszünk részt. Egy ilyen időszakban (időpillanatban?) összegzést készíteni nehéz: látlelet is egyben, de kísérlet is az új, éltető magazonosítására. Hogyan jelenik meg a jelenkor az építészeti gondolkodásban? Az elbizonytalanodó értékrendre való reakcióként is értelmezhető, hogy az írásokban az építészet állandó és időtlen értékei és a kézművesség újramegtalálása kerültek előtérbe. A kulturális folytonosság is központi téma: az építészeti szemléletmódok és az anyagi kultúra folyamatos alakulásának megélhetősége az épületeken keresztül általános igény, de a közelmúltban a '60-as és '70-es évek egyes épületeinek sajnálatos elbontása kapcsán aktuális kérdés is egyben. A megőrzés és átalakítás igénye egybevághat az ökológia szemlélettel is: az önkorlátozó gesztusok, az építészet etikai aspektusa, a megtartás-továbbgondolás-továbbépítés attitűdje, de még a nem-építés radikális döntése is értékékként jelenik meg a szövegekben.

Az építész szerepváltozása is gazdagon érintett téma. A változás e téren is jelentős, ha visszagondolunk az ezredforduló sztárépítészkultúrájára – az első DLA fokozatok évében, 1997-ben készült például Frank O. Gehry Guggenheim múzeuma Bilbaóban. Ma a használói közösségek iránti empátia, a tervezést megelőző előkészítő munka, a párbeszéd és az együttműködés preferálása, a partícipatív tervezés, az épített környezeti nevelés és a kollektív traumák vagy sajátos identitások iránti megértő viselkedés attitűdként vagy aktivitásként is megjelenik.

Személyes érdeklődésem miatt különösen kíváncsi voltam, milyen képanyag reprezentálja a kötetben az építészetet. Vajon mennyire jellemzi a küldéseket az a váltás, amit Mitchell képi fordultnak, vagy Boehm ikonikus fordultnak nevez? A képanyag ismeretében az erőteljes képcentríkusság nem érzékelhető, viszont feltűnő, hogy az építészeti jellemzően saját telefonjukkal készített fotókat küldték el, amit úgy értelmezek, hogy a személyesség a képi közlésben ugyanúgy jelen van, mint az írásaikban. A tökéletes kép helyett felértékelődött a hiteles és személyes kép szerepe. Az építészeti fotó jellege is módosult: a mérnöki logikát ábrázoló képek mellett egyre több olyan felvétel érkezett, amely elsődlegesen hangulatot, személyes véleményt kíván érzékelteni. Kisebbszámban, de érkeztek skiccek, ábrák, és olyan kompozit képek is, amelyek szintén erőteljes alkotói szándékot közvetítenek.

Végezetül, szerkesztőként számos köszönettel tartozom. Elsőként is köszönöm az Építőművészeti Doktori Iskola vezetésének a bizalmát: Balázs Mihálynak és a tervezési tanszékeket vezető Nagy Márton, Szabó Árpád, Szabó Levente és Vasáros Zsolt építésznek, hogy ezt a megtisztelő feladatot rám bízták. Köszönöm Lázár Antalnak, Cságoly Ferencnek, Perényi Tamásnak és Fejérdy Péternek, hogy visszaemlékezéseikkel rávilágítottak a korai időszak történéseire. Falvai Balázsnak és Terbe Ritának, hogy a kommunikációs csapat részeként együtt dolgozhattunk.

Karner Anikónak, hogy adatokkal és adminisztrációval támogatta a folyamatot. Polgárdi Ákosnak a könyv vizuális világról folytatott beszélgetéseket és nagyszerű munkáját. Köszönet a professzionális építészeti fotográfia készítőinek is, amiért ingyen járultak hozzá képeik közléséhez.

Abban bízom, hogy az ebben a könyvben és a honlapon 2023 decemberétől folyamatosan közzétett gondolatok nem csak a szakmabelieknek, hanem minden, a kultúra iránt érdeklődő embernek érdekes lesz, és kaleidoszkopikus képünk majd pár évtized elteltével jelentésteli kontextusként őriz meg a 21. század első részének építészeti kultúráját. E tágabb hatás fontosságát azért is hangsúlyozom, mert, ahogyan Mies van der Rohe fogalmazott: *„Az építészet a tényektől függ ugyan, de tevékenységének valódi területe a jelentések világa.”*

Somogyi Krisztina

metszet

műgond

élhető jövő

együttműködés

senkiföldje

lényegkiemelés

kézművesség

öntevékeny

támpontok

csoda

fuga

építészeti táj

újrafelfedezés

olyan

szövet

arányrendszer

kisléptékű

tércsoport

kölcsönhatás

összkép

hiány

térigény

Bartha András Márk

Műgond

A kézművességnek helye van a mai építészetben: a tervezőként gyakorolt kontroll határain és a kivitelezésben hiányzó műgond fontosságán tűnődtem két, közelmúltban felépült épületünk kapcsán.

Irodánk, a Studio Konstella alkotóközösségének egyik alapvetése, hogy a tervezés során tanúsított kézműves gondoskodás és az azzal járó grafikai, felületi minőségek átörökíthetők a megépülő épületekbe, és pozitívan befolyásolják annak építészeti minőségét. Oktatási helyzetben tapasztaltuk, hogy a nagy műgonddal elkészített makett, az érzékletesen megrajzolt rajz segít átadni az elképzelt terek atmoszféráját, szellemi tartalmait. De vajon van-e mód szofisztikált építészeti tartalmak átadására a mindennapi praxis többszereplős helyzeteiben, a megrendelővel, kivitelezőkkel való eszmecsere során? Beépül-e végül a kívánt szellemi többlet az elkészült házba? Szükséges-e minden apró részlet megtervezése? Hogyan ültethető át például egy öntött makett felületi finomsága a kiviteli terv lapjaiba, hogyan vihető át úgy a valóságba, hogy ne kelljen – képletesen szólva – kézen fogni az építőmestereket minden egyes pillanatban? Ennek módját, tényleges megvalósíthatóságát kerestem a közelmúlt két építkezése kapcsán, melyek sok szempontból nem modellértékűek, számomra mégis fontos felismeréshez vezettek.

Szabó Leventével közösen tervezett Normafa Siház felújítása és bővítése már 2022 óta folyt, amikor 2023 januárjában a Zalacsányba tervezett konferenciatermünk kivitelezése is kezdett vette. Ez a párhuzamosság alkalmat adott, hogy együtt szemléljem két épület születésének folyamatát. Míg a Siház heti rendszerességű művezetési alkalmain az utolsó csavar színét is megadtuk, a zalacsányi házat távolabbról – főleg telefonon – kísérhettem csupán, mivel a kivitelező csapat az építkezés korai szakaszában folytatott konzultációkat követően, a legtöbb felmerülő kérdést saját hatáskörben döntötte el. A körülményektől függetlenül teljesen vállalható minőségben készült el mindkét

épület. Sok tanulással szolgáltak a tervezői szereppel kapcsolatban, hogy meddig érdemes küzdeni egy-egy finom megoldásért, és mi az, amit rábízhatunk a munkások kezűgyességére, az építésvezetők ízlésére. A menet közben felmerülő részproblémák kezelésében látványos volt az adaptációs folyamat, ahogy az építők – kilépve az „ahogy szoktuk” habitusból – mindkét építkezésem átvették a tervek által sugallt, részletekbe menő gondoskodást, és az idő múlásával egyre kevesebb esetben kellett tervezőként beavatkoznunk.

Ha a tervezési folyamat egészét nézzük, az építészeti szolgáltatás – nagyon leegyszerűsítve – olyan közvetítő szerep, amivel a megrendelő igényeit az adott fizikai és szellemi környezetbe ültetve, anyagba, formába öntve továbbadjuk a kivitelező felé. Nagyszerű építészeti mű létrejöttéhez minden szereplőnek – építőknek, megbízónak – egyaránt *lelkessednie* kell a célért. Számomra újdonságként felismert, hogy a motiváció felépítése fontos építészeti feladat, a sikeres épület egyik kulcsa. A készülő épületbe vetett bizalom felébresztésének és fenntartásának elsődleges eszköze a szép, részletes, önazonos és pontos terv, ezt kiegészíti minden olyan további eszköz (pl. makett, felület-prototípus stb.), amivel az építetoi és tervezői szándék átélhetővé, tisztán érthetővé válik. Éppen ezért a lehető legtöbb (de nem minden!) apró részletet, tulajdonságot, instrukciót ki kell dolgozni a terv készítése és megvalósítása során, de ezek célja és értelme nem az épület teljeskörű definiálása kell legyen, hanem egy minőségi mérce, egy igény szint felállítása. Mivel végső soron a tervezett épületeinket nem a saját kezünkkel építjük, a legfontosabb a fent taglalt *műgond* felébresztése és életben tartása az építkezés minél több résztvevőjében.

↑↑ Normafa siház 2020–23, terv: Hetedik Műterem (Szabó Levente fotója)

↑ Zalacsány konferenciaterem bővítése 2022–, terv: Stúdió Konstella (Sallér Bálint fotója)

Borzák Veronika

Barnamezős területek újjászületése

Annak az alapvető felismerésnek köszönhetően, hogy földünk erőforrásai végesek, a barnamezős területek rehabilitációja (kultúrájuk, kontextusuk megértése, épített örökségük tovább írása) különös jelentőséget kap. Ezeknek a területeknek a megújítása nem csupán az esztétikai és használati zavaró tényezők, az egészségtelen körülmények felszámolását jelenti, hanem jövőképet ad, a közösségi megújulás katalizátora is lehet. Egy hatékony és fenntartható rehabilitációs program új városközpontokat, modernebb és környezetkímélőbb lakhatási megoldásokat kínál, foglalkoztatási lehetőségeket teremt. Teret ad közös használatú, rekreációs területek, zöldfelületek kialakításának, amelyek a használati előnyökön túl a területen lévő ingatlanok értékét is növelik. A barnamezős területek átalakítása a városok megújításának kulcsát, az élhetőbb jövőt jelenti.

Az észak-magyarországi Rudabánya felemelkedésének története a 14. század óta szorosan összefonódik a város határában folyt színesfém- és érctermeléssel. A gazdaságosan kitermelhető érckészlet kimerülése után a bánya 1985-ben bezárt, a hatalmas külszíni fejtésben összegyűlt vízből az ország egyik legmélyebb mesterséges állóvize keletkezett. A bánya bezárása után történtek ugyan tereprendezések, de a terület átfogó rekultivációjára nem került sor, a teraszos bányaművelés nyomai ma is jól láthatóak. Az aktív bányaművelés időszakában gazdag leletanyag került a felszínre egy 6-10 millió évvel ezelőtt élt ősmajom fajról (Rudapithecus), amely újabb fontos bizonyítékul szolgál az emberi faj Homo eredetére.

A Rudapithecus Látványtár és Tanösvény épületegyüttese alapvetően ennek a lelőhelynek a védelme és bemutatása céljából épült meg, azonban a projekt célkitűzéseit tekintve jóval túlmutat ezen: egy a praxisban (Narmer Építészeti Stúdió) keletkezett élő feladat kapcsolódott össze egy doktori iskolai kutatási projekttel (Borsod2050), amely a borsodi régió ipari múltját, kulturális örökségét és természeti értékeit helyezte a turisztikai és városfejlesztési célkitűzések fókuszába. A megvalósult elemeken túlmenően új fejlesztési koncepció készült Rudabánya városközpontjára és a bányaterület rekultivációjára a kutatás keretében.

↑ Rudapithecus Látványtár és Védőépület-együttes fogadóépülettel és tanösvény, Felsőtelekes 2011–2016, terv: Narmer Építészeti Stúdió és BME Építőművészeti Doktori Iskola (Borzák Veronika fotója)

Dankó Zsófia

Az építésképzés együttműködésen alapuló tervezési módszere összefűzi a racionális gondolkodást a cselekvéssel, az alkotó szellemiséget a célszerűséggel. Ez a szinergia kollektív tervezést és építést eredményez, amely értékteremtő a helyi közösségek számára.

A Lakó Tanszék Szociális Lakhatás Műhelye elkötelezett a szociális és az ökotudatos építés, a hallgatókkal és a helyi közösségekkel, partnercégekkel való együttműködés, a participatív alapú közösségi építés iránt. Oktatási tapasztalat, hogy a hallgatók érdeklődése egyre inkább az olyan egyetemi feladatok, aktuális és jelentős építészeti problémák felé fordul, amelyek életszerű szituációkban teszik próbára a tervezési tudásukat. A kooperáció a hallgatók javára fordítható, ezáltal olyan új ismeretekkel, tapasztalatokkal, készségekkel gazdagodhatnak, amelyeket a hagyományos egyetemi oktatás keretében nincs lehetőségük elsajátítani.

Lényeges, hogy a hallgatóinkat kis léptékű, de nagy szabadságot jelentő építészeti feladatokba bevonva érzékenyítsük, hogy a pályázatokon, a kurzusokon, a saját kezű építésen keresztül egyfajta önkéntességet gyakorolhassanak. Fontosnak tartjuk, hogy a közösségi, társadalmi felelősségvállalással átéljék a másoknak való segítségnyújtás érzését, hogy miként lehet az épített környezetünket jobbra, használhatóbbá tenni. Az egyetemi évek alatt a saját munkák megvalósulása páratlan érzés a hallgatók számára. Az 1:1-es léptékű építésnek nagy jelentőséget tulajdonítunk, hiszen a megépítés, a gyakorlat által sokat lehet tanulni, fejlődni. A csapatmunka (a tervezés és a kivitelezés során) életre szóló tapasztalatot, közösségi élményt jelent a leendő építészek számára.

Gyorsan változó, átalakuló életünk, a takarékoság, az egyre szérelyebb lehetőségek miatt a kísérletező, újító szemlélet, a kreativitás nélkülözhetelenné vált. A leendő építészeket a pályázati körülmény, az egyetemi keretektől eltérő, valós tervezési feladat erősen motiválja. A hallgatói tervek alapján, közös összefogással megvalósult szabadtéri építmények (pl. az iskolaudvari ökotantermek, a fesztiválépítészeti ideiglenes installációk) azt példázzák, hogy kevés anyagi ráfordítással, szűk költségkerettel is lehet izgalmas, ötletes és igényes, közösséget szolgáló, innovatív eredményeket felmutatni.

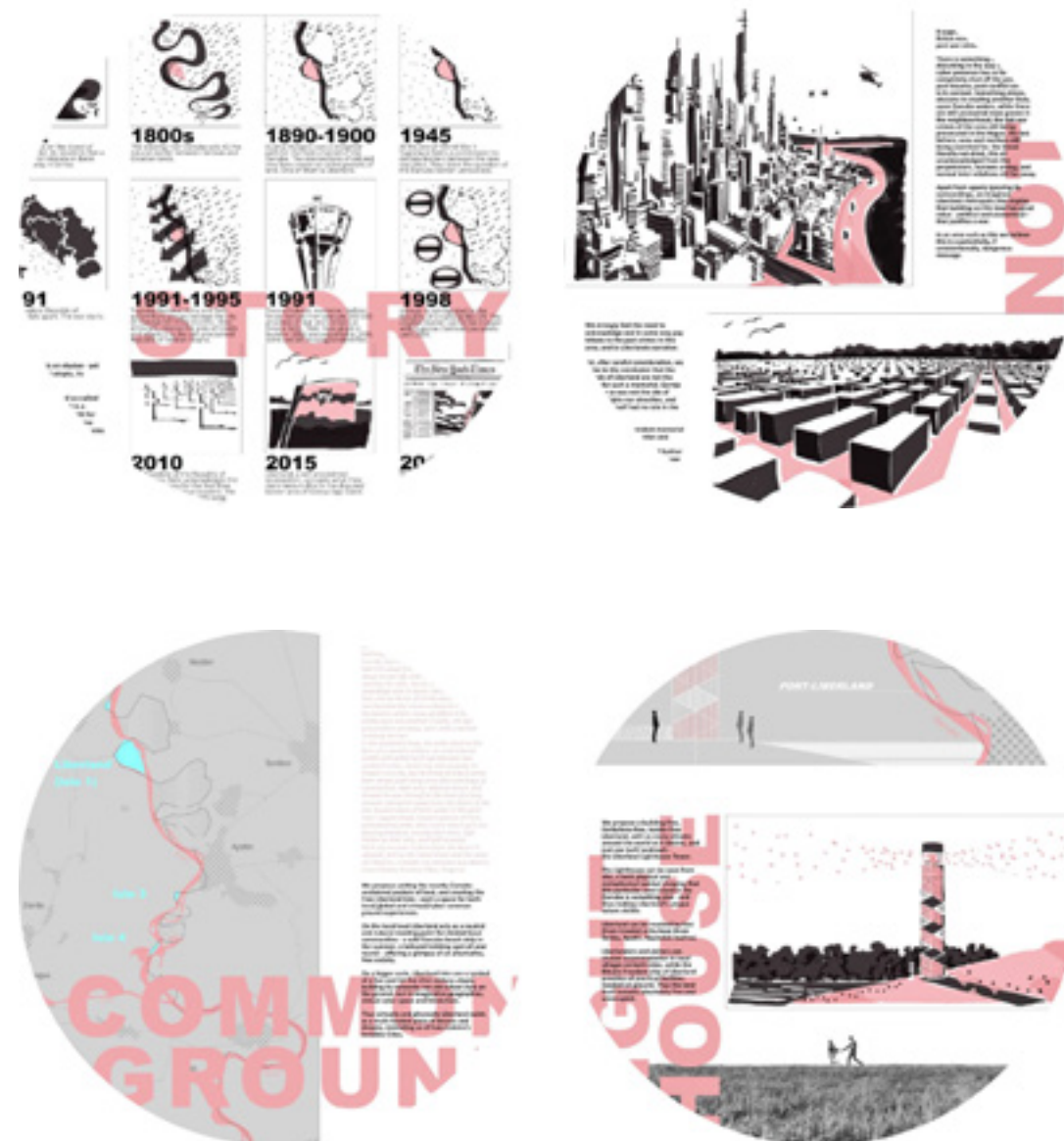
Dimitrijevic Tijana

Építésként felelősségem van a közösség, a hely és a kontextus felé, amelyben, akiknek és akikkel tervezek. Szerepem része felmérni a tervezési feladat tágabb fizikai és társadalmi kontextusát, felvállalni akár annak kritikáját. Ezt különösen fontosnak tartom halmozottan hátrányos társadalmi helyzetekben, például gettósodó városnegyedekben és összetett geopolitikai szituációkban, például háborús traumákat megélt területeken.

A felvetést egy számomra fontos pályázati tervvel érzékeltetem, amelyet a Borsos Melindával közös MICROarchitects építészirodánk készített. Liberland a világ legfiatalabb majdnem-országa. A hét hektárnyi dunai félsziget jelenleg senkiföldje, egyike azoknak az ún. zsebeknek a szerb-horvát dunai határ mentén, melyre a jugoszláv polgárháború után ma senki sem tart igényt.

A 2021-ben kiírt Liberland Design Competition pályázat konkrét városépítészeti és építészeti megoldásokat keresett a félsziget beépítésére. A terület érzékeny geopolitikai és emberi helyzetével – hiszen húsz éve vérontások helyszíne volt ez a rész és hovatarozása ma is vitás – meglepő módon sem a kiírás, sem a korábbi pályázaton született építészeti tervek, sem maga Liberland vezetése nem foglalkozik. Ezt a szellemi, kulturális űrt tölti ki a MICROarchitects majdnem díjazott pályaműve.

Míg Liberland egy illékony, ám részletesen kidolgozott virtuális utópia, addig a földterület, amelyet elfoglal, valós. Kritikai tervünk célja az volt, hogy felhívjuk a figyelmet a valós kontextus fájó hiányára a korábbi felvetésekben, és hogy szakmai párbeszédet indítsunk az építészeti utópia, a kontextus és a felelősség hármasaról Liberland esetében, de általánosabb érvényben is.

Fábián Gábor

Tartalomélesítés

A szűkös anyagi kereteknek megfelelő, koncentrált beavatkozás mértékének léptékhelyes megválasztása a lényeglátás képességét feltételezi. A tartalom élesítése nélkülözhetetlen a korlátozott költségvetésű projektek megvalósíthatóságához.

A korlátozott anyagi feltételek lehetőséget kínálnak arra, hogy minimális költségből megvalósítandó projekteken gondolkodjunk. Gyakran felmerül a kérdés: hol húzódik a minőségi építészeti határa, lehet-e szinte pénz nélkül építeni, építészetről beszélni, és meddig lehet egyáltalán építészként jelen lenni?

A korlátozott költségvetésű felújításoknál az új funkció elhelyezéséből adódó és műszakilag szükségszerű beavatkozások határozzák meg döntéseinket. A műszaki tartalmat, a műszaki megoldásokat a rendelkezésre álló szűkös anyagi keretekhez kell igazítani. Az épület egészét tekintve csak rész megoldásokat lehet végrehajtani. A megfogalmazott cél elérésére irányuló beavatkozások meghatározása, a lényegkiemelés mind építészeti, mind építettői szerepkörben alapvető feladat. Ennek érdekében minden résztvevő esetében szemléletmódváltásra van szükség.

Gyöngyösön, 2012-ben a Népkonyha és napköziotthon tervezése során a belső udvari, nagy vastagságú térelhatároló falak különböző méretű falnyílásait költséghatékonysági szempontok miatt nem egységesítettük, helyette egyenlő méretű ablakszárnyakkal gyártott nyílászárókkal, az ehhez szükséges tokszélesítéssel töltöttük ki – egyértelmű jelét adva a változásnak és sajátos megjelenést biztosítva a homlokzatnak.

↑ Népkonyha és napköziotthon, Gyöngyös 2012,
terv: Fábián Gábor, Fajcsák Dénes, Mihály Eszter
(fotó: arkt építész stúdió)

Falvai Balázs

A kézműves szakmagyakorlás lényege az építészeti ébrenlét, ami a tapasztaló kéz és a figyelmes szellem kölcsönhatásából fakad, eredménye a feltalálás, akárcsak a barkácsoló embernél, aki munkája közben átlényegíti alapanyagait. Egy olyan tervezői stratégia ez, ami nemcsak az anyagi valóságban, hanem az építészet szellemi szintjein is ideális: segít idegenként tekinteni a korábban már megismertre is.

Míg pályakezdő éveimben a makettezés jelentette a valóság megtapasztalásának fő médiumát, addig egy évtizeddel később, a tervezést követően elkezdtek a házak megépülni, és a figyelmem arra terelődött, hogyan lehetne aktívan részt venni az építkezésekben. Művezetéseim partícipatív folyamattá váltak, és a tervezésen túl egy második építészeti valóság kapuja nyílt meg számomra. Olyan valóságé, amelyben csak konkrétumok, anyagok és elvégezhető munkafázisok léteznek. Kézművességem e világ megértésére irányuló ambíció.

Korunkban a környezetünket alkotó anyagok jellemzően termékek, mind egyre speciálisabbak és egysíkúbbak. Építésztként termékeket rendezgetünk. Ezzel szemben részt venni az építésben, lehetőséget jelent arra, hogy leleményesek legyünk. Claude Lévi-Strauss megkülönböztette a mérnököt és a barkácsolót. Míg a mérnök a számára készült profi eszközökkel dolgozik, a barkácsoló mindent felhasznál: félkész töredékeket, valamilyen korábbi hasznosításból kiszakadt dolgokat. Az átlényegítés során eredeti formájuktól függetlenül új tartalmakat vetít rájuk, újrahasznosítja azokat. Barkácsolni tehát menekülőutat jelent a termékáradattal szemben. Legutóbb pedig felmerült bennem, hogy ez a tervezői stratégia szoros kapcsolatban áll közelmúltunk hagyományával, a kalákában építéssel, amely napjainkig feldolgozatlan kulturális örökségünk.

A nappaliban saját univerzumát sátorépítéssel életre keltő gyermek számára teljesen természetes, hogy a környezetében lévő tárgyakra, játékatól függően, különböző tartalmak vetíthetők. Viselkedésének alapja az a képessége, hogy el tud vonatkoztatni a tárgyak eredeti céljától és funkciójától. Gyakran legyintünk erre, hogy ez gyerekes viselkedés, pedig micsoda alkotói potenciált jelenthetne, ha valóban idegenként tudnánk tekinteni a korábban már megismertre is!

Fejérdy Péter

Közösségnek építeni

Az építés nem a házépítéssel kezdődik. Azok a projektek lehetnek sikeresek, ahol az építés egy hosszabb folyamatra épül rá. Ha a helyszínen már van élő, tevékeny közösség, és nem csak sorsközösség, akkor van esély arra, hogy egy elkészült épület a fenntartható minőségváltozás segítője legyen. Hiszen az épület nem célja, csak kerete és eszköze a közösség öntevékeny kibontakozásának.

A helynek fénye, illata, hőmérséklete, látható és láthatatlan lakói, történetei és kisugárzása van. A hely megismerésére tett törekvéseink, kutatásaink ennek a viszonyrendszernek a gazdagságát a távolság és az idő miatt csak töredékesen képesek feltárni. A kutatást kiegészítő intuíció a mi rezgésünk. Munka közben elsősorban saját magunkban kell mélyre ásunk, saját életünket kell úgy megértenünk és átélnünk, hogy megsejthessük mások életét.

Az elmúlt években a szociális alapú építőtáborok eredményeit, az építmények utóéletét vizsgálva fogalmazódtak meg bennem az alábbi gondolatok: Andreas Lepik 2010-es *Small Scale, Big Change* kiállításának címéből is kiolvasható a bennünk élő pozitív vágy, de a túl nagy változás reménye meghaladhatja egy közösség realitását. Meg kell tanulnunk a „small scale, small change” alázatosabb és folyamatosságra épülő valóságát.

Az egyszeri akupunkturális beavatkozások ritkán hoznak maradandó felemelkedést egy közösség életébe. Az aktivitás befejeződésével a projekt által elért eredmény folytatás nélkül azonnali hanyatlásnak indul.

Az utánkövetés, a fenntartás reálistan csak helyben működő, közösségszervező erő jelenlétével képzelhető el. Ezért azok a táborok mozognak a realitás talaján, amelyek valós közösségi meghívásra alapozva építenek.

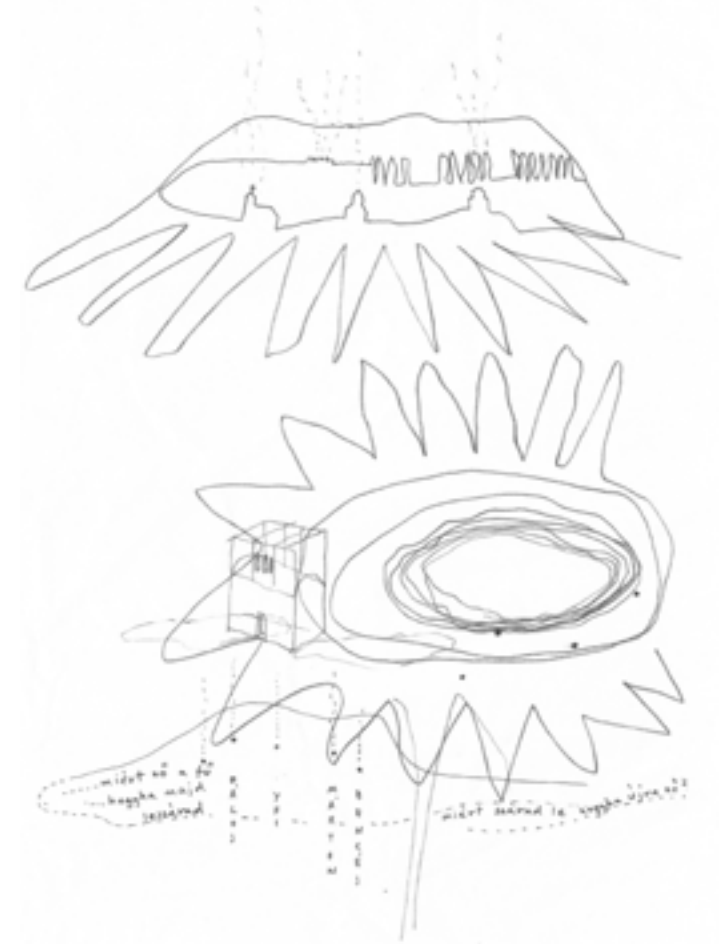
Az építészeti víziók rávetítése egy közösségre ritkán váltja be a hozzá fűzött reményt. A hely és a közösség megértése és az ebből táplálkozó intuíció időt igényel. A lassúság, a nyitottság, amelyben a nem-építés lehetősége is benne van, reálisabb helyzeteket eredményezhet, mint a program- és kampányszerű építések.

A formálás összetett dolog. A valóság gyakran lecsonkolja az elméleti szépség szárnyait, emiatt sokszor könnyebben figyelmen kívül hagyni azt. Aki vállalja a valósággal való őszinte szembenézést, az kockázatot vállal: a sikertelenség kockázatát, de ez az egyetlen igazi esély, hogy átjusson a „túlso partra”. A kettő között az örvényben elveszhet mind az építészeti szépség, mind a társadalmi hasznosság. Ez a kihívás igazi tétje ezen a mezőn, ennél kevesebbért nem érdemes nekiindulni. Tisztelet azoknak, akik nem lemondva vágyaikról, de megtisztítva azokat, „...mernek az ölak véres melegében olvasni és útrakelni az ég dagálya és a föld apálya idején akárhová...”²

Ebben a félévben „Lelet” címen egy új tárgyat indítottunk útjára. A tervezést megelőző megismeréshez próbálunk közelebb kerülni ezen keresztül. A Szent György-hegyről gondolkoztunk, beszélgettünk, és próbáltunk program és tervezés helyett inkább figyelni a helyre, megérteni valamit... mielőtt állítanánk.

¹ Nagy László: *Ki viszi át a szerelmet*

² Pilinszky János: *A mélypont ünnepélya*

↑ Szent György-hegy (Fejérdy Péter rajza)

Félix Zsolt

Meglévő és új épület kapcsolatában akkor lehet harmóniát találni, ha a régi és az új egyaránt kapcsolatot teremt a helyel, aminek nem csak fizikai, de szellemi tartalma is van. A helyhez kötődés teremtheti meg a kapcsolatot a különböző korokban született, egyazon kontextusban lévő építészeti művek között, miként két különböző növény, amelyek ugyanabból a földből nőnek ki és ugyanabból a napfényből táplálkoznak. Az alkotói egyéniség akkor válhat hitelessé, ha az alkotási folyamatban megtalálja az illeszkedés mikéntjét az időben és térben lezajló folyamatokhoz.

Húsz évvel ezelőtt írtam a doktori értekezésemet, amely az *„Illeszkedés és alkotói személyiség, azaz a kapcsolatteremtés és formabontás a meglévő építészeti alkotások újraértékelése és újraélesztése kapcsán”* témában született. Akkor, a pályám elején ezeket a kérdéseket inkább elméleti oldalról közelítettem meg. Az azóta eltelt időben több olyan munkám volt, ami a megfogalmazott gondolatok igazát kereste a valós építkezés során.

Amikor egy új épület a meglévő szövetben keresi a helyét, meg lehet találni azokat a jeleket, támpontokat, értékeket, érzelmeket, amelyek segíteni tudják a beilleszkedését. Ezeknek a fizikai és szellemi tartalmaknak a felfedezése segítség, lehetőség, de mostanra azt gondolom, hogy felelősség és kötelesség is.

Egy meglévő épület megtartása és újraértelmezése azért fontos döntés, mert felvállalva az épített örökséget, az építész a fejlődés mellett teszi le a voksát. A korábbi alkotások továbbélése, továbbépítése szerves folyamat. Egy épület elbontásának felelőssége legalább olyan léptékű döntés, mint egy épület megtervezése, nem csupán a szellemi tartalom, de a fenntarthatóságba vetett hitünk miatt is. Sokkal óvatosabban kellene hozzányúlnunk a környezetünkhöz. Az alázatosság felül kell írja egyéni vágyainkat. A meglévő tárgyak fizikai valóságának értéke átértelmeződik a fenntarthatóság tükrében. Ezt el kell fogadnunk és fel kell fedoznünk az értéket mindenben, ami körülvesz minket! Szerintem ez az a szempont, aminek ma újra kell értelmeznie építészeti gondolkodásunkat.

↑ Szent Margit Gimnázium Tornacsarnok, Budapest 2014-2020, terv: Építész Stúdió (Kenéz Gergely fotója)

Karácsony Tamás

Ahogy apad a csodavárók tábora, úgy csökken a csodák száma.

Mit is értek csoda alatt?

Három évtizede konzultálok a Közép Tanszéken. Ezek a konzultációk nem kötött menetrenddel rendelkező tanórák, hanem kötetlen beszélgetések. A hallgatók és én egyenrangú partnerekként ülünk az asztal körül, és tanulunk egymástól. Én legalábbis így éltem, élem meg. A fiatalok minden bizonnyal kicsit másképp. Ezt látom az arcukon, ahogy leülnek velem szemben, kitekerik rajzaikat, és rám néznek. Ez a bizalommal teli várakozás pillanata. Oly erősen van jelen az elvárás, hogy mélyről, titkos tárhelyekről megfogalmazódnak a kérdésekre adható válaszok. Gyakran meglepően jó válaszok. Olyanok, melyekre nem készültem, nem voltak benne a mindennapok előregyártott, félkész válaszainak gyűjteményében. Ezek számomra is csodákkal értek fel. Persze a nap végére rendre elfeledtem őket. Nem volt mit tenni: vártam a következő konzultációt, az újabb kérdéseket, a bizalommal teli pillantásokat – vártam a következő csodákat.

Rendre bekövetkeztek – még a posztgraduális képzésen is. Pedig ott alapvetően más a kapcsolat. Csökken a találkozások száma és más a párbeszéd léptéke. Nem részletek fölött ülve rajzolgatunk, hanem tágabb összefüggéseket keresünk, felismeréseket próbálunk csokorba kötni. A Doktori Iskola tematikus félévei és az egyéni kutatási témák is ebbe az irányba tolják a folyamatokat. Egy-egy beszámolóra készülve, vagy épp azokat hallgatva itt is előfordultak alkalmak, melyek meglepően tiszta képet vetítettek elénk. Általában ezeket az eseteket sem rögzítettem, így idővel elmosódtak, de a készség még fennmaradt. Talán ennek köszönhető, hogy az egyetemi évek múltával adódtak közös munkák. Ezek éltetik a kialakult kapcsolatokat, a kommunikáció rejtett szabályainak mechanizmusát.

→ Gyermekotthon, Perbál 1993–2000,
terv: Karácsony Tamás, Janesch Péter
(ef Zámbó István fotója)

A volt hallgatókkal való közös munkáknak, a generációk között létrejövő kapcsolatnak fontos példája a Perbáli Gyermekotthon épületcsoportja (1993–2000), ami Janesch Péterrel közös munka. Akár útinapló is lehetne. Követi a bennünket ért hatásokat: a nagy háznál például egy olasz gazdasági épület hangulatát emeli át. Az elmúlt 25 évben volt hallgatóm, aztán kollégám, Kemes Balázs szervezi az épületegyüttes fenntartását, fejlesztését célzó nyári táborokat és az ott zajló munkát, példát mutatva az építész érzékenységgel telített, okos, gazdaságos fenntarthatóság témakörében. A BME Építésmérnöki Karán tanuló hallgatókat vonja be Kemes a közös gondolkodásba. Ez biztosítja

a ház gazdag életének fenntartását, az aktuális igazítások folyamatosságát, azok átgondolt-ságát. A ritmikus munka előrevetíti a fenntarthatóság legelemibb kritériumát, a folyamatos használatot, és az azzal járó feladatok kezelését, annak eszközrendszerét, személyi feltételeit.

Hogy apad-e a csodavárók tábora? Nehezen megítélhető. Valószínű, az ember élethelyzetétől, korától, a külvilágból érkező információktól, azok pillanatnyi értelmezésétől függ, miképp érzünk. Így aztán nehéz általános tendenciákat leszűrni. A közelmúlt történései az apadás érzését erősítik. De ez más területen fordított irányt mutat – kérdés, melyik kerekedik felül.

Klobusovszki Péter

Falazok a falnak

A kimeríthetetlenül gazdag tégláépítészeti ismeri a fuga nagyságával való formálás esztétikai lehetőségeit, a falazatok méretének itt nincs különösebb jelentősége. Általában a téglák mértékadó, és a forma nagysága a következmény. Adódik olyan helyzet, amikor ez fordítva van: a meglévő forma a mértékadó, és a fuga alkalmazkodik. Hívhatjuk ezt a téglák alkalmazkodó használatának.

A Rose Balázssal közösen tervezett gödi nyaralóátépítés során új felismeréssel lettem gazdagabb. A megmaradó falazatok hőszigetelése és téglával való beburkolása előre nem várt nehézségeket hozott. A téglák típusa, így a méret is az utolsó pillanatig bizonytalan volt, ezért a burkolat kiosztását nem készítettük el. A kiszállítás során derült ki, hogy a méretek a legutolsó információinktól is eltérnek. Az első felszerkesztéskor derült ki az is, hogy a meglévő szerkezeten lévő vízszintes és függőleges távolságok nem voltak hajlandók a téglák méretrendjéhez igazodni. Eltérő nagyságú fuga alkalmazása lett a megoldás. Az ablakok által meghatározott homlokzati sávokban különbözők a vízszintes habarcs vastagságai, ahogy a függőlegesek sem egyeznek a rövidebb és hosszabb homlokzatokon. Természetesen a gyakorlott szem számára is alig észrevehető. A gondatlanságnak esztétikai értelemben alig lett következménye, viszont elméleti annál inkább! Hagyományosan a téglák nagysága az épület méreteit is meghatározza (Pazár Béla), annak többszöröse, ilyen értelemben az épület szerkesztési elvét és méretrendjét is jelenti. Meglévő épületek utólagos burkolása esetén az esetleges méretek miatt ez megvalósíthatatlan. Ha ragaszkodunk a téglaburkolat feles, háromnegyedes és egész téglából történő felépítéséhez a méretbeli rugalmasságot a fugák nagyságának változtatásával érhetjük el. A téglák ilyen módon a méretrend tekintetében rugalmas is tud lenni.

A fenntarthatóság következtében az egyre szaporodó felújítási feladatok során bizonyára egyéb építőanyagokkal kapcsolatban is hasonló „innovatív” tapasztalatokra fogunk szert tenni. Úgy képzeltem, nem sok újat fogok ezzel mondani a kőművesnek, akinek a (vastag) kisujjában van a méretpontatlanság létrehozásának és eltüntetésének több ezer éves gyakorlata. Zavarodottsága csak akkor oldódott, amikor közösen kiraktuk a megfelelő számú téglát az alaprajzok kontúrjai mentén.

Egyetemistaként a nyári tervezési gyakorlatot Sugár Péter műtermében töltöttem, a tolcsvai Oremus Borászat kiviteli tervein dolgozva. Az ötvenes léptékű pallérterveken gondosan bekottáztam a téglafalazat egycentis fugáit, teljesen értelmetlenül. Akkor a mester szemérmesen félrenézett, később jót neveltünk rajta. Imádok a bolhából elefántot csinálni!

→ Családi ház átalakítása Gödön, 2017–2020,
terv: Klobusovszki Péter és Rose Balázs
(Danyi Balázs fotója)

Lázár Antal

A Tüskecsarnok 25 éve – Háromfelvonásos építészeti népopera

„...látja az egészet / S bár
megfaragni nem tud egy követ /
A művet ő teremti...”
(Madách Imre az építésről)

I. Felvonás: 1993–1996

Szín: műterem, lágymányosi dűlő
Szereplők: fehércöpenyesek, köztük sok fiatal,
kezükben ceruza, keveset beszélnek, és kétkezi
munkások, akik sűrűnek-forognak

Az én építész életem felét a Tüskecsarnok töl-
tötte ki, amely tele volt örömmel, bizakodással,
majd váratlan és érthetetlen leállítási döntés-
sel, és végül örömteli újrakezdéssel. 1993 őszén
nagy reményekkel néztük a Budapest és Bécs
által közösen megrendezendő világkiállítás elé.
Magyarországon a sok kiemelkedő pályázat
lázba hozta az építész társadalmat. A pályázat-
ok sorába tartozott a Sportközpont terveinek
beszerzése is. E pályázat során különleges
együtműködés alakult ki Magyar Péter
Amerikában élő építésszel. Ő tőlünk 8000
kilométer távolságra élt, de ezt a nehézséget
a telefon, a távmásoló (fax) nullára csökken-
tette. A gondolatok jelentős részét 1000
faxpapír őrizte meg. Viszonylag hamar kialakult
az a célunk, hogy építészeti tájat hozzunk létre.
A tervezői szándék egy különleges atmoszférájú
építészeti környezet létrehozása volt. Az egyes
létesítményeket nem épületként kezeltük,
hanem a területbe simuló lágú dombok alá
helyeztük.

A színpadon gyorsan kirajzolódik a tüske kontúrja.
Függöny, taps.

II. Felvonás: 1997–2012

Szín: Főhivatal, lágymányosi torzó
Szereplők: kövér földesurak, lassan mozognak,
többször jelmezt cserélnek, nem döntenek, és
szomorú fehércöpenyesek, valamint őrző-védő
kutyák

A színpadon nem történik semmi. A sportcsar-
nok kivitelezése bizonytalan időre leállt.
Függöny, gyér taps a földszinten,
a karzaton fütty

A 20. századi kunhalom, benne a 70x100
méteres, alátámasztás nélküli ellipszis alakú
tér, kívülről befejezett állapotot mutat. Neves
építész személyiségek (Makovecz Imre, Finta
József, Callmeyer Ferenc, Kerényi József, Török
Ferenc, Patonai Dénes, Petró Bálint, Dr. Kollár
Lajos) összefogása sürgette a befejezést. Hiába.
Készt a felelős vezetők támogató döntése. Nem
így a természeté. Lassan gaz nőtte be az épített
környezetet, az alkotás pedig egyre jobban
hasonlított az ősi magyar kunhalmokhoz.

III. Felvonás: 2012–2014

Szín: műterem, Lágymányos
Szereplők: régi és új fehércöpenyesek, fiata-
lok, új döntnökök, nagyon gyorsak, új kétkezi
munkások

A színpadon mindenki tesz-vesz.
Nemcsak sok év, hanem közel két évtized
telt el, amikor végre elhangzott a folytatást
jelző csengő. Porosodni látszó faxok, számi-
tógépek, és persze ceruzák újra mozogtak
Magyarországon és Amerikában. Magyar
Péterrel a kapcsolatom napi sűrűségűre foko-
zódott. Tőle sokat tanultam: a nagy és kis formák
szeretetét, a töretlen hitet és reményt.

Zárókép: színpad elsötétül, tüskék több színben
villognak.
Függöny, taps.

Nagy Márton

A reflektív tárgykészítés különböző helyzetekben rejtett tartalékokat közvetít, a tartalékban megragadható állandóság egy újabb változatát hozva létre. Az így létrejövő tárgyak erősen kötődnek helyhez, korhoz, anyaghoz, kultúrához, történetekhez.

A tömegtermelés kiszorítja az egyedi tárgyakat, bútorokat a mindennapokból. Mégis, az elmúlt időszakban egyre többet foglalkozom tárgyak, bútorok létrehozásával, a reflektív tárgykészítés gyakorlatával. A reflexió a kitalálás helyett a párbeszédre, megfigyelésre utal, a kortárs művészet koncepció-orientált újdonságkeresése helyett a meglévővel folytatott dialógusra. Meglévő, használható anyagok, elfelejtett történetek, kulturális modulok újrafelfedezése, a bennük lévő tartalék felhasználása a reflektív munkamódszer alapja. Ezek a tartalékok, emlékek az identitásunk hordozói. Az identitás szó jelentése azonosság, ami a tartalékként felhasználható emlékek megőrzendő állandóságára utal.

A modern ember elhalmozza magát silány tárgyakkal. Építésként tárgyak készítésébe mégsem elsősorban az egyediség és a magas minőség miatt kezdünk. Az épületekhez képest a tárgyak kis léptéküknek köszönhetően koncentrált, egyszerű jelentéseket hordoznak, egy tömondat, egy fontos és jól megragadott emlék közvetítésére alkalmasak. A kis lépték a készítés idejét is jótékonyan lerövidíti, ami által e kisebb objektumok létrehozása a kísérletezés kiváló terepévé válik.

A mottóban használt *készítés* szó a kézzel csinálásból ered. A tárgyak esetében a kézzel készítés egyszerre jelent jelenlétet a teljes folyamatban, a gondolattól a valóságig, valamint tevékeny cselekvő részvételt a megvalósulásban. A *készít* ige jelentése: *valamiből* használatra alkalmas dolgot létrehozni. Mondanivalóm szempontjából a hangsúly a *valamin* van. Az *alkotás* szóval ellentétben, ami az *alak* szóból ered, és képzelet segítségével egyelőtte nem létezett tárgy létrehozását jelenti, így az invencióra, az újszerűsége utal, a valamiből való létrehozás a valami megfigyelésének és megértésének fontosságát helyezi előtérbe.

Az eddig leírtak tárgyakkal illusztrálva telnek meg valódi tartalommal. Álljon most itt példaként egy tárgy, egy asztal, amit egyedül készítettem a családomnak. Az asztal a legfontosabb bútor, körülötte foglal helyet a közösség, a család. A képen látható asztal anyaga korábban lépcső és ágyrács volt. Bár a maradék fa átalakulva a családi élet középponti bútorává alakult, a régi anyag új helyzetében is hordozza a korábbi tárgyakhoz kötődő emlékeket is.

Répás Ferenc

A formaképzés természete és a természetes formaképzés

Ha feltárjuk a kapcsolatot az építészeti formát alakító hatások és az elkészült építészeti alkotások között, közelebb kerülünk annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy miért épp olyan a tervezett formavilág, mely tényezők hatására lesz az egyik ház ilyen, a másik olyan. A belülről jövő intuitív, vagy ha úgy tetszik, természetes formaalkotás mellett jól megragadható, a formát alakító, objektív „kategóriák” szerint csoportosíthatók a házak.

Három formaalakító erőt emelek ki:

IDENTITÁS: Az építészeti formálásra ható erők egyike a ház leendő lakóinak kulturális identitása. Amikor külhoni megbízónak tervezzük életteret, a vizuális identitásminták használatát tekintve három lehetőség közül választhatunk: vagy átvesszük, vagy finoman megidézzük, vagy figyelmen kívül hagyjuk azt a forma (3D) és mintázat (2D) kultúrát, melyből az építető érkezett.

LOKÁCIÓ: Az inhomogén teret minden korban a szakrális erővonalakra épülő szent helyek és a jelentéstartalom nélküli, profán helyek töltötték ki. Lokáció fogalma alatt – mellőzve a hely szellemére jellemző szakralitást – a szekularizált, környezeti jellemzőkkel leírható semleges helyet értem. Az ugyanazon településre tervezett nyaralóépületek eltérő karakterű építészeti formája a különböző környezeti kontextusok eredménye. A bemutatott épületek formavilágát alakító legfontosabb környezeti tényezők: a Balaton látványa, teleklejtés, növényállomány, tájolás, kialakult beépítési állapot.

REGULA: Az építészeti formálást a telekre vonatkozó aktuális előírások (HÉSZ, TKR, TAK, OTÉK, BVKSZ stb.) döntően befolyásolják. A rendeletek azonban sokszor néhány éven belül is változnak, ami a jogalkotó eredeti szándéka elleni, nem kívánatos formai együttállásokat hoz létre. A törökbálinti szomszédos épületek tervei három év különbséggel készültek, de jogszabályváltozás miatt két teljesen különböző karakterű forma épülhet csak egymás mellé.

↑ Villa SG (Répás Ferenc látványterve)

↑ Villa VM (Jaksa Bálint fotója)

Rigó Bálint

Kultúra(teremtés)

A (szövetben) létezés, a részvétel, az alakítás aktív és az alakíthatóság passzív átélése alapvető építészeti és élettapasztalat. Mi lehet izgalmasabb a tervezőnek annál, mint amikor egy élő, folyamatosan változó, megújuló és elhaló szálakból szövött közegbe léphet, hogy felvegyen, továbbszójön egyes megszakadt szálakat, új szálakkal erősítse meg azt, és hogy megmutassa a szövet nagyszerűségét.

Pillanattfelvételek egy Balaton-felvidéki ház' történetéből

1989. A kőház

Szigliget, Rókarántói út – dűlőút a Kamon-kő alatt, a Badacsony fele néző keleti domboldalon. Poros földút mentén szőlőskertek, elszórtan álló tókékkal. Az út fölött összehajló bodzabokrok. Az út jobb oldalán, a meredek lejtőbe új teraszokat vágta. Az út kiszélesedésében fekete Lada áll. Jóval az út felett, a kialakított földterazon pálkövei terméskövet raknak a kőművesek. Az emelkedő falakból betonvasak nyúlnak az égnek. Dongafödémes borospincének látszik – ám nincs földterítés a dongán, ráadásul kiáll belőle hat kőpillér.

1 Rigó Bálint: Nyaraló átalakítása és újjáépítése, Szigliget, 2019–2023., eredeti tervezők: Vadász György és Basa Péter, 1990–1997

↑ Horváth Gábor fotója

1993. A kőházon faház

A Kamon-köre leszálló ködben felsejlik egy fedetlen ácsszerkezet. A szigorú rendben sorakozó szaruállások lebegni látszanak a ködben. A kőháztól elemelt faszerkezet a hat kőpilléren nyugszik. Nádfedés óvja ezt a szokatlan teremtményt. Egy régi képen Basa Péter a dongaboltozat árnyékában egy építőmesternek rajzol.

2019. A tűz és a újjáépítés tervei

Budapesten. Évszámok szerint rendezett fotóalbum. Felcímkézett iratrendezők. Az építkezés fotói. Kézzel írt számlák időrendi sorrendben. Harminc éves történetek: vonattal, teherautóval és gyalog megtett kilométerek Szigligetre. Majd rendőrségi és tűzoltósági jegyzőkönyvek. Egy tüzeselet krónikája. Mellékletükben a ház torzójáról készült felvételek. Később Szentendrén, két építészgeneráció hallgatja egymást, beszélgetnek – régi és új tervek fölé hajolnak. Vadász György mitologikus alakja a terazon. Borospoharak koccannak.

2021. Újjáépítés

Szigliget. A lebontott keleti falon át fény tölti be a régi borospincét. A donga védelmében feltárul a Badacsony méltóságteljes alakja. Újra a magasba emelkednek a fagerendák. A befoglaló forma visszaáll, a tartalom új. A csigalépcső zsaluzata a kétkezi munka ünnepélye. Karácsonyra van ablak: van kint és van bent.

2023. Földet érés

Kint és bent évezredes építészeti minimumától hosszú út vezet a mai életmódnak megfelelő tér kialakulásáig. Villanyvezeték keresztez vízvezeték, az egérszürke csatornavezeték is helyet kér. Jótékony gipszkarton takar. Az idő kérlelhetetlen természete az építkezés ritmusában mutatkozik meg. Ezúttal sem lehet a körülmények ellen, csak azokkal karöltve dolgozni. Ez nem a látványos történések időszaka – annál intenzívebb a saját tervezői szemlélet érése, változása: a „szövetben” létezés, a részvétel, az alakítás aktív és az alakíthatóság passzív átélése.

↑ Danyi Balázs fotója

Sugár Péter

Az építész egyik legfontosabb feladata a kultúra folyamatosságának a fenntartása.

Elődeinktől kapjuk a stafétabotot és továbbadjuk azt a tanítványainknak, a fiatalabb kollégáknak. Ha megszakad a stafétaátadás, zavar keletkezik a kultúrában és sérül a közösség identitása. A folyamatosság fenntartása felelősségünk. Ha nem tudjuk átadni generációink tapasztalatait, rosszul dolgoztunk, hiába éltünk.

Karinthy Frigyes már száz évvel ezelőtt szellemes játékként összekapcsolta a kultúra világában működőket kézfogások személytől személyig ívelő hálózatával. Lénárd Sándor írásában¹ Karinthyhoz hasonlóan arról számol be, hogy íróként öt-hat elődjén keresztül hogyan fogott kezét Goethe-vel. Barabási Albert László egyik hálózatokról szóló könyvében² azt írja, hogy a világhálón az ismeretségek hálózatán keresztül két egymással semmilyen kapcsolatban nem álló ember hat kattintással megtalálhatja egymást. Az építészetben a mester-tanítvány viszonyon keresztül működik a legjobban a szakmagyakorlás hálózata. A Középpünettervezési Tanszéken Farkasdy Zoltánnal kezelt fogva tanítványaként így juthatok el Weichinger Károlyon, Kotsis Ivánon át Hauszman Alajosig, de Varga Levente, Reimholz Péter vagy Janáky István kézfogása révén hasonló úton juthatok el Lechner Ödönig vagy Ybl Miklósig. A felsorolt példákban a kézfogás a személyességet, az emberi kapcsolatokat élő, meleg közegét jelenti. De szakmai és oktatói ismeretek és tapasztalatok átadása mellett az építészet éthosszal átítatott működésének a példáját is kézzől kézre adták át elődeink.

Az építészeti információk átadásának másik útját az épületek jelentik: maga az épített kultúra. A kapcsolat „melegét” a konkrét anyagbeli és térbeli valóság biztosítja. Az épületek elpusztulása, vagy elpusztítása ezért pótolhatatlan veszteségeket jelent. Virág Csaba és Jánossy György budai várbeli épületeinek a térbeli valóságát a következő nemzedékek már nem tapasztalhatják meg.³

Az információk, a motívumok időnként váratlan előbukkanása nemvárt találkozásokkal is szolgálhat, amelyre két személyes példával is szolgálhatok. 2000-ben megvásároltunk egy romos vidéki házat egy Pest megyei faluban. Évek alatt jutottunk el odáig, hogy az épületet a magunk képére formálva biztonsággal használni tudjuk. Az ajtókat-ablakokat egy általunk szeretett zölddel tört kékesszürke színre festettük. Több év használat után konyhánk mennyezetén a felszálló pára hatására a meszelés elkezdett lepattogzani. Közelebről megvizsgálva, majd a mészréteget óvatosan eltávolítva egy növényi indákból álló ornamentális festés folyondárszerűen tekergő mintázata bontakozott ki, amelynek a színe megegyezett az általunk szeretett és alkalmazott „észtszürke” színnel. Másik példám az erzsébetvárosi gettó emlékfalához kapcsolódik. A beton falfelületen egy plasztikus, tapétaszerűen megjelenő motívumot alkalmaztunk, amelynek a formáját Otto Wagner Rumbach utcai zsinagógájának (1870-73) a belső faláról vettük át. Néhány év elteltével egy építész barátom fotókat küldött andalúziai utcáiról. A fotókon ugyan ezt a motívumot fedezhettem fel a córdobai nagymecset királyi kápolnájának a kupoláján (1258-71) és a córdobai zsinagóga boltozatán (1315).

¹ *Völgy a világ végén s más történetek*, Magvető 1973

² *Behálózva – A hálózatok új tudománya*, Jelenkor 2013

³ Virág Csaba villamos teherelosztója a Kapisztrán téren 1972-79-ben, Jánossy György-Laczkovics László diplomata lakóháza a Szentháromság téren 1971-81-ben készült.

[↑] A córdobai nagymecset királyi kápolnája, 1258-71 (Arnóth Ádám fotója)

[↑] Gettófal, Budapest 2014, terv: Sugár Péter, Baróthy Anna, Kara László. Árpás Renátó, Jézso Dóra (Klein Rudolf fotója)

Szentirmai Tamás

Nem építeni fenntarthatóbb, mint építeni. Egy új funkcionális és téri igény kielégítéséhez nem feltétlenül van szükség új építésre. A meglévő, rosszul kihasznált helyzetek sokszor hordoznak olyan rejtett értékeket, tartalékokat, amelyek biztosítani tudják azt kisléptékű beavatkozásokkal is, ezáltal fenntarthatóbb megoldást nyújtva.

A debreceni építészképzés elmúlt éveiben sok alkalommal foglalkoztunk meglévő épületekkel fél éves kurzusok, nyári táborok, workshopok keretében. Eleinte bármilyen tudatosság nélkül, hagyományos egyetemi feladatként, tervezési koncepciókat kértünk a hallgatóktól. Lépésről-lépésre tudatosult, hogy a fejlesztési igények, új elvárások általában könnyűszerrel adaptálhatók a meglévő struktúrákba, akár egyszerű, kisléptékű beavatkozások segítségével is. Többször adódott lehetőségünk arra, hogy ezeket a beavatkozásokat meg is valósíthassuk, ezzel is megmutatva, hogy a mai gyorsan változó környezetünkben, a funkcióváltásokat nem csupán új építésekkel, de a meglévő adottságok apró módosításaival is le lehet követni. Így jöttek létre a Műszaki Kar kihasználatlan közlekedő tereiben az új közösségi terek bútor léptékű beavatkozásokkal, vagy a MODEM múzeum boltjának mobil bútorai hullámkarton elemekből. A megvalósult projekteket követve ma már tudatosan foglalkozunk a kisléptékű beavatkozásokkal, mint a fenntarthatóság egyfajta módszerével.

↑ Debreceni Egyetem Műszaki Kar közlekedő területeinek kiegészítése közösségi funkciókkal kis léptékű beavatkozással, 2019 (terv, fotó: Szentirmai Tamás)

Tánczos Tibor

Otthon az iskolában

Az iskolaépületekben az egyforma és zárt tantermek szimpla sorolása helyett tapasztalataim szerint olyan gazdagabb térrendszerre van szükség, amely a gyerekek számára ismerős módon az otthon és a lakónegyed világát idéző világos hierarchián alapul, s a jól ismert osztálycsoport mellett a társas érintkezés több, eltérő szintjét is támogatja.

DLA kutatásom következtetései szerint a humánus téri struktúrák egyik fontos tulajdonsága, hogy jól behatárolható méretű elemekből épülnek fel. A valóban működő közösségek ugyanis legkönnyebben olyan kisebb, emberibb léptékű téri egységekben jöhetnek létre, amelyekben még mindenki mindenkit jól ismerhet, ezért csak maximum néhány száz főből állnak. Másrészt, az intenzívebb és sokrétűbb közösségi tapasztalatok miatt fontos, hogy ezek a téri egységek önmagukon belül, valamint együttesen is egy olyan központi helyzetű tér köré szerveződjenek, amely az egyéni és társas tevékenységek változatos formáit ösztönzi.

Az érdi Teleki Sámuel Általános Iskola új épületében ezt a téri mintázatot igyekeztünk megvalósítani. Kollégáimmal¹ a hagyományos folyosós-cellás térrendszer helyett két-két osztályonként egy olyan gazdagabb tércsoportot terveztünk, amelyhez saját vizesblokk, beülős falfülkék, valamint az alsósok esetében egy-egy saját csoportszoba is tartozik. Egy-egy ilyen „tanuloház” legfontosabb eleme a két osztályterem közös előtere, amely a ház analógiáját használva, egyfajta közös nappaliként működik. Az osztályterem közvetlen közelsége hozzájárulhat a tér belakásához, így ez a privát zsidongó a közel hétszáz fős intézményben szabadon hozzáférhető, mégis kicsit védettebb „otthontérként” szolgál a két osztálycsoport diákjainak. A közösségi terek méretbeli skálázottsága az aula lelátóként is használható széles lépcsőjével, a „tanuloházak” leülésre alkalmas alacsony ablakpárkányaival és a tantermek védettebb falzugaival segíthet a diákoknak, hogy maguk választhassák meg az alaptermészetüknek és pillanatnyi szükségletüknek megfelelő téri helyzetet. A közösségi zónák és a tantermek közötti üvegezett felületek egyúttal lehetővé teszik a tanárok számára az ajtón kívül önállóan dolgozó diákok szemmel tartását, s ezzel hozzájárulhatnak a személyre szabott oktatáshoz.

¹ Tervező: BME Középülettervezési Tanszék, 2016; Felelős tervező: Karácsony Tamás DLA; Építészet: Karácsony Tamás DLA, Klobusovszki Péter DLA, Major György DLA, Alkér Katalin DLA, Bartha András Márk DLA, Gyulovics István, Kovács Zsófia DLA, Táncos Tibor DLA. Kivitelezés: 2019-2021

Török Dávid

A kortárs építészet világában az anyagban rejtőzködő költőiség mellett a klasszikus korokból átörökölt részletek is képesek az érzelmekre ható építészeti teremtést teremteni.

Doktori dolgozatomban építészeti formációk kompozíciós elemzésével foglalkoztam. A vári udvarok tipológiai vizsgálata kapcsán gyűjteményt állítottam össze, amely az udvarok határoló felületeit létrehozó építészeti elemek absztrakt lenyomatait rögzítette.

A gyűjteményt alkotó diagramszerű axonometrikus ábrák sémákat jelenítenek meg, melyek függetlenek az udvarok konkrét megjelenésétől, hangulatától. Ez a vizsgálat jól tükrözte azt az építészeti igyekezetet, amely elsősorban egy jól működő, logikus építészeti rendszer létrehozására törekedett.

A doktori iskola befejezését követő időszakban számos munkánk megvalósulását kísértük végig aktív tervezői művezetéssel. A helyszíni jelenlét, az építés fizikai megtapasztalása, a terv kétdimenziós kódrendszeréből megszülető terek valós, érzelmekkel telített jelenléte az építészeti formák, anyagok karakterképző tulajdonságai felé fordították figyelmünket.

Reimholz Péter a 20. század építészeti folyamatait az absztrakt-modern és az ábrázoló-realista periódusok kölcsönhatásaként értelmezte. Ahogyan a szocreál vagy a posztmodern ábrázoló korszakai váltakoznak az építészeti modernizmus absztrakt gondolatvilágával, éppúgy egy tervező építész egyéni útkeresése is a tiszta absztrakt konstrukciók és a konkrét építészeti karakter közötti egyensúly megtalálásával telik. Míg a posztmodern utáni útkeresés időszakában töltött egyetemi éveink érthetően az etikai szempontok felé irányították figyelmünket, addig napjaink meghatározó építészei bátran vállalják az esztétikai szempontok, az érzelmekre ható építészeti magatartás fontosságát.

A történelmi korok építészete – elsősorban az ornamentikának köszönhetően – olyan részletgazdagságú építészeti környezetet hozott létre, amely harmonikusan szolgálta és szolgálja ma is társadalmunk esztétikai elvárásait. A modernizmus megkérdőjelezte a díszítés létjogosultságát. Az érzelmekre ható részletek elmaradásából keletkezett űr betöltésére leginkább az építési anyagokban rejlő természetes sokszínűség, tapinthatóság, költőiség eszközei váltak elfogadottá. Ezzel szemben mind az elnyomó hatalmi rendszerek vissza-visszatérő stíluskényszerei, mind a posztmodernnek a kiragadott idézetekből létrejött eklektikus próbálkozásai a klasszikus építészeti részletek iránti távolságtartást eredményezték.

Ugyanakkor ismert tény, hogy már a modern mozgalom kirobbanásának pillanatában létezett egy szűkebb kör, akik a korszellem keresése mellett is nyitottak maradtak a klasszikus korok részletképzései iránt, leginkább a konkrét építési helyhez és feladathoz kapcsolódó megfelelő hangoltság megtalálása érdekében. Az „északi klasszicizmus” néven ismertté vált építészeti csoport olyan utat mutat számunkra, amely minden kortárs igyekezet mellett sem mond le a klasszikus korok építészeti elemeinek érzelmegazdag jelenlétéről. A különbség a súlytalan idézgetéshez képest talán abban az igyekezetben rejlik, ami a dolgok megértésben és újraértelmezésben találja meg igazi értelmét.

↑ Boltozat nyers, építés közbeni állapota, Görög-katolikus Múzeum, Nyíregyháza, Terv: Balázs Mihály és dmb műterem, 2018-2023 (Török Dávid fotója)

↑ koncepció makett Lechner Ödön budapesti Sípekí-villájának átalakításához, dmb 2022- (Török Dávid fotója)

Vannay Miklós

Hiány

Ami kitapintható, ami jelen van, de nem mutatja magát.

Hiány. Milyen izgalmas a hiány. Rengeteg minden hiányozhat körülünk. Hiányozhat az idő, a hely, az ötlet, a cél, hiányozhat a haza, az ország, az otthon,¹ hiányozhat a szeretet és a gyűlölet, de hiányozhat a tér, az atmoszféra, az emlékezés.

Engem mostanában csak a pozitív hiány foglalkoztat. Az olyan erejű hiány, amelynek sűrűsége olyan, mint a fekete lyuk. A hiány, ami kitapintható. Valami jelen van, de számunkra nem mutatja meg magát. Naprendszerre elegendő mennyiségű molekulák és atomok izzva semmisülnek meg valami körül sodródva, aminek létezéséről csak ezen megsemmisülésen keresztül lehetünk bizonyosak, bár matematikusok, fizikusok megjósolták létezését, de ez a fajta bizonyosság kiszámított, nem mesebeli, mint amikor a bizonyosság az érzésből, a hitből táplálkozik.

Gyermekkorom esti meséi jutnak gyakran eszembe, amikor a szülői mesék történéseit a gondolatainkban helyeztük térbe, egészítettük ki képi világgal és annak atmoszférájával. Így vált sötétté Hófehérke erdeje, ahol a fák ágai között átszűrődő holdfény alig ér le a földre, inkább a fák ágain megakadva, azokat megvilágítva hozva derengést a térbe. Vagy ahogyan az égis erő paszuly futóbabja vált párhuzamos világok univerzumává.

Most itt állok egy házban, egy szobányi freskó előtt. A képnek mindössze a fele, harmada, ha hiányozhat. De milyen izgalmas így, hiányosan, fejben kiegészítve! Mennyivel izgalmasabb, mintha kipótolgatnánk képileg igaz, de időben és anyagban hamis módon. Így most érzem a múltat, szinte benne állok annak sürgés-forgásában, míg úgy csak egy eltűnt kor hamis megidézését látnám. Hisz én itt már nem olyan ruhában vagyok, nem arra a zenére táncolok, nem azt a Tokajit iszom, mint azok egykor.

Ez a hiány, ami vérpezsdítő és foglalkoztat ma, tegnap, holnap.

¹ Márai Sándor: *Föld, föld*

Varga Piroska

Minden művészettörténeti, építészeti és politikai kornak vannak érdemei és értékei, amelyeknek a megőrzéséért felelősséggel tartozunk. Eltorzítjuk az összképet, ha a felújítások során kiemelten kezelünk egy-egy korszakot, vagy ha egyes korszakok emlékeit, örökségeit negligáljuk.

↑ Zsidó Kiválóságok Háza, Balatonfüred 2017, terv: Rádus B+S, Sugár Péter és Varga Piroska (Francsics László fotója)

Fontos példa számomra a Szlovák Nemzeti Galéria felújított épületegyüttese, ahol együtt élnek a korok: múlt, jelen és jövő. Minden korszak rajta hagyta a maga ikonikus nyomát, együtt látható a klasszicista Vízi kaszárnya, a neoreneszánsz Esterházy-palota, Vladimír Dedeček „hidjának” brutalizmusa és az új műtárgyraktár, restaurátor-műhely 21. századi minimalizmusa. A végeredmény korszerű és mégis hagyományörző.

Az komplexum középpontja, a hajdan Vízi kaszárnya néven ismert épület még Mária Terézia korában épült. A maga korában puritánnak számító, négyszög alaprajzú épület eredeti funkciója 1940-re szükségtelenné vált, ezért a város vezetése a Duna felőli szárnyat útszélesítés miatt lebontatta. Az épületet a második világháború után a Szlovák Nemzeti Galéria kapta meg. A dunai homlokzatot 1969 és 1977 között Vladimír Dedeček tervei szerint egy modern, szoborszerű szárnyal egészítették ki, amelynek nincsen földszinti traktusa, egyfajta hídként működik. Alkotása már a maga korában heves vitákat kavart, olyannyira, hogy a kilencvenes években a „hidat” el akarták bontani. Erre végül nem került sor, de 2001-ben le kellett zárni erősen leromlott állapota miatt. A Vízi laktanya is erre a sorsra jutott, így végül egy teljes felújítás és átépítés mellett döntöttek. A jelenlegi felújítást tervező Martin Kusý és Pavol Paňák (Architekti BKPŠ) célja, hogy olyan hiteles alkotást hozzanak létre, amely tiszteletben tartja az elmúlt négy évszázad építészeti értékeit, ugyanakkor megfelel egy modern intézmény működésének, teret ad a képzőművészeti kultúra bemutatásának. Az előkészítés másfél évtizedig tartott. Maga a felújítás, kisebb megszakításokkal, több mint hét évig hihetetlen tudatossággal, lépésről lépésre. A kaszárnyánál megőrizték az épület arány- és térrendszerét, merték újraértelmezni a brutalista „híd” adottságait miközben a legkorszerűbb technikai eszközökkel, sokszor a végtelenségig egyszerű megoldások igénybevételével dolgoztak. A végeredmény letisztultsága azt segíti, hogy a látogató a kiállított tárgyra tudja összpontosítani a figyelmét.

Hasonló szellemiségben dolgoztunk Sugár Péter vezető tervezővel a balatonfüredi Zsidó Kiválóságok Háza épületegyüttesén. Az építészeti koncepciónak három fontos alappillére volt. Elsőként is cél volt, hogy a két épített tér, a régi és az új, határozottan elváljon és jól megkülönböztethető legyen egymástól, de mégis egységet alkosson; másrészt, hogy a templomot műemlékileg hitelesen újítsuk fel, figyelembe véve az ott megfordult közösségek sokszínűségét; harmadrészt, hogy a különböző közösségi és kulturális funkciók flexibilis tereket kapjanak. A felújításkor a régi árpádkori alapokon álló templomteret közösségi rendezvények, kiállítások, koncertek rendezésére tettük alkalmassá. A hányatatótt sorsú templom belső terének fehérre festése a tér ökömenikus jellegét hangsúlyozza. A régi zsinagóga funkciót – a mostani üzemeltető kötődését – egy budapesti romos zsinagógából kimentett, helyreállított tóraszekrény jelzi. A tér kettős funkcióját, világi és szakrális közösségi használatát a székek átrendezésével könnyen ki lehet alakítani, attól függően, hogy a keleti oldalon álló tóraszekrény, vagy a nyugati oldalon lévő dobogó felé fordítják őket. Munkánkért 2019-ben ICOMOS, 2021-ben a MÉSZ különdíját nyertük el.

Zsuffa Zsolt

Noha a használatban lévő épületállomány döntő többségét a második világháború után megvalósított házak teszik ki, mégis elenyésző társadalmi megbecsültségnek örvendenek. A döntéshozók gyakran ennek a korszaknak a kiváló épületeit is bontásra ítélik, annak ellenére, hogy a beléjük fektetett energia és építőanyag önmagában is megtartandó érték lenne amellet, hogy építészeti, kulturális értéket is képviselnek. Ahogy a korábbi, úgy ezen korszak épületeinek jelentős részét is újra lehet hasznosítani, amivel a történeti folytonosság fenntartása mellett a környezeti fenntarthatósághoz is közelebb kerülhetünk.

A példaként bemutatott kis máriaremetei ház 1975-ben épült, Csics Miklós Ybl-díjas építész tervei szerint. A ház új tulajdonosai számára úgy tűnt, hogy az épület mérete alapján az ő igényeiknek nem megfeleltethető, így helyére új épület, esetleg a meglévő ház tetőtérrel való bővítésének tervezésével kerestek meg. Nyitottságukat bizonyítja, hogy gyorsan sikerült meggyőzni őket a ház értékeiről, és a tervezési programban megfogalmazott tégigényeket már a pillangó-tetős épület eredeti karakterének megőrzése mellett teljesíthették. A kertkapcsolatos alsó szint eredetileg garázst és műhelyt rejtett, ezek lakótérként (szobákként) történő hasznosításával nem csak felértékelődött az addig kevésbé hasznosnak tűnő terület, hanem megmenekülhetett az épület. Így nem tűnt el a környék intenzívebb beépítésének első korszakában keletkezett kis ház, megmaradt a Breuer Marcell kétmagvú (binuclear) házait idéző építészeti örökség, itt Máriaremetén.

↑↑ Családi ház Máriaremetén, terv: Csics Miklós (Zsuffa Zsolt fotója, 2017)

↑ Családi ház Máriaremetén, terv: Zsuffa Zsolt (Gulyás Attila fotója, 2020)

alaprajz

városalakítás

nézőpont

idő

független

nem-építés

irány

narratíva

lenyomat

titok

nyelv

tárgyilagosság

szövet

vívódás

hiba

halhatatlanság

rétegzettség

hitelesség

szerelem

Alföldi György

**A város több, mint amit látható,
jelenkori épületei sugallnak.**

Minden társadalom igyekszik a városokat alkotásokkal a maga arcára formálni. Bármilyen fontos, építészeti jelképpé válnak, mégsem ezek határozzák meg a városokat, hanem az élet változásai. 2007-es DLA téziseimben foglalkoztam először az építészeti alkotások és a városok egymásra hatásával, alkotás és alakítás eltérő jellegével.

Az építészeti alkotás – mint mű és mint tevékenység – szükség-szerűen és kizárólagosan kötődik egy korhoz, egy időpillanathoz, egy helyhez. Az emberek számára szükséges, hasznos, fizikailag megvalósult tér a kiterjedésében végtelen tér egy pontjának és egy időpillanatnak egymáshoz rendelésével jön létre. Az alkotások formája, funkciója, stílusa, megvalósításuk módja, hatalmi keretei, a létrehozásban résztvevő szereplők szinte állandóan változtak a történelem során, de az alkotás lényege nem. Az alkotás létrejöttéhez mind a mai napig szükséges és elégséges a létrehozás iránti igényben gyökerező közös akció és ennek a közös akciónak az egyik szereplője, az építész.

A városalakítás folyamatos – időtlen – társadalmi tevékenység. A város olyan nyitott idejű szerveződés, amely egyszerre az emberek együttélésének formája, helye, és előmozdítója, befogadója a társadalmi-gazdasági változásoknak. A cselekvések, történések, kapcsolatok, erőforrások mozgatják a folyamatokat, „építik” az épületeket. Az alkotóelemek interakciói adják a változások erejét, dinamikáját, fogyasztják el vagy halmozzák fel azokat az energiákat, melyek meghatározzák a szűkebb vagy tágabb környezetük életét.

A városok a történelem során különféle eszközökkel reagáltak a változásokra, a társadalmi szükségletekre. Az egyes korokat túlélő épületek, terek is leginkább a korabeli és az eltelt idő társadalmi-hatalmi reprezentációját jelenítik meg. A városok története több, mint napjaink látható épített tereinek története. A fizikai környezet változásai, épületei, utcái, terei lassan egymásba olvadva, egymást váltva adják át egymásnak a helyüket, mindig vannak régiek és újak. Több rétegben rakódnak egymásra a különféle etnikai, foglalkozási, iskolázottságú társadalmi csoportok, hol egymáson, hol egymás mellett, hol keveredve, saját és csoport-történetekkel, egyéni és közös emlékekkel.

A városok jelentősége nem az emlékek rögzítésében, megjelenítésében, a történelmet szegélyező épületek felmutatásában van, hanem az életlehetőségek biztosításában, az adott korszakok legfejlettebb, legkomplexebb körülményeinek megteremtésében.

A városalakítás feladata több, mint a városképek esztétikus „egyszempontú” megrajzolása. Az igazi jövő-város az, amelyik a klímaváltozásra és a fenntarthatósági igényekre reagálva, a lakhatáshoz és a közjavakhoz történő egyenlő hozzáférés biztosítását és a társadalmi párbeszédet segíti elő. Az építészeti alkotók és a városalakítók felelősége az a szolgálat, amely a társadalmi egyenlőtlenség csökkentését, a közösségek megerősítését támogatja.

Balázs Mihály

Az út

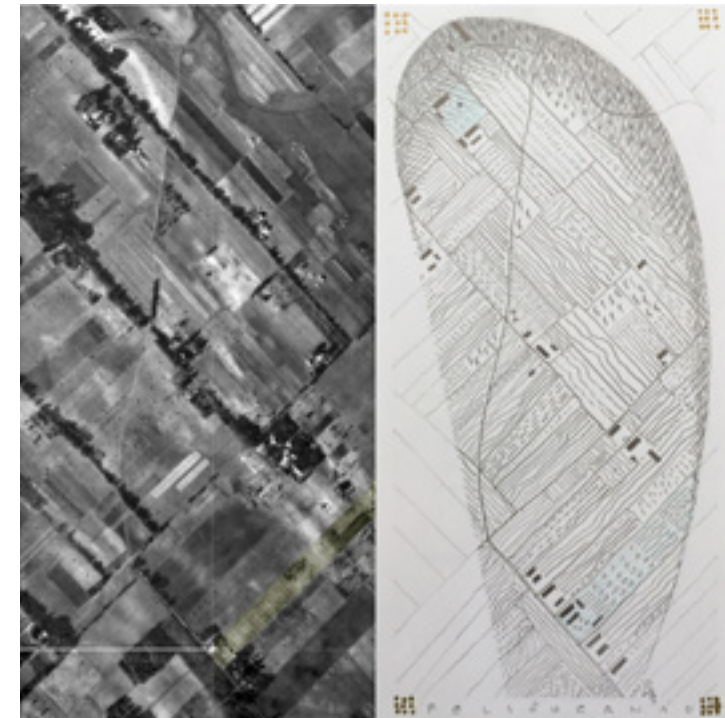
**Az építészet nem művészet és nem is tudomány,
hanem a kultúra által szabályozott, a szintézis
lehetőségét magában hordozó tág kapcsolatrendszer.
Az út és a cél, a kérdés és a válasz is.**

Az egykori felső-hernádi tanyavilág mérnöki szerkesztett birtokhatárait szinte észrevétlenül szelte át egy út. Szántóföldek barázdáin, réteken és akác-allékon át, észak-déli irányban átlósan haladt, eltérően a dűlőutak koordináta-rendszerétől – mintha egy magasabbrendű kozmikus törvény karcolata lenne az ember alkotta rendszerben. A magasból halvány vonal, rajta járva poros szekérnyom, az éppen csak szükséges helyet elfoglalva a megművelt földekből, amiknek erre-felé minden talpatnyi darabja a megélhetés féltett forrása volt. Hallgatóságos egyetértésben mégis helyet szorítottak ennek az új nézőpontokat felkínáló, a tanyák szűrűbe (másfelé szűrűnek mondják) betekintést adó, nem hivatalos útnak. Gyerekként minden nap megfordultam itt, nem is sejtve, hogy egyszer majd az építészet metaforájaként tekintek rá. A szekérnyomot – szekerestül–tanyástul–mindenestül – azóta elmosta az idő. Most mégis emlékek és felismerések sora szembesít azzal, hogy ebben a derékszögekkel dacoló ferde vonalban szinte minden benne van, amit az építészetről fontosnak gondolok. Ha képzeletben újra végigmegyek ezen az úton, mindenütt a kultúra nyomaira bukkanok. A helyeknek neve van, és ez azt jelenti, hogy gazdája is, aki belakja, alakítja, óvja a környezetét. A tanyák körül kertek, szántók, szénaitatú kaszálók, a turjános mellett vályoggödör, innen épültek szülőházak falai. Az útszéli kereszt csendje elnyomja a tanyaudvarokból kiszüremkedő zajokat – olyankor időtlen a jelenlét.

Tudatában vagyok annak, hogy személyes régi emlékeket közvetlenül megidéző építészet nem létezik, de vannak olyan inspirációk, amelyek ezekből táplálkoznak, és amiket csak az emlékezés téri dimenziói tehetnek hozzáférhetővé. Amikor a felbukkanó érzelmi-érzelmi élmények intellektuális kíváncsisággal találkoznak, működésbe lép – Pilinszky kifejezésével élve – a „teremtő képzelet”, ami új egyéni gondolatokhoz vezet. Így történt ezzel az úttal is. Először a harmadik katonai felmérés (1869–1887) térképén tűnt föl, később egy 1957-es légifotón, most pedig az emlékeimben. Szabályos szabálytalansága foglalkoztat és vezet el az alkotói szabadság kérdéseire, a szimbólumok világához, korábbi munkáimhoz kötődő képeket is megidézve. Felvillan a pécsi Kaptár metaforikus tere, megelevenedik az egykori MATÁV székház absztrakt tájként megfogalmazott hatalmas belső fedett udvara...

A sokféle kultúra-definíció közül Németh László megfogalmazása áll hozzám legközelebb. Eszerint „A kultúra nem tudás, nem művészi produkció, hanem valami életet szabályozó elv, amely egy embercsoport minden tagjának belső mágnese, irányítója.”¹ Nem a formáról, hanem egy élet-elvről beszél, ami összetart és egységbe rendez, de túri a sokszínűséget, szabályoz, miközben egyéni utakat is enged. Az építészet is ilyen, az azonosságok és különbségek bonyolult rendszerében született közmegegyezés. Egyszerre elvont és konkrét, magába sűríti az alkotói vágyakat és a közös akaratot, ami létrehozza, belakja és fenntartja a tereket.

¹ Németh László: *Moľnár Albert zsolttárja* és *ritmikájuk*, 1928

↑ Felső-Hernád, 1957 (Balázs Mihály rajza)

Cságyoly Ferenc

Tisztaság, egyszerűség, természetesség, ezek az időtálló, koroktól, stílusirányzatoktól és ideológiáktól független építészet talán legfontosabb jellemzői. Mivel ezek korfüggetlen értékek, ezért minden időben, minden építészeti tevékenység szellemi alapjai lehetnek. Különösen fontos ez azokban az átmeneti időszakokban, amikor elvész mindenfajta kulturális konszenzus, és az építészeti mű – hasonlóan minden művészeti alkotáshoz – személyes indítékok, vágyak és indulatok rabjává válik.

A tisztaság ebben a kontextusban letisztultságot jelent. A felesleges gesztusok hiányát. Azt a csiszoltságot, melyet már nem tud kikezdeni a múltó idő.

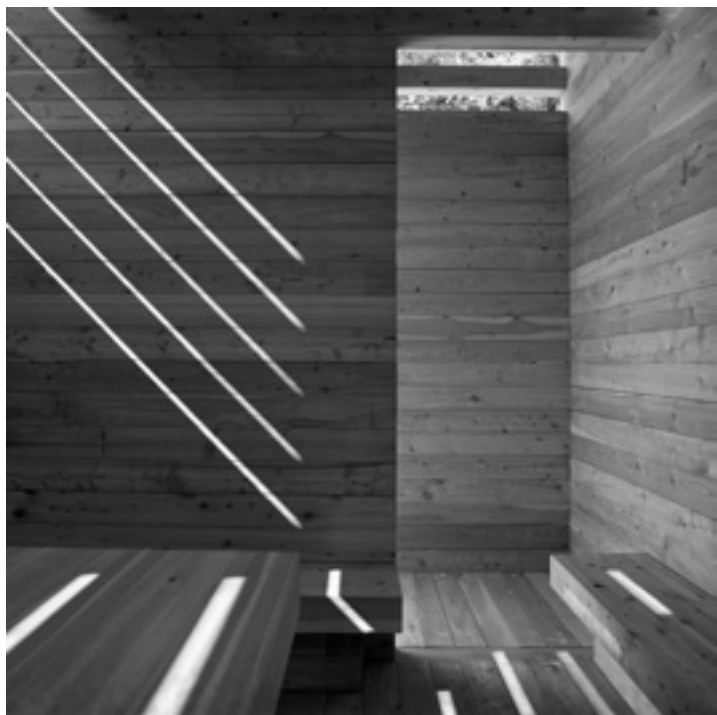
Az egyszerűség a lényegiség közérthető kifejezése. Az egyszerűség – paradox módon – határtalanul gazdag tartalom; évezredek, kultúrák és generációk sokaságának bölcsesége sűrűsödik benne.

A természetesség egyfajta harmonikus összekapcsolódás a teremtett világgal. Belátó alázat, melynek eredményeként az épített mű szellemisége kapcsolatot talál a természet örök törvényeivel.

Czigány Tamás

**Az építészeti ősi értelme a befogadás.
Terek tagolják a tagolatlant, mérik az időt.
Befogadnak és elengednek.**

↑ Erdei kápolna, Pannonhalma
(Czigány Tamás fotója)

↑ Templom, Újirónafő
(Czigány Tamás fotója)

Fazekas Katalin

Nem-építés

A nem-építés személyes tervezői felelősségünk.

Kiskorunkban szorgosan építünk kuckókat, homokvárakat... Ősidők óta ösztönösen¹ építeni vágyunk. Építünk hajlékokat, házakat, középületeket, gyárakat, szükséges és szükségtelen tereket hozunk létre. Felhasználjuk a termőterületeket, kivágjuk a fákat, felhasználjuk a nyersanyagainkat, irtjuk az erdőket, mert építeni KELL. Mi, tervezők meg tervezni és építeni akarunk, mint valami elemei erő mozgat ez minket. Tervezünk valós és valótlan feladatokra, folyamatosan tanuljuk és tanítjuk.

De vajon lehet-e a nem-építést tanítani? Meg lehet-e magunknak tanítani az ösztöneinknek ellenszegülni, és nem építeni, vagy csak a legkisebb és legszükségesebbet hozzátenni a már meglévőhöz? Meg tudunk-e birkózni azzal, hogy szépséges építészet helyett megelégedjünk a szükségszerűvel? Vajon a természet képes lesz-e leküzdeni ezt az anyai ösztönnel azonos szintű vágyat?

A képen a Balaton-felvidéki Monoszló község egyik szőlősenek présháza látható. A szőlőt gazdái már nem gondozzák, talán mert nem éri meg, talán mert városi életet élnek, vagy mert erejükből nem telik. Nagygazdaság nem bérlí. A présház elvesztette funkcióját, ahogy sok másik is ott a környéken. Az épület egyszerű, hosszúkás formája, kőből épült falának textúrája, a napszívta cserepek, a szűk nyílások a vastag falban, az épület előtt álló egyszerű fa pad mind arról szólnak, amire épp akkor szükség volt. Ma már nincs.

Évek óta figyelem az épület sorsát, ahogy átalakul a kontextusa és elveszti funkcióját. Az egyik lehetőség, hogy nyaralóvá átalakítják, átépítik, ráépítenek, növelik, vagy lebontják és még nagyobb épület kerül a helyére. A másik lehetőség – ahogy a falu határában lévő más mezőgazdasági területekkel is történt –, hogy felparcellázzák, építési telekként eladják, és gombamód kinőnek rajta egymáshoz közel telepített, különböző rossz előírásokat, helyi adottságokat értés nélkül követő egyenházak. Majd azok telkére garázsok, tárolók és melléképületek sokasága épül. Talán egy kis gyep, egy kis föld darab, ha marad.

¹ Thorpe szerint: öröklött összehangoló rendszer, amely a faj valamennyi azonos nemű egyedénél megtalálható, genetikailag öröklődő és belsőleg ellenőrzött. Ösztönnel általában az összetett, tanult elemeket is tartalmazó viselkedésformákat nevezük, mint pl. anyai ösztön.

↑ Monoszló, 2022 (Fazekas Katalin fotója)

Fenes Tamás

A közel láthatatlan alkotásról

Az építészeti alkotások nem választhatók el az értelmező közegtől, de alakíthatóak úgy, hogy a narratíva ne tudja erodálni az eredeti jelentést.

Nemrégem kaptam egy szép képet, amin egy fa látható: amikor egy fa megsérül, akkor nem úgy állítja helyre a természet, hogy teljesen eltünteti azt, hanem a sebnak nyoma marad, ami miatt később visszaidézhető minden történet, ami a fát érte. A ráakódások a növekedés közben automatikusan időbe ágyazódnak.

Érdekes kérdés, hogy szándékolt helyzetben – értsd építés – ez a természeti jelenség vajon értelmezhető-e analógiaként. Talán úgy tűnhet, hogy nem: az építés technikai eszköztára elméletben lehetővé teszi a teljesen láthatatlan beavatkozásokat. Cseréljük a sérült elemet, újra helyreáll a régi rend, talán nem is látszik az alakítás. Kérdés, hogy ez még alakítás, vagy pusztán egyszerű javítás? Változatlanosságot vagy folyamatosságot látunk ebben az esetben a beavatkozásban?

Esztétika-filozófiai értelemben a Thészeusz hajója dilemmába ütköztünk, azaz: mennyire tekinthető egy mű eredetinek a részek autentikus kicserélése után is? Ha lehántjuk a jelenségről a kényszeres narratívaképzést, izgalmasnak tűnik a kérdés, hogy létezik-e valóban láthatatlan építés, továbbépítés.

Mi történne, ha nem mesélnénk el senkinek, hogy helyreállítottuk a sérült elemet, megjavítottuk az ajtót? Lehetséges-e, hogy teszünk valami hasznosat, és nem teszünk róla közzé semmit? Létezik-e alkotás narratívaképzés nélkül? A vizuális műfajok – melyek közé az építészet is tartozik – exhibicionista jellege miatt feltehetően nem. De az alkotáshoz kapcsolt narratíva automatikus társadalmasítása, a tett 'szétkürtölése' néhány helyzetben mégis ellentmondásossá válhat.

Magasabb komplexitás esetén az eredeti alkotás feltehetően sokkal mélyebben beágyazódott a társadalomba, jelentősebb esztétikai tartalommal bír, így nem maradhat észrevétlen az alakítás. Hirtelen észrevehető egy skála, aminek az egyik végén a korhadtt faelemek, a másik

végén a közösségi identitást hordozó összetett alkotások állnak. A potméter felső vége nehezen alakítható az osztársadalmi jelentése miatt, de a megoldást nem feltétlenül a skála legalján kell keresni. A javításon és az elemi építésen túl lehetséges, hogy az építészeti térben is van a láthatatlanságot jól megközelítő válasz. Az ilyenkor népszerű példák – így G. A. Caminada vrini házai – kellő elszántsággal talán még meghaladhatók lehetnek: alkotásainak illeszkedését a helyi hagyományokra alapuló formálás továbbvitele adja, azonban kompozíciós kényszeressége nem teszi lehetővé a mély, de hagyományokat követő kísérletezést. Nem egyszerű azonosságot képező továbbépítést – vagy „konformációt” – kerese, hanem azon túlmutató alkotást. Egyfajta racionális formainvenciót, ami képes gazdagítani a formakánont is.

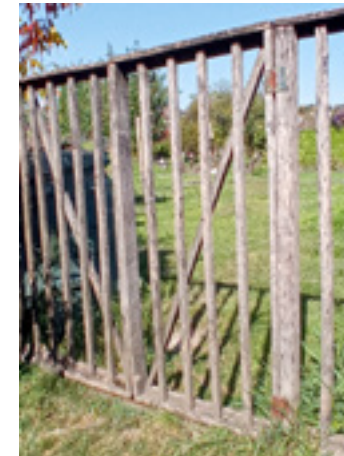
Vajon leválasztható Caminada megközelítéséről a tanult szerkesztettség? Létrehozható csak a periférikus ráció elveit követő minőségi alkotás? A másik oldalról nézve ez könnyebben belátható: a szerkesztettséget kiegészítő helyi hagyományokon alapuló formálási elvek és formakincs – amely a tanult építészeti réteget gazdagítja – önmagukban is értéket képviselnek.

Sokszor elképzelem, milyen helyzet állhatna elő, ha a svájci falvakba sosem érkezik meg a műépítészet, azonban ez mégsem adhat választ a felvesztésre. Nem lehet önállóan a helyi építő közösség feladata a formakánon őrzése és továbbvitele, de egy ilyen helyzetbe érkező építésznek magas fokú alkalmazkodó készségére lenne szüksége.

Bár a svájci táj célszerűséget kikényszerítő sajátosságai jelentősen eltérőek, mégis megvan bennem a remény arra, hogy a hazai vidéken újra értékkel válhat az anyagok racionális viselkedését követő építés az örökölt és áttemelt formák helyett. Egy ilyen helyzetben látom a közel láthatatlan alkotás lehetőségét.

→ Paks, Bezerédj Általános iskola elburkolt tetőszerkezete (Fenes Tamás fotója)

→ Biatorbágy, kerítés, Tótpál Judit találása (Fenes Tamás fotója)

→ Sopronkeresztúr, borászat kisélemes héjszerkezete (Fenes Tamás fotója)

Ferencz Marcel

Utóirat az *Intuitivitas* című doktori értekezéshez

A protoarchitektúra elméleti és gyakorlati megvilágítása, határozott felmutatása szükséges a kortárs építészetben.

A társadalmi gondolatterek építőelemeiként születő épületek messze ható, alakító képessége és az arról folyó szakmai diskurzus az a terület, amiről kevés szó esik, pedig talán a legfontosabb és legjelentősebb társadalmalakitó, -nevelő szempont. A kérdés szorosan összefügg az emelni kívánt épület tervezőjének, az épület megrendelőjének és a rendelkezésre álló építési hely hármasságának magartásrendszerével. Így mindhárom tényező vizsgálata szükséges, és csakis akkor beszélhetünk a feltételek kedvező alakulásáról, amennyiben mindhárom ideális kimenetelű. A fogalmi mátrix egyszerűsítve kilenc megoldásra vezethető. Látható, hogy egyetlen esetben születhet valódi épületek: ha mindhárom erő teljességben és egyakarátú eredővel rendelkezik. Az ideális hely, a magas szinten kidolgozott mű és a tudatos megbízó értő egysége munkál azért, hogy az alkotás elérje legfőbb célját, miszerint fizikai megtestesülésében speciális térképzetként szolgálja környezetét, egyfajta társadalom-építő szellemi gondolatforrásként. Látni elődeinknek a cél eléréséért vívott küzdelmét, tapasztalva a hazai és nemzetközi viszonylatban létrejövő kisszámú sikert, felmerül a kérdés, hogy mi ennek az oka. Velünk tervezőkkel van-e probléma, vagy a megrendelővel esetleg, vagy nincsenek meg az építés egyéb fizikai feltételei? Mindhárom egyszerre igaz. Ne bántsuk kizárólag szakmai önmagunkat, mert az alkotó ember legjobb szándéka ellenére is működésbe lépnek ellenható erők, amelyek elsodorják a mindenkor mű születésének nagyszerű lehetőségét.

Most mégis a mű születésének szakmai peremfeltételeiről esszen szó, amelynek első elemeként célszerű megismerni a protoarchitektúra mélyreható, sajátos világát. Azokat a nyelvi úton át nem adható komponenseket, amelyeknek egy része az összegző filozófia, más része az identitásunkat felépítő lélektan, harmadrészen kitartó munkával felmutatott képesség. A mű születésénél a teoretikusok a filozófiai alapot emelik piedesztálra, de minden szakmagyakorló tudja, hogy ez önmagában kevés, mert ha a szerzői személyiségből és vérmérsékletből fakadó lélektani erőt nem képes ötvözni a filosz hordozta tétélelkel, akkor determináltan útkeresés marad csupán. Szerencsés esetben, amikor a szellemi identitás és gondolati stratégia mégis megszületik, akkor pedig ott a következő, talán legnehezebben átugorható lépcsőfok: a gondolatereket papírra vető, megvalósító kéz fizikai láttató szerepe, annak gondolatból valóságba emelő képessége. Az egyetemes elvek és rendszereik elméleti folyamatainak ábrázolása, leképezése és a velük való együttműködés valóságba transzformálása tehát komoly feladat.

Hiszem, hogy a protoarchitektúra hazai fogalmi kulcsa, mely magasan előreviheti a kortárs magyar építészetet, egy nemzetek felett álló kortárs identitásverseny helyett a valódi gondolatér lassú, de folytonos keletkezésében irányt mutatva áll.

↑ Néprajzi Múzeum, Budapest 2016-2022, terv: Napur Architects, Ferencz Marcel (Incze László fotója)

F. Szántay Zsófia

**Az épített örökség nem a múlt tükörképe,
hanem a múlt kortárs használata a jelenért.**

Foucault azt írja *A tudás archeológiája* című könyvében, hogy egy múltbeli közlés egykori aktualitását, „elevenességét” az olvasás – nyom – megfejtés – emlékezet fogalmakon keresztül lehet megragadni. Azt gondolom, hogy ez az épített örökségünkre is igaz, ezáltal visszafejthetők egy múltban épült ház üzenetei. Ám a szöveggel szemben az építészetnek van egy különleges minősége: fizikai mivolta, és ezzel összefüggően a használhatósága. Ez teszi képessé az újjászületésre, ami az újrahasznosításon keresztül tud megvalósulni. Egy ház használata a jelenben az aktuális korra irányul, máskülönben csak emlék, lenyomat, szobor marad, és nem egy élő város része. Az örökség kortárs hasznosításakor ezért fontos mai kontextusba helyezni a ház üzenetét.

» Aquincumi Látványsétány, kerítés építés közben
(Francsics László fotója)

→ Aquincumi Múzeum megújuló határterületei,
tervpályázat 2014 Építőművészeti Doktori Iskola,
2018–2022 Páricsy és Társai Tervezőiroda és
F. Szántay Zsófia, Francsics László és Kovács
Magyari Zsuzsa (F. Szántay Zsófia fotója)

Juhász Ákos

Napváró

A végtelenség csak véges eszközökkel közelíthető meg. A testi tapasztalás is ilyen korlátolt eszköz, amely által megérinthehetővé válik a transzcendens minőség. Az építészet varázslata, hogy határokat szab érzékeinknek, mégis képes túlmutatni rajtuk.

„Hogyne sírnék –mondja Messzinéző –, ha kinyitom a szememet, keresztüllátom a világot, és nem látok tovább!”
(Király Kis Miklós, magyar népmese)

Néhány körvonal már sejthető... Formák emelkednek ki lassan a szintelen előtérből. Sötétek, tagolatlanok. Mintha mozdulna egyikük... de mégsem, pusztán egy halvány derengés jelenik meg a táj peremén, hogy a felém forduló oldal még sötétebbnek tűnjön. Madárfütty. Egyszerre megtörik az anyagtalán vízfelület, és csillámló pontok sziporkáznak, amint a szél tereli őket. A végtelenség átengedi helyét a mostnak, és tapinthatóvá válik az idő. A fény és árnyék határán egyensúlyozunk, ahol még nem válik el az érzés a gondolattól, a megélés a megértéstől...

Mindig bajban vagyok, amikor építészetről kell írnom... Amint szavakkal táncoljuk körül (Janáky István után szabadon) azt, ami zsigereinkben megélt hús-vér valóság, könnyen elveszíti erejét, rugalmasságát, ritmusát. A lényeg nem azonos annak burkával. Mint amikor a macska büszkén behozza és lábam elé fekteti a nemrég még csipogó feketerígó fiókát. Megvan mindene: a szárnya, tolla, törékeny lábak, hatalmas, csukott szemei, még talán meleg az apró test. Mindössze nem lélegzik... nincs benne többé élet. Eltűnt ez a láthatatlan, megfoghatatlan valami, ami nélkül az egész nem feketerígó többé...

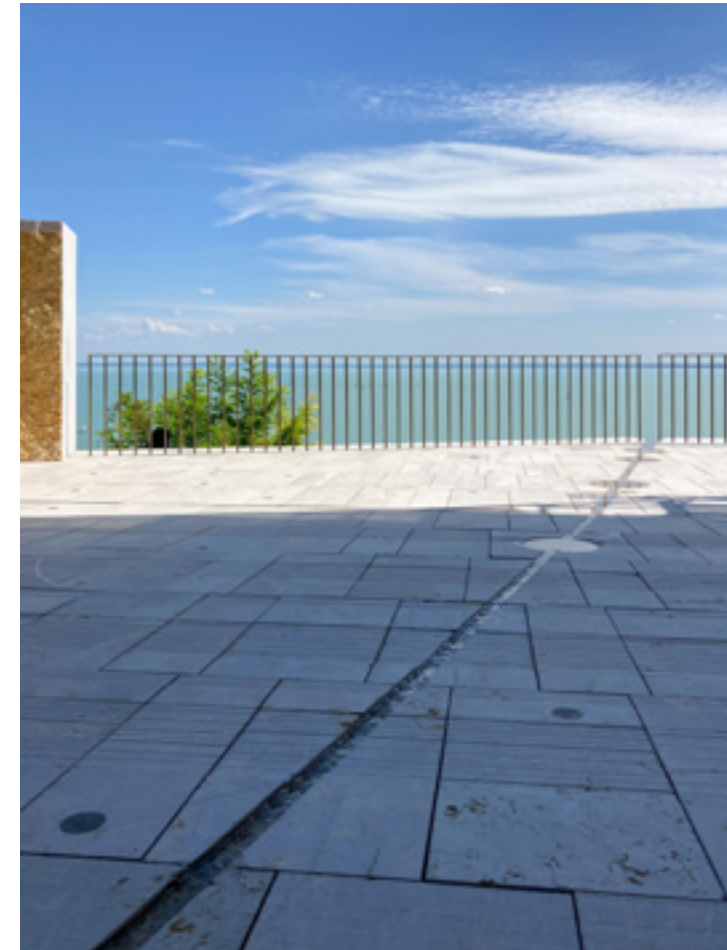
Miben áll a titok? Mi különbözteti meg az élőt az élettelenről, a magasabbrendűt a hétköznapiól, a szakralist a profántól?

18 évvel ezelőtt is ennek a rejtélynek kerestem a kulcsát. A fény mint legkönnyebb építőanyag állt gondolataim fókuszában; értekezésemben a fényre mint az építészeti alkímia mágikus összetevőjére tekintettem. Különösen izgalmasnak találtam annak a szellemi ívnek a felismerését, amely rokonságot mutat ki az 5. századi misztikus, Dionüsziosz Areopagita gondolatai („ez a darab fa és kő számomra fény...”), valamint a fény kettős, anyag- és hullámtermészetét leíró kvantumfizikai tételek között. Annak ellenére, hogy szerény alkotói tapasztalatom azóta sem érett bölcsességgé, mi több, a kvantumfizikában sem pallérozódtam jelentősen, valamivel mégis beljebb jutottam. Egy sorsszerű lehetőségnek köszönhetően a Napváró megépítésével egy életnagyságú kísérletet valósíthattam meg, amely egyfelől igazolni látszik egykori tézisémet: „Ahhoz, hogy megértsük az építés immateriális célját és ebben a fény szerepét, az anyaggal kell foglalkoznunk”, ugyanakkor újabb titkok tárultak elém.

Feladatomban elmélyült szemlélődésre alkalmas magasabbrendű hely megteremtése volt a Tihanyi Apátság keleti kertjében, a Balaton víztükre fölött. Időtlen, lassú építészetet kerestem, amely egy zsebkezdőnyi területen képes megidézni a végtelent. De lehet-e anyagba önteni egy ilyen éteri gondolatot anélkül, hogy a transzformáció során a poézis el ne illanjon? A megoldásra paradox módon éppen az anyagszerűségben találtam rá. A látótávolságra fekvő balatonszőlősi bánya márványtörmorségű kötömbjeinek teremtés és

barázdált felületei lehetővé tették a lassan változó fényekre érzékenyen reagáló anyag életre keltését. Tájékozásból és szerkesztéséből adódóan az együttes napóraként működik, amelyben minden alkatrésznek szerepe van. A kőpadról nézve a jeles napok napkeltéjén a 'számlap' jelei: a kőpadlóba süllyesztett rézkorongok irányzékként jelölik a horizonton előbukkanó napkorong helyzetét.

Itt, a hajnali csendben talán átélhető fény és anyag egylényegűsége.

Kronavetter Péter

A 19. század óta a ház végét lezáró istálló szaruállásán kézzel írt felirat található. Az írás kézzelfoghatóvá teszi a fedélszéket újraépítő egykori ács szívós munkáját, büszkeségét, és azt az anyagi ráfordítást, erőfeszítést, áldozatot, ami a szénatároló padlás helyreállításához elengedhetetlen volt. „1976 októberbe készült” – szükséges és elégséges szavak, amelyek a szükséges és elégséges építést követték. Felhívás, hogy ma is megfontoltan, józanul tekintsünk az istálló rendeltetésére, megváltozott szerepére, a benne rejlő tartalék megőrzésére, használatára, továbbadására. Felhívás arra is, hogy jól megválasztott szavakra szorítkozva csupán akkor beszéljünk, ha nélkülözhetetlen a megszólalás – tudva, hogy az építészeti nyelve elsősorban nem a beszélt vagy írott nyelv.

Nagy Iván „Mikro-hullám”

Minden, amit ma építészként teszünk, alkotunk (építünk, tervezünk, vagy írunk), elkerülhetetlenül mikronarratíva lesz, azzá válik, függetlenül a helytől, az alkotó szándékaitól és ambícióitól. Nem szeretnénk, hogy így legyen, de összefogó közös eszme hiányában csak egyéni, személyes (esetleg csoportos) építészeti állítások és válaszok lehetségesek, óhatatlanul limitált hatókörrel. Az internet, az eltűnő időzónák, az egyidejűség tengerén minden hullám gyorsan körbefut, és pillanatok alatt „mikro-hullámmá” csendesül.

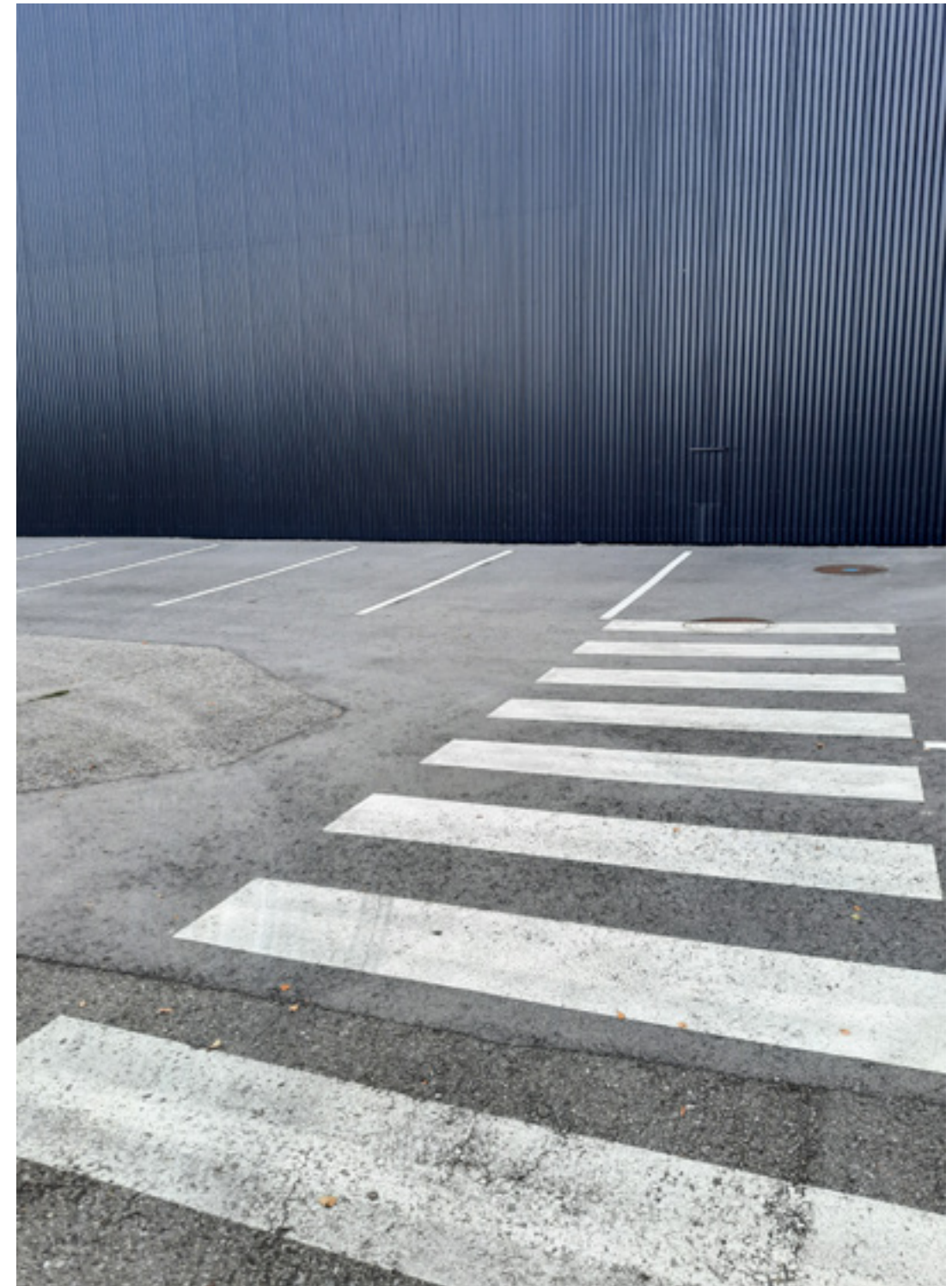
Pont tíz éves a saját doktori értekezésem. Ez is egyfajta évforduló, és már olyan távlat, hogy érdemes visszatekinteni, újra elővenni a szöveget. Függetlenül az elkerülhetetlen önkritikától, miszerint a szöveg túl szerteágazó és nem elég tömör, ma is vállalom az egészet, de már nem gondolom, hogy valódi hatása lehet, akkor sem lenne, lett volna, ha sokkal jobban tudnék fogalmazni és fogékonyabb közegre találok. Ugyanakkor továbbra is azokat a koncepcionális, etikai, morális és érzelmi tartalmakat vizsgáltnám ma is, mint akkor tettem, mert ezekből lehet építkezni, ha valódi válaszokat keresünk valós emberi igényekre.

Más léptékben és más szinten persze, de nálam sokkal fajsúlyosabb építészek és építészetelmélettel foglalkozó szerzők sem jártak/járnak másképp manapság. A 20. század végi, hidegháború utáni időszak viszonylag optimista világképe mára eltűnt, az újabb század robbantásokkal kezdődött, gazdasági válsággal folytatódott, majd jött a járvány, egy újabb európai háború, és mindezeket részben megelőzve, részben a nyomukban, a nagy „elbizonytalanodás”.

Szupermodern (Hans Ibelings, Marc Augé), biokonstruktivizmus (Lars Spuybroek), fenntartható hedonizmus (Bjarke Ingels), ökológikus posztmodern (Peter Buchanan), AI generálta parametrikus avantgárd (Patrick Schumacher), különféle manierizmus-koncepciók (Sólymos Sándor, Hegyi Lóránd és mások), és a felsorolás még nyilván folytatható: egytől-egyig többé-kevésbé átfogó jellegű próbálkozások a közelmúltból vagy napjainkból arra, hogy valahogyan fogást találjunk a bennünket körülvevő, értelmezhetetlennek tűnő káoszban. Mindenkinek van valamiféle „részigazsága”, még akkor is, ha joggal élhetünk a gyanúperrel, hogy a felsoroltak közül egyes esetekben inkább csak céges marketingről van szó, de egyik sem ad, adhat erős kapaszkodót, legfeljebb kisebb, azonosulni képes csoportoknak. Igazán nagy, jó szívvel követhető mintát mutató építész egyéniség is kevés van, inkább csak „sztárokat” és üzletileg sikeres modelleket láthatunk.

Látva az utóbbi években külföldön és itthon egyaránt domináns populista eklektikát, az önreflexió zárásaként én maradok a tíz évvel ezelőtti megfogalmazott saját narratívánál, amit a „vágott” második modern keretein belül öt pontban próbáltam összefoglalni: tárgyilagosság, minden formalizmus elutasítása, természetes, nem technológia vezérelt ökológia, tudatosan adagolt komplexitás és aktív rezisztencia.

Az igazsághoz persze az is hozzátartozik, hogy a gyakorlatban nem könnyű megfelelni ennek az ars poeticának, pedig ebből is csak egy mikro-hullám lenne, még a legjobb esetben is...

↑ Nagy Iván fotója

Pálffy Sándor

A valódi értéknek mindig van valamilyen előzménye.

1999-es DLA értekezésem az építészeti érték értelmezéséről és vizsgálatáról szól. A legfontosabb ismérvei között szerepelt az idő, ami hitelesítheti az építészeti értéket. Ez nem jelenti azt, hogy minden (építészeti, környezeti, művészeti) érték, ami régi, de az idő egyik alkotó szövege (textúrája¹) annak az összefüggérendszernek (kontextúrának²), melynek további rétegeit a helyszíni adottságok, az építészeti eredetiség, a funkció, a szerkezet- és anyaghasználat stb. alkotják. Minél több szövet, és azok között minél gazdagabb és finomabb összefüggés tud beépülni az építészeti alkotásba, annál valószínűbb a valódi érték születése.

Fentiek illusztrálására a Hajós Alfréd Nemzeti Sportuszoda bővítésének példáját hozom fel, amelyet Kapitány József és Keller Ferenc kollégáimmal³ 2004-ben egy országos tervpályázat megnyerésével tervezhettünk meg a 2006-os budapesti Úszó- és Műugró Európa-bajnokságra. A környezeti, építészeti, funkcionális, szerkezeti és anyaghasználati előzményeken és az azokhoz való kapcsolódáson túl az időtényező itt is nagy szerepet játszott. Az eredeti sportkomplexum helytörténete, építéstörténete, Hajós Alfréd szakmai- és sportsikereinek megismerése mellett Kapitány Jóskával közös uszodai emlémeinkből is sokat tehetünk hozzá az idő szövetéhez a tervezés során.

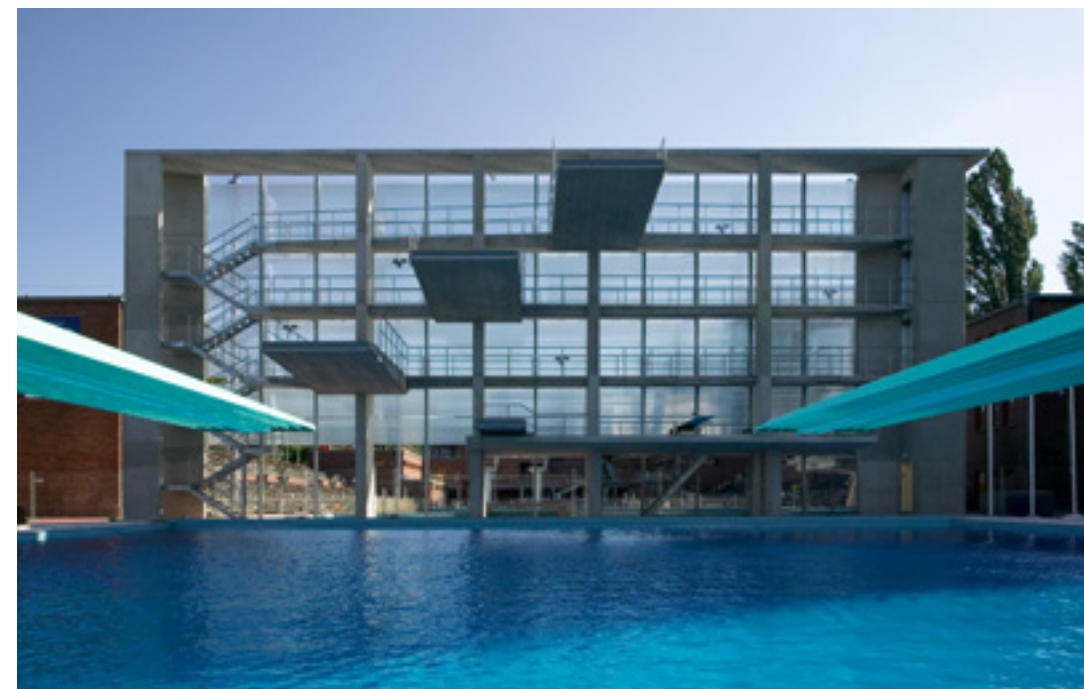
Az Építész Stúdióban folytatott aktuális építészeti tevékenységem is egyre jobban a tervezési feladatok történeti, városszerkezeti és építészeti összefüggéseinek a megismerésére koncentrált, annak érdekében, hogy a tervezés során feltárt szövetek, mint előzmények közötti kontextúra minél erősebb lehessen, ami valódi építészeti értéket eredményezhet.

Tézisem az elmúlt napokban szubjektív megerősítést nyert a Zeneakadémián egy kortárs zeneszerzői verseny nyertes műveinek meghallgatása során azzal, hogy valamennyiben felfedezni véltem valamilyen zenei előzményt: népzeneit, Bartók-idézetet, vagy éppen 19. századi verbunkos motívumokat.

¹ Az építészeti mű jól megkülönböztethető, első-sorban szellemi rétege, alkotó szövege

² A szövegbeli összefüggésekre utaló kontextus kifejezés helyett az építészeti mű alkotó szövegei (textúrái) közötti kapcsolatok gazdag lehetőségére rávilágító fogalom

³ A tervezőcsapat tagjai voltak még: Fialovszky Tamás, Galina Zoltán és Vajda Barbara építészek

↑ Margitszigeti úszó VB létesítményei, terv: Építész Stúdió 2004–2006 (Bujnovszky Tamás fotója)

Perényi Tamás

Az építészet szemléletét jelenleg is a modernizmus alapelvei határozzák meg. A közel száz éve uralkodó modern építészet íve azonban nem töretlen: a '70-es évektől kezdődő ún. posztmodern korszak erőteljesen szakított a modernista hagyománnyal, de rövid, sokszólamú regnálása után az építészet visszatért a modernizmus terébe. Megítélése azonban nem egyértelmű: míg az építészek számára a modernizmus és az abból sarjadó, jelenleg mértékadó szemléletek jelentik a magas színvonalú építészetet, addig az építészeti alkotások használói, megítélői idegenkedve fogadják azokat.

Doktori értekezésemben (1999) az építészet szakrális elemeit vizsgáltam. Az építészettörténet folyamatát – az emberi történelemhez hasonlóan – egy profanizálódó folyamatnak láttam, s azt kerestem, hogy a különböző korok alkotásaiban a szent milyen módon nyilvánul meg. Azt tapasztaltam, hogy a belső, szent tartalom csökkenése együtt járt az építészeti ideológiák megjelenésével, s ennek a folyamatnak egyfajta végpontja a 20. század elején megszülető modernizmus. A modern építészet elvei az emberek életkörülményeinek javítását célozták, tömegessé válása azonban hiányérzetet is teremtett. Ezt a hiányt próbálta csökkenteni a múlt század második felében jelentkező számtalan építészeti szemlélet és ideológia, de a kísérletek – különösen a posztmodern időszak formai törekvései – rövid életűeknek bizonyultak. Gyors kifulladásukat abban láttam, hogy a végletekig profanizált állapot nem javítható ideológiával, a belső, szent tartalom elvesztése kinzó állandósággá vált.

Minden jel arra mutat, hogy az emberek „csak a változót ismerik, s a változatlan iránti érzéket elveszítik. Teljesen a tér és idő bontott jelenségvilágában élnek, s azt, ami bontatlan, tér- és idő-főlötti: Istent, az öröklétet, a testtelen erőket mind a térben és időben képzelik el, külön-külön, a mozgalmas jelenségek mintájára: ezzel az emberi őstudás zűrzavaros mesévé válik. (...) Az igazságot felváltja százféle nézet, a jóságot az érzelgősség, a művészetet a szórakoztatás és a lakásberendezési lim-lom.”

(Weöres Sándor: A teljesség felé)

Az elmúlt század negyedszázad alkotói folyamata a modernizmus kritikájának személyes megfogalmazásával és konkrét építészeti válaszok keresésével telt el. Egyértelművé vált, hogy az elmúlt száz év építészetének pozitív és negatív elemei nem választhatók el a társadalmi folyamatoktól: a történelmi folytonosság megtörése, a technológiába és a tudományba vetett túlzott bizalom, a gazdasági folyamatok távolodása az emberi értékektől az épített környezetre is alapvető hatással vannak. A vívódás nem új keletű – Lewis Mumford már a múlt század hatvanas éveinek elején pontos láttelepet adott: „...a modern építészet helyzete valójában mélységesen nem kielégítő: majdnem olyan kaotikus és

irracionális, mint a modern világ politikai helyzete... Eljött a pillanat, hogy megvizsgáljuk ezeket a felfogásokat, és újrafogalmazzuk azokat az eszméket, amelyek eddig a pillanatig az egész mozgalom fejlődését irányították. Ha így teszünk, akkor talán szükség lesz néhány olyan érték helyreállítására, amelyeket a modernizmus fejlődése során túlságosan kíméletlenül elvetettek.”

Alkotói, illetve oktatói munkám során ezt a szakadékot kívánom áthidalni a következő, tézisszerűen megfogalmazott alapelvekkel: (1) A tervezői szemlélet kiindulópontja a modernizmus máig ható értékei, de a modernizmus gondolati sokrétegűségét formai sokszínűséggel kell ötvözni. (2) A formálás és az építészeti eszközök, részletek használata nem lehet öncélú, de nem kell feltétlenül a funkcióból, a szerkezetből következnie, hanem eredhet olyan történelmi elemekből, melyek az épület egészével tartanak szellemi kapcsolatot. (3) Csak akkor tudunk hiteles alkotást (épületet) létrehozni, ha annak helyét és programját nemcsak fizikai, illetve szellemi síkon értelmezzük, hanem az azokat összekötő belső tartalmat is feltárjuk. (4) A kortárs irányzatok alapja az ideológia, az elvont gondolat, az esztétika, az építészet belső törvényszerűségei, melyek helyett újra az ember hármasságát (testi, lelki, szellemi) kell kiindulópontnak tekintenünk.

↑ Víztorony, Budafok 2002-2007, terv: Perényi Tamás, Kolossa József, statíka: Mérei László, Thoma József (Bujnovszky Tamás fotója)

Ritter Dániel

Tökéletlenség

Az építészeti szándékból fakadó tökéletlenség a természetesség lehetőségét kínálja. A formák alulhatározottsága lehetővé teszi az építészeti vágy megjelenését és egyben teret ad az esetlegességnek.

Az építészetben az emberi kéz nyomait keresem, a spontán tökéletlenségeket, az őszinte hibákat és apró fegyelmetlenségeket. Azt a bizonyos megengedő pillanatot, ahol a tökéletlenség szándékosan van jelen az alkotásban, azonban ennek meghatározása nem túlhatározott, végső formája a kivitelezésben résztvevőkre vagy a véletlenre van bízva. Ilyenkor az esetlegesség spontán módon, őszintén jöhet létre. Az így keletkezett alkotásokban benne van az ember, az anyag és a tökéletlenség szépsége.

A Toporgásaim című képen egy indigó lapon toporgó doktorjelölt lábnyomai láthatók. A doktori védésem során a lábam alá helyezett és a földre ragasztott nagy méretű indigó lap lenyomatai erős izgalomról tanúskodnak: a tézisek ideges tánca, izgalom, katarzis.

→ *Toporgásaim 1/3*, (Ritter Dániel fotója)

Sáros László György

„Szaszténebiliti”, avagy fenntart-hatóság

„Mindennek rendelt ideje van, és ideje van az ég alatt minden akaratnak. Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak; ideje az ültetésnek, ideje annak kiszaggatásának, a mi ültettetett. Ideje van a megölésnek és ideje a meggyógyításnak; ideje a rontásnak és ideje az építésnek. Ideje van a sírásnak és ideje a nevetésnek; ideje a jajgatásnak és ideje a szökdelésnek. Ideje van a kövek elhányásának és ideje a kövek egybegyűjtésének; ideje az ölelgetésnek és ideje az ölelgetéstől való eltávozásnak. Ideje van a keresésnek és ideje a veszteségnek; ideje a megőrzésnek és ideje az eldobásnak. Ideje van a szakgatásnak és ideje a megvarrásnak; ideje a hallgatásnak és ideje a szólásnak. Ideje van a szeretésnek és ideje a gyűlölésnek; ideje a hadakozásnak és ideje a békességnek.”

(A prédikátor Salamon könyve, Károli Gáspár revideált fordítása)

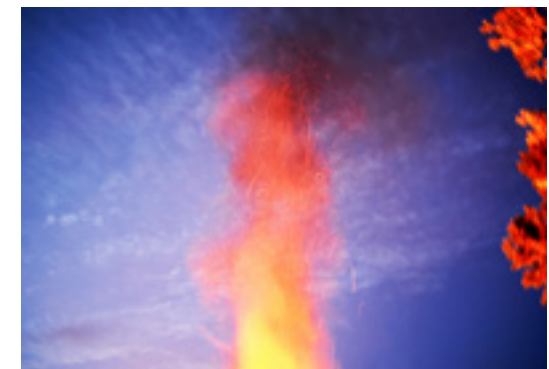
Mit is olvastunk az előbb? „Ideje van a rontásnak és ideje az építésnek”? Ugye igaz? Mármint az építés másik véglete a rontás? Hát persze. És mi van a kettő között? Az, aminek nincs becsülete. Ma már nincs. A folytatásnak nincs becsülete. Mert azt az „elfogyasztói” társadalom már régen nem viselheti. El. Helyette álcahalóként megjelent a fenntarthatóság. A maga fenyegető hangulatával. Mert már megint – lehet észrevenni – itt a hatóság. Persze ezért már lehetne nagy H-val is írni. Miért nem lehet az életet élni hagyni?

Akkor álljon itt egy másik nagy „H”-s kifejezés. Legyen ez a „Hamvasztás”. (T. M.) Ez történt 2022. június 24-én, Tokajban, a Bodrog partján.

Makovecz Imre mondta a Tisza-Bodrog összefolyása spiccén épült kézműves pavilon elkészültekor: „És ha már nem kell nektek (mert nincs mire), úgy gyűjtsátok fel!” Ez történt. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. Az árvízjárta területen – lévén, hogy a makoveczi tervnek a megépült ház csak a magja volt – soha nem készült el a védmű, elmondható, hogy így „azért a víz az úr”. Mentve a már menthetetlent, helyéről „kihozva” a Bodrog-parton találta magát szegény, ahol is a tényen túl már semmit nem képviselt. S mert jó a védtelenbe beleharapni, hát lopták is rendszeren. Sokaknak lehet otthon Makovecz-émlékdeszkája. Akár kajánul is. Mire megy a halhatatlanság? Mert az egyetlen ellenség, a víz helyett lett rengeteg – mondjuk, „arra járó”. (Ahogy Sevillában is elfogytak a földről még elérhető palatáblák.)

A fenntartható – nem, ez már nem tartható fenn – ház megújulása helyett jött a tanácsolt „gyűjtsátok fel” nyers valósága. A „tűzázdozat”. A hamvasztás. A Bodrog-parton a háznak most már csak „hült helye” látszik. Majd megépül újra. Többen mondják, ígérik. Csak az fent lesz a hegyen. A „szoknyán”. Egy zárt portán. Ott, ahol többé nem a víz az úr. Ahol aztán már csak egy dolog nem lesz fenntartható. Az, ami létrehozta. A szerelmes kötődés. Amitől az élet élhető. Ami létrehozza a jövőt. Remélem, akik így akarják, ők is rátalálnak, pontosabban visszatálnak arra az akarásra, amitől a pavilon annak idején – ha védtelenül is, de – létrejött.

→ Sáros László György fotói

Szabó Árpád

Sétálok, tehát egy élhető városban vagyok

René Descartes híres mondásának parafrázisa a városi lét elemi átértelmezéséről/átéléséről szól. A tér, a táj, az épített környezet befogadásának legnyilvánvalóbb módja a mozgás, a helyzetváltoztatás, amelyen keresztül mi is cselekvő részeseivé és értelmezőjévé válunk az épített, vagy beavatkozásainkon keresztül alakított térnek.

Gordon Cullen a városi látványok építészeti értékeket befolyásoló szerepére hívta fel a figyelmet már a 20. század közepén, és a környezetalakításban a térsorok, térkapcsolatok, térbeli szekvenciák fontosságát hangsúlyozta. Meggyesi Tamás a promenadológiáról mint egzisztenciális mélységű költészetéről beszél, ahol elsődlegesen a sétán keresztül éljük meg a városi táj komplexitását és kulturális, formai rétegzettségét. Michel de Certeau a „konceptió-város” ellentétéként beszél a saját tér megélését is biztosító séta retorikájáról, az útvonaltervezés művészetéről, amely az épített környezet személyességét, élhetőségét is biztosítja. A „flâneur” tevékenysége, vagyis a kószálás így a kortárs város(tervezés) megélésének eszköze lett.

A korszerű fenntartható város koncepciókban azonban új értelmet és jelentésréteget kap a séta. A térbeli hatékonyság kialakításának, illetve a térhasználat karbonsemlegességének is alapja a városi tér gyalogolhatósága. 10-15 perces távolságról szoktunk beszélni, hiszen ez az az időtartam, amit mindenki könnyen meg tud tenni. A mérhető távolságoknál azonban fontosabb az útvonal során megélt városi tér gazdagsága. Egy jól megformált beavatkozás – legyen az épület, köztér, vagy bármilyen más építészeti tett – az ember léptékének szintjén kommunikál a használóval, és mindig az élő szociális kapcsolatok megteremtésének lehetőségére törekszik, akárcsak a hagyományos spontán város szövege és elemei. Ahogy Meggyesi Tamás mondja, a várost nem elsősorban házak, hanem „színpadként működő”, összeszövődő utcasávok alkotják. A proximitás, a laksűrűség, a sokszínűség, az emberi lépték a fenntarthatóság feltételei, mégis az épített környezet, a házak alkotta utcaszövegek élményszerűsége és szociális gazdagsága biztosítja a városaink élhetőségét.

HIVATKOZÁSOK:

Meggyesi Tamás: *Promenadológia. A séta költészete az urbanisztikában*, 2016

Michel de Certeau: *Walking in the City*, 1993

Gordon Cullen: *G. Concise Townscape*, 1961

Moreno, Allam, Chabaud, Gall és Pratlong: *Introducing the “15-Minute City*, 2021.

Szabó Árpád: *Feszültséggel megtöltött terek. DLA-értekezés*, 2007

↑ Dubrovnik, 2018 (Szabó Árpád fotója)

Szabó Levente

Fordítva

Léteznek építészeti hagyományok, amelyek rejtett zugokba húzódnak vissza, és melyekre egyre inkább csak a magyarországi építészet pillanatnyi fősodrainak alig csörgedező mellékágaiban lelhetünk. Ám e hagyományokkal otthonosabbak a zugok, a mellékágak, amelyekben az épített tér belső, szellemi és anyagi tektonikájának ereje és hitelessége az egyetlen fokmérője a minőségnek. Ilyen munkákkal időről-időre, akarva-akaratlanul találkozva, a lelkesítő élményektől felfrissülve, nagyobb kedvvel és megújult hittel kísérhetjük meg, hogy magunk is egy-egy árnyalattal hozzájáruljunk e hagyományok egymást át- meg- átszövő, végtelen gazdagságához.

Létezik egy, a 19. század végéről származó kataszteri térkép, amelyen a pákozdi református templom is látható. Az utcáról megközelíthető parókia telkének mélyéről, vagy a két utcát összekötő kis közzől érhető el. Gyönyörű képlet: rejtettségében eszünkbe juttathatja az ókeresztények föld alatti katakombáit, s megannyi más, a reprezentatív közösségi terek repedéseibe, réseibe, peremeire szoruló vallásgyakorlás, közösségi lét megélésének szépséges példáit. A reformáció és építészetének fénykorát jelentette az a túrt állapot, ami ennek az egyszerű pákozdi későbarokk templomnak a helyzetéről leolvasható: nem a gazdag, hanem a hatalomtól távol lévő, éppen ezért belülről építkező, rejtőkódú minőségről van szó. A pákozdi templomtól a 18. század elején épült, szép festett kazettás famennyezettel, még torony nélkül, s csak a század végén kiadott türelmi rendelet engedte meg, hogy tornyot is illeszthessenek hozzá. A korlátozó kötelmek, amelyek először tehát torony nélkül, az utca vonalától beljebb, s csakis a telek belsejében tették lehetővé Isten hajlékának megépítését, páratlan szépségű téri helyzetekhez vezetett országsgaztér. Ezekben az esetekben az építészet mindenfajta reprezentáció helyett a háttérbe húzódtott, hogy teret adjon valami sokkal mélyebb, lényegibb, a rejtett tériségben kifejeződő jelentéstartalomnak. Itt a templomtestet körbevevő, kis közzől nyíló rejtett kertben összpontosul talán leginkább. Szép bizonyítéka minden efféle képlet annak, hogy a lényeg mind téri, mind szellemi értelemben sokszor a széleken, peremhelyzetekben testesül meg, élhető át.

Nagyapám 1953 és 1979 között volt a község református gyülekezetének lelkipásztora. A templommal kapcsolatos első élményeim egészen kisgyerek koromból származnak. Pár éves lehettem, amikor egy forró nyári napon kézen fogva mentünk a templomhoz. Végighaladtunk a parókia udvarán, majd a templom kertjén, azon a számomra akkor kisebbfajta erdőnek tűnő területen, amely árnyas és megnyugtató is volt egyszerre. Hatalmas kulcs nyitotta az ajtót, a kilincset nem értem föl. A templomban hűvös volt, a magasan lévő mennyezetről csupasz villanykörte lógott, bent félhomály. Ez lenne a templom? Talán ennek az erős, első közötti élménynek is köze van mindahhoz, ahogy az építészetre gondolok, ahogy az épített tereket érzékelem, ahogy a számomra fontosnak tűnő dolgok kontúrja újra meg újra kiélesedik.

Utóirat. 2023 nyarán lelkes építészhallgatók egyre-másra hozták le a pákozdi templom padlásáról a frissen megtalált, másodlagosan beépített egykori mennyezetkazetták 18. századból származó, később lecserélt, élénk színekben ragyogó, szépséges elemeit. E festett deszkadarabok generációkon keresztül maradtak rejtve, miközben mégis folyamatosan ott voltak a közösség istentiszteleti alkalmain, láthatatlanul, mindössze pár méterrel a fejük felett a padláson: festett felületükkel lefele, az imádkozó, éneklő hívó közösség mindenkori tagjai felé fordítva.

„Ülnek a hajóban, és közelednek a szirének szikláira felé. Ha most nem fordulnak más irányba, pillanatok múlva meghallják a szirének énekét. Odüsszeusz az árbocnak dőlve áll, nincs odakötözve hozzá, és az emberek fülében sincs agyag. Mi lesz ebből? Odüsszeusz vigyorog, karba tett kézzel vonogatja a vállát: ezt akartátok, fiúk (lányok), nem? Demokrácia van. Megszavaztuk, megyünk, meghallgatjuk a sziréneket, meghalunk. Mindenki a saját királya. Mindenki a saját költője. Saját sziréneket mindenkinek! Hajrá. De aztán mégis megsajnálja embereit. Na jól van, gyerekek. Van egy javaslatom: én tömöm be a saját füleimet, titeket odakötölek az evezőpadhoz, az evezőket eldugom, kidobom a horgonyt, aztán tessék, hallgassátok a sziréneket. De elmesélnetek nem kell. Nem vagyok rá kíváncsi, mit meséltek egymás szavába vágva, egymást túlúvöltve, érthetetlenül. Mert én, a leleményes Odüsszeusz, ülök majd szépen agyaggal a fülemben, nézlek titeket, és jegyzetelek. Tanulmányozom, hogy viselkedik a Homo sapiens a szirének hallgatása közben, és ebből rá fogok jönni, milyen lehet az énekük. Én leszek a költőtök, csak fordítva.”

(Kemény István: A költészet megkopasztása)

↑ A 2023 nyarán megtalált 18. századi egykori festett mennyezetablak egyike (Szabó Levente fotója)

Vadász György

Mai gondolatok az építészetről

A sorrend:

Szakmai pontosság és maga a Szakma.
De ez matematika.

Számomra sokkal többet jelent
az építészet érzésvilága.

A Szépség az építészet érzelmes
világa és csodája! Mert az!

A születendő utódokkal együtt.
De ez még csak az indítás.

Most kerül a sorozatba a Mágia,
a Valószerűtlen – az Álom!

Mert ha valami fontos, akkor az a Földön –
az oly távolinak tűnő Ég, a „Menny” alatt –,
az Álom lehet. A „Sugár” az „Igazi Mestertől” –
Istenünktől – a Hűség lehet.

De talán még nehezebb, még nagyobb:
a Szerelem. Az maga a Csoda!

Azt éreztesd!

Az az igazi Isteni Teremtés!

homlokzat

technológia

tudásmegosztás

bizalom

mitikus kép

vernakuláris építészet

internalizáció

zene

empátia

struktúra

amortizáció

etika

Alexa Zsolt

A technológia fejlődése végső soron önmagunk újra-felfedezését, a környezetünkkel való kapcsolatunkat segíti újraértelmezni, közvetlenné tenni. Elvesznek a szükségtelen dolgok fontoskodásai, szerepünk egy részét átveszi a gép, időt nyerünk, így visszakerülhetünk a helyünkre a világban. Társadalmunk gyökeresen átalakul és létünk nem anyagi értelemben vett haszonélvezői leszünk. A technológia fejlődése visszavezethet minket a környezetünkkel való harmóniára.

Mit is írhatnék a témám – Gondolatvitel a valóságba(n) – kapcsán, mint hogy elértünk a következő lépcsőfokhoz, miközben minden fronton az összeomlás réme fenyeget, legyen az a társadalmi, politikai, gazdasági berendezkedés, eddigi életünk fenntarthatóságának kétségei, bolygónk általunk – vagy részben általunk – okozott átalakulása. Nem tudjuk igazából, hogy a születni látszó új intelligencia, az AI (mesterséges intelligencia) és a mellette fejlődő virtualitás merre visz minket. Egyre kétségbeesettebben fogunk ragaszkodni fizikai valóságunkhoz, míg végül mindent elsöpör, átalakít a születő új világ és bolygónk új korszaka?

A technológia másodlagos szerepéből inspiratívva, majd önállóan viselkedővé (most még csak tűnő) átalakulása nyomán pár éven belül az építész, az építészek viselkedését fogja fejleszteni, és ha még addigra nem is tudja szintetizálni a szabályokat és az emberi szükségletek egy részét, mi mégis futni fogunk utána? Aztán eljön a szép új világ, amelyben csak a paramétereket kell megfogalmazni, és kiválasztani az amúgy szabályoknak megfelelő verziókból a nekünk tetszőt, amit aztán a gépek által létrehozott gépek összeraknak?

És mit csinálunk majd mi? Megóvhatjuk-e az általunk fontosnak vélt múltat, kezdetben úgy, hogy megpróbáljuk irányítani a szoftvert? Ha csak egy mai 3D szemüveget veszek alapul, az elemek hatása nélkül is tökéletesen visszaadja a megélést. Nehéz vele vitatkozni, viszonylag könnyen fejleszthető már ma is. Ezek után kérdés, hogy kell-e az építés. A természetet és egymást a maga valójában szemlélni, a részévé, egymás részévé válni, talán ez az egyetlen igazi élmény, amihez a felszabaduló időnk adta lehetőséggel élve visszatérhetünk, és újra felfedezhetjük társas és biológiai lényünket, miközben a technológia segítségével általunk generált, szinte már végtelen műszaki bonyolultság le fog tisztulni, mert nem mi fogjuk létrehozni, és kevesek fogják egyáltalán érteni a mögöttes tartalmat?

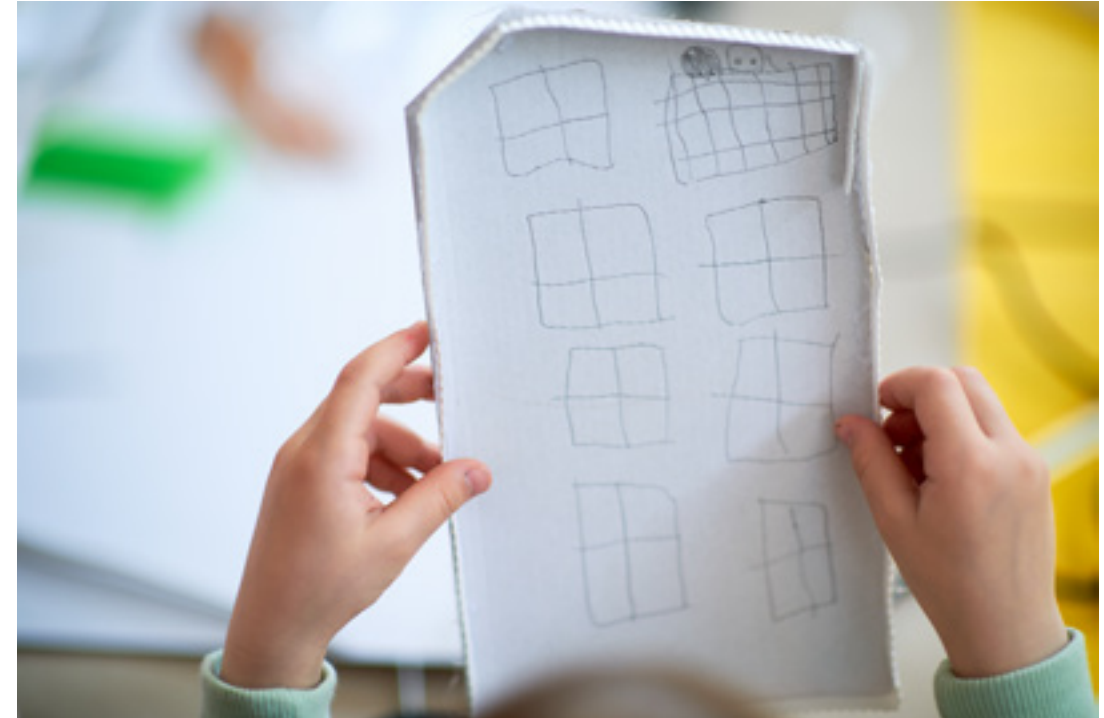

↑ VR szemüveget használó ember
(fotó: Minusplus)

Bedecs-Varga Éva

A tér-laikus társadalom (épített) környezeti nevelése az építész feladata és felelőssége. Közös célunk, hogy minden ember tudatosan gondolkozzon a témában, a természeti és az épített környezet alakításában egyaránt felelősségteljesen vegyen részt.

Társadalmunk túlélésének záloga az együttműködés, a tudásmegosztás, a kritikai gondolkodás, a globális feladatok közös felismerése és a racionális egyéni cselekvés. Ennek elősegítése minden ember közös feladata a saját szakterülete szerint. Építő párbeszéd című doktori disszertációm fókuszában az építész és a használó között a tervezés időszakában folytatott együttműködés áll, melynek célja, hogy ember és környezetének pontosabb összeillesztése mellett pont akkora léptékű építés történjen, mint amekkora valóban szükséges. Az építő párbeszéd során a résztvevőknek egymásra kell hangolódniuk, közös kommunikációs csatornát vagy nyelvet kell kialakítaniuk. Ebben a folyamatban mindkét félnek támogatásra van szüksége, ugyanis egyaránt fontos az építész érzékenyítése és a használók látásmódjának fejlesztése. Az építész számára a kreatív tervezői gondolkodás eszköztára hathatós segítséget jelenthet, a tér-laikus társadalmat pedig az épített környezeti nevelés módszereivel edukálhatjuk. Világszerte számos építész érzi feladatának ezt a tudásmegosztást, és itthon is egyre többen foglalkozunk gyermekek épített környezeti nevelésével. Hiszem, hogy ezáltal támogatni tudjuk a gyerekeket, hogy közvetlen környezetükkel kapcsolatban tájékozottak, tudatosak és magabiztosak legyenek, majd felnőttként felelősségteljesen vegyenek részt a jövő alakításában.

↑ Gyerekrajz és makett, 2023
(Végel Dániel fotója)

Borsos Melinda

Klasszikus, hagyományos értelemben az építészet nem velünk, építészekkel kezdődik, hiszen már a betoppánásunk előtt van egy gondolat, egy kigondolt vágy. Csak hogy ma egyre több alkalommal kerülünk olyan feladat elé, amikor mindezek előtt érkezünk. Nincs vágy, csak egy korai, töredezett idea, hogy valamit tenni kell.

Öt éve, a doktori kutatásomban feltettem azt a kérdést, hogy a közösséghez való kapcsolódás vajon építészet-e. Nem sok ez az öt év, de közben az idő mégis felgyorsult, és ma már határozottan állítom: igen!

Ma már közösséget és vágyat is építünk, ennél fogva a valódi tervezést olyan távol kell elkezdeni az építészettől, amennyire lehetséges. A legjobb dolog, ami történhet egy házzal, egy városnegyeddal, hogy egy közösség a magáénak tekinti.

Ahogy az idő a használókat alakítja, úgy formálódik a ház és a tér is. És ezt a lassú, szabad és vitathatatlanul közös fejlődést a kezdetektől kiépített bizalom segíti.

↑ Egy építészhallgató és egy helyi fiatal találkozója. MicroMagdolna workshop, Magdolna negyed, Budapest 8. kerület, 2014. Szervezők: Borsos Melinda DLA, Dimitrijevic Tijana DLA (Hargitai Bence fotója)

Francsics László

A csillagvizsgálóknak speciális esztétikájuk van: a funkció és a forma itt a legszorosabb összefüggésben áll, minden építészeti mozzanat szigorúan a technológia alá van rendelve. Ebből azonban sajátos formavilág bontakozik ki, amely megigézi a látogatót, és azt a képzetet kelti, hogy a csillagvizsgálók építésze sokkal több pusztá funkcionálisnál.

„E nélkülözhetetlen építményeket, amelyek oly nagy mennyiségű vizet szállítanak, hasonlítsd össze – ha van hozzá kedved – a minden hasznot nélkülöző piramisokkal, vagy a görögök bármely csodálatot keltő, de teljesen szükségtelen remekművével...” mondja az aquaductokról Sextus Julius Frontinus. Hasonlóképpen szépek a csillagvizsgálók is, elsősorban funkcionálisak, jobban, mint gondolnánk, sőt funkcionalitásuk szigorában szinte minden más ipari épületet maguk mögé utasítanak. De mivel a technológiájukból speciális formavilág adódik, az elhelyezkedésük pedig szokatlan, jellemzően szinte elérhetetlen magaslatok tetején épülnek távol a civilizációtól és az ég felé néznek, idővel mindig ráarakódnak képzeletünk mitikus képei, miszerint ott a hegytetőn valami más, már-már szinte csodálatos dolog is történik, mint pusztá technológia és tudományos mérés.

Jancsó Miklós

Eklektikáink

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy mit kíván a magyar nemzet, de nem jutunk eredményre, érdemes megfordítani a kérdést: mit nem kíván a magyar nemzet? Ha ezzel megvolnánk, már csak egy kivonás van hátra: a kívánhatóból kivonjuk a nem kívántat, és megkapjuk a végeredményt.

Gangos házban nőttem fel, mégsem kedvelem az eklektikát. Ez persze őt, az eklektika szellemét cseppet sem érdekli, egyszerűen belém költözik, és munkál. És úgy tűnik, mindenkiben, aki itt él. Akár tudunk róla, akár nem, akár szeretjük, akár nem.

A kiegyezés korának építészete közkedvelt. Romosan, átalakítva, rosszul felújítva is. Lényegtelen, hogy ki tervezte, nem kell, hogy különösebben szép vagy arányos legyen, a siker biztos. Mi a titok? Mit tudnak ezek a házak, amit a későbbiek nem? Ízlésre és stílusra kár gondolni, a népítélet nem ezen a szinten születik. A legtöbb kritika mennyiségi kifogásokkal él, akár száz évvel ezelőtt jelent meg egy hírlapban, akár ma egy közösségi oldalon. Jaj annak, aki elvéti a célt! Ha kevesebb a történet, mint amit a nagyérdemű elvár, záporoznak a jelzők: *sivár, élettelen, primitív, üres!* A másik véglettel is elbánnak, a sok történet sem jó: *cifra, túlterhelt, buja, élvezhetetlen!* Ugyanígy nem díjazza a közönség, ha az épület nem elég változatos, vagy éppen túl sokféle. Lehet szó bármilyen magas építészeti minőségről, ha a ház *egyhangú, unalmas, rideg!* Vagy *minden modort összehordott, görögütözes tarkaság!* A reakció minden esetben botrány és elutasítás.

Az eklektika sikerének titka a jó modor, semmi más. A reformkor építészete untatja a közönséget, a szecesszió fölöslegesen felzaklatja. Az egyik kevés, a másik sok. Az eklektika pont elég! És nem feszélyez, mert ugyan mindig magyaráz a részletekkel és a formákkal, de ez a beszéd könnyen elkalandozik, fecseg, talán füllent is, de mindig a jó ízlés határain belül. Akár egy polgári szalonban.

Hiába múlt el a korszak, az eklektika szelleme nem hagyott el minket. Velünk él, figyel minden ténykedésünket, és beavatkozik, ha a rajzasztalon valamit túl soknak vagy túl kevésnek talál. A századfordulón kicsit elfordította a fejét, a korai modern házakra díszeket rajzolt, a neobarokkot kedvelte, a szocreált időnként meglágyította, ha túl szigorúnak tűnt. A későmodern házakra különféle anyagokat rakott, hogy elfogadhatóbbá tegye őket. A panelekkel nem tudott mit kezdeni, csak a végstádiumban, akkor sem lelte benne örömét. A posztmodern láttán csak annyit jegyzett meg, hogy ennél mi értelmesebbek voltunk, de semmi baj, csináljátok, a sűrűsége épp megfelelő.

És mit mond ma? Nem kell mondania semmit. Hat generáció alatt megtörtént az internalizáció, az eklektika szelleme beépült az építészeti szuperegónkba. A kérdéseket már nem értjük, de tudjuk a válaszokat.

Mátrai Péter

Hangzó terek – Hangzó tárgyak

Számtalan vélekedés született már vice versa az építészet és a zene összefüggéseiről. A zenével alkotó módon foglalkozó, „felengedett” építészektől sokan kérdezték, kerestem-e összefüggéseket e két diszciplína között. Noha tudatosan nem, de építészeti intuícióimban gyakran éreztem a zeneiség megnyilvánulásait, ahogyan zeneszerzői kísérleteimben mindig is lappangtak építészeti megfontolások. E két műfaj egyesítését megkísérlő koncepcióimból választottam ötöt, azok tanulságairól számolok be az alábbiakban.

Talált tér – talált hangok (1993)

A Szemlő-hegy gyomrában rejlő, felhagyott víztározó labirintusainak téri varázsa, a nagyméretű téglából épült alagútrendszer páratlan akusztikája késztetett arra, hogy két társammal innen-onnan gyűjtött kő, fém, fa és cserép tárgyak, valamint fúvós hangszerek és emberi hangok segítségével „szólásra bírjuk” a teret. Az egyórás koncert hangjai szinte átértelmezték a tereket, a zenélésbe bevont jelenlévők revelációként élhették meg eme elasztikus változásokat: a tér reakcióit a hangzásokra és azok visszacsatolását a zenélés improvizatív folyamatába.

Tervezett tér – talált hangok (1996)

A Kecskeméti Katona József Könyvtár építése során szisztematikusan rögzítettem az építés hangjait. Ezek felhasználásával született a könyvtár felavatásán, annak aulájában megszólaló zenedarabom (alkotótárs: Szigetvári Andrea). Arra voltunk kíváncsiak, hogy megszólaltatható-e egy konstruált tér a születését létrehozó véletlenszerű emberi és tárgyi hangok segítségével, képes-e reflektálni azokra? Keletkezhet-e ezáltal egy olyan összetett jelentés, amely átértelmezte a teret, annak szinte részévé válik?

Talált szöveg – tárgyinstalláció és hangperformansz (2002)

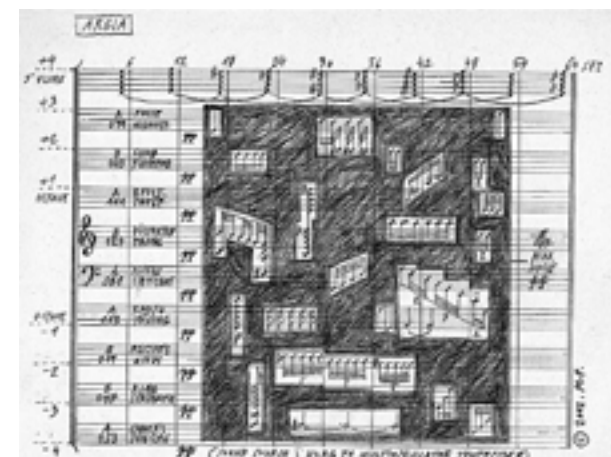
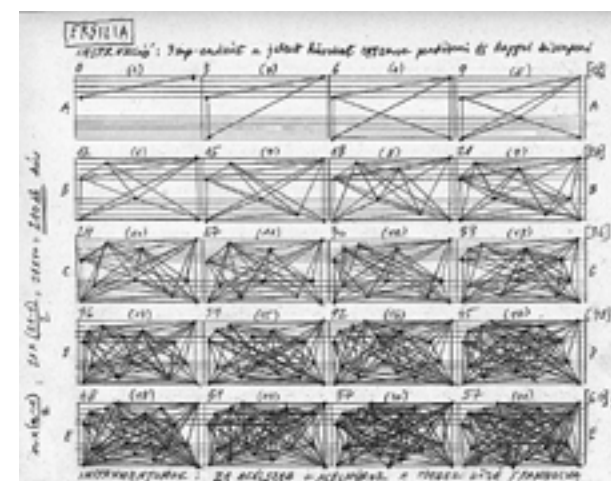
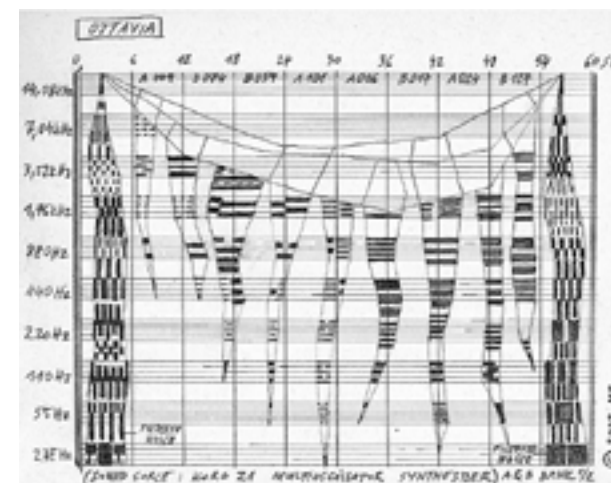
Italo Calvino *Láthatatlan városok* című szövegének hatására született a szertartás az egykori N&n Galéria kiállítóterében. Tizenhét várost értelmeztem, kelteztem életre egy általam installált térben, a felolvasott szövegek és az azokhoz rendelt különféle hangszerek, hangzások segítségével. A városok felidézését belső lényegükhöz, karakterükhöz kiválasztott hangszerek, hangszercsoportok, s azokon keltett hangzások, zenei folyamatok segítették.

Kapott architektúra – tárgyinstalláció és hangperformansz, meg nem valósult elképzelés (2009)

A nemzetközi hanginstalláció pályázat az 1939-es Kristályéjszakra való emlékezés volt a berlini Collegium Hungaricum épületében. Alapgondolatomat a pusztításról készült néhány egykori fénykép hívta elő. Egy erre a célra konstruált, a résztvevők által megszólaltatott speciális üveghangszer, s e performansz képi és hangtörténeteinek a homlokzat nagy üvegfelületére projektálása volt a koncepcióm lényege, didaktikusan reprodukálva a szörnyű tettet.

Talált architektúra – mesterséges hangok és egy hangszer (2023)

Legaktuálisabb „kalandomat” az Új Néprajzi Múzeum nyolc homlokzati rácseleme ihlette. A rács-mátrixokba kódolt népművészeti üzeneteket kottaképként értelmezve hívtam elő a pixelekben rejlő hangokat. A vizuális struktúrákból zeneileg értelmezhető szekvenciák bontakoztak ki. E műveletet számítógéppel végeztem el, generált, mintavett hangokkal operálva. Most a 18. Velencei Építészeti Biennálé Magyar Pavilonjában, a REZIDUUM projektünk főtémájaként szemlélhető a nyolc panel, hallható a nyolc zene. Középről elkülönülten, de a térben – összhangzatként – egyidejűleg is. E rácsok adták az ötletet egy soha nem volt kinetikus, kísérleti hangszer megkonstruálására is. A Hanghenger formájával és ciklikus körforgásával a ház végtelen körívét idézi meg. A palástok mátrixpontjaiból a hengertestbe nyúló megütő és pendítő elemek szólaltatják meg a test belső terében elhelyezett, nyolc fa és nyolc fém hangforrást. A látogatók interaktívan játszhatnak a hangszerrel, palástjait tetszőleges irányban és sebességgel megforgatva csalhatják elő a ház elképzelt hangjait.

↑ Talált szöveg – tárgyinstalláció és hangperformansz 2002 (Mátrai Péter rajzai)

Molnár Csaba

A viselkedés az építészetben az illeszkedés és illesztés kérdését feszegeti, mely jelentősen tágítja az építész felelősségét. E felelőség alapján kijelenthetjük, hogy az építészeti tervezés minden egyes lépése egyben etikai mérlegelést igényel, mely akkor érhető tetten, mikor a körülmények miatt akár sokféleképpen is viselkedhetnénk, de mégsem tesszük. Szorított körülmények között derül ki, hogy képesek vagyunk-e arra, amit addig magunkról gondoltunk. Néha az ember kényszerhelyzetben csinál jó dolgokat.

Egy idő eltelte után megérezzük azt, hogy nem tudunk megszabadulni attól a közegtől, ahonnet jöttünk, mert egybeforr a lényünk azzal a világgal, ahova születtünk. Megérezzük azt is, hogy valahova tartoznunk kell, amit talán akkor értünk meg igazán, ha annak indítékát is meg akarjuk fejteni. Kíváncsiak leszünk arra, hogy miért lettünk ilyenek, honnan erednek tulajdonságaink, azok hogyan adódtak bennünk össze. A hovatartozás az összefogást, az önkorlátozó viselkedést és magatartást is jelenti, amit szebb időkben megtapasztalhattuk, de ezt mára már tanulni, fejleszteni és elmélyíteni is kellene.

Az építészet a legmagasabb rendű játék a térrel, a tömeggel és az anyaggal. A hangsúly számomra a játékon van, mert érdeklődésünk által hajtva a játék során megtalált lehetőségeket használjuk ki. Ha nincs meg bennünk a kíváncsiság az iránt a feladat iránt, amiért az létrejön, akkor nem tudunk alkotó módon hozzájárulni sem, legfeljebb mintákat tudunk követni. Azonban ha megvan, akkor olyan építészetet tudunk létrehozni, amely minden körülmények között egyedivé tud válni. Márpedig a világ minden pontján egyéni adottságok és lehetőségek vannak és a különböző emberek, egyedi válaszokat igényelnek. Építészként az a kérdés, hogy oda, arra a helyre, azoknak az embereknek, azokkal emberekkel mit lehet együtt alkotni. Ha így gondolkozunk, akkor kap igazán értelmet a tudásunk.

Az egyszerre szükséges és elégséges elvét a vernakuláris építészetben érzem a mai napig érvényesnek: minden egyes megoldás más és egyedi, a szűk keretek ellenére is az építők identitása és egyénisége megjelenik. Építészeti gondolkodásomban mindig ott van a kétkezi, hétköznapi munka megbecsülése. Fontosnak tartom megismerni azokat az embereket, és rajtuk keresztül a mesterségüket, amelyekből a házak is, de önmagunk is épülhetünk. Nagy törés van az építőművészetben, ha elszakad a hétköznapi megoldásoktól. Az ősi kultúrák képesek voltak létrehozni a rendelkezésükre álló egyszerű anyagokból és eszközökkel nagy építészeti alkotásokat. Gyakran a legegyszerűbb megoldás az, amit a tapasztalatok alapján egy közösség önmaga meg tud csinálni. Ezt is fontos volna tanítanunk az egyetemi képzésben.

Schrammel Zoltán

Az építészeti gondolatok magva, a felelős építési hozzáállás, avagy magatartásforma a SZOLGÁLAT. A szolgálat összetettsége egyén- és kultúrafüggő motiváció, ami a hit, a neveltetés, az oktatás, a szakmagyakorlás, valamint az emberi kapcsolatok ráhatásából fejlődik folyamatosan.

A szakmában eltöltött negyedik évtizedre világosodott meg bennem az építész hivatás rétegeiben rejlő hierarchia, ami valószínűleg szükségszerű evolúciós folyamat eredménye. Ahogy a bor is újkorában gazdag, mindent meghódítani képes energiákban, ugyanakkor szélsőséges a hatásában és a korral haladva elcsendesedik, majd hosszú évek alatt kiválasztódva érik meg a mély érzelmi hatások kiváltására, úgy az építész viselkedése, értékrendje is formálódik, letisztul, a folyamat során kristályosodnak ki számára az igazán lényeges dolgok.

Öt évvel ezelőtt Parajdi Mester László, a Franciaországban élő és dolgozó, de magyar születésű építész egyetemi előadásának nyitóképe egy sivatagban álló „bódé” volt. Végtelenül egyszerű, igénytelen anyagokból készült építmény, amely bármelyik falusi hátsókert engedély nélkül emelt létesítménye is lehetne. Ezek után nem voltam egyedül a kíváncsiságommal az előadás kifutását illetően. Parajdi Mester (nevét főnévi értelemben is ismételhetném) részletesen elmesélte az épület születésének körülményeit, a használók sajátos kultúrájától kezdve, a nyugati „civilizált”, (felsőbbrendűségében vakon hívó...) szemlélet kudarcán át, a saját hatáskörében meghozott döntésekig, aminek végeredményeként kettő, „szépnek tervezett” ajándék épület helyett (értsd: az árából) három falu gyermekei számára tudott iskolát építeni a képen bemutatott szerény, de tartós kivitelben. Hivatalos megbízatása helyett döntéseit a használat, a használók szolgálatába állította.

Mint a magyar egészségügy közegében edződött gyakorló tervező, teljes empátiával tudtam átélni építészeti vívódásait a sivatagi magányában, és az előadás végére a legnagyobb elismeréssel szeretni a csupasz kis házat, megértve drámáját, látszólagos hiányosságait, hiszen létével száz további gyermeknek adott esélyt a tanulásra a modern világtól elzárt, afrikai régióban.

A kórházak tervezése a legösszetettebb feladat a szociális rendeltetésű középületek között, az építészeti döntéseket bonyolult összefüggések készségi szintű ismeretében kell meghozni a lehető legegyszerűbb, a használókat legjobban kiszolgáló végeredmény elérése érdekében. A látszólagos paradoxont első doktori mesterem, Farkasdy Zoltán – számomra útravaló – szavaival tudom feloldani: „A korszerű kórházépület csak keret-burok-váz-szerkezet lehet.”

Ami építészként már világos, az tanárként folyamatos kihívás: a szolgálat mint cél bemutatása és elfogadtatása az építész hallgatók fiatal generációiban évről-évre.

↑ Szent Imre Kórház fejlesztése II. ütem, „K” épület, új 180 ágyas belgyógyászati pavilon, 2007 (Schrammel Zoltán fotója)

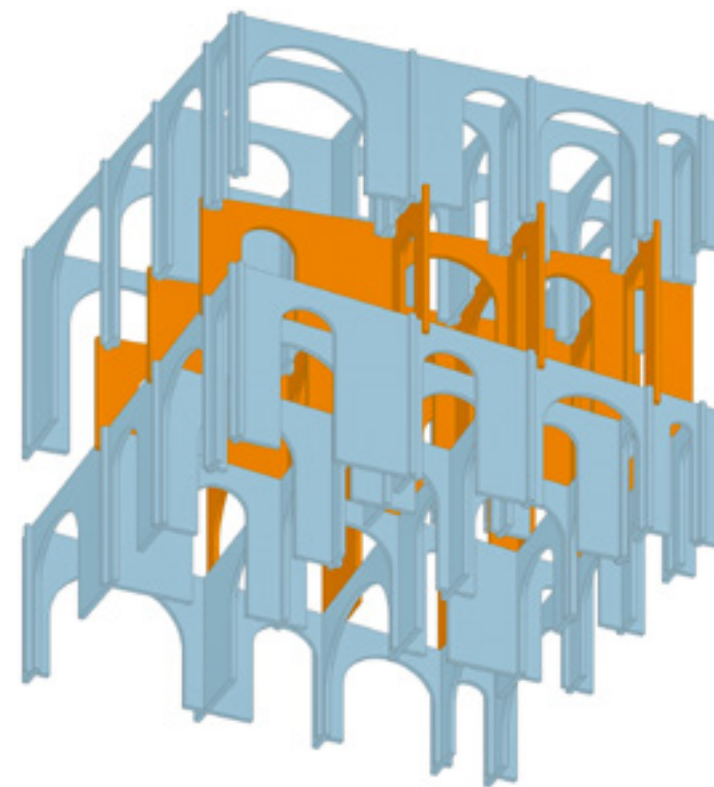
Schreck Ákos

Az építészet lassú, a világ változik, miközben minden kornak van saját struktúrája. A tér indikátor és a változás ügynöke egyben. A mienk is átmeneti kor: valósból virtuálisba. Elhagyjuk épp a valóságot, amiből csak váz marad? Ez a csontozat mutatja, honnan jövünk, kijelöli, hogy milyen ma az élet, adja szabadságunkat és determinál is egyben.

Építészként ott a kényszer, hogy építened, vagy legalább struktúrálnod kell. Az építészet kultúra-átörökítő szerepében a váz és az általa közrefogott tér a megmaradó, ezáltal a leghosszabb távon üzenetközvetítő elem. Mi egy épület horizontja: tíz, száz, vagy ezer év? Számomra a legfontosabb kérdés az információ és a tudás átadása, ennek építészeti vetületeként a tudásterekben keresem a kulcsmintázatokat. Személyes, generációs, vagy társadalmi szinten hogyan működik a tudásátadás? Hogyan működik a transzfer a fizikai és a virtuális mezők között, mi a rendszerek mögött működő logika? Mi az építész szerepe? A legalapvetőbb rétegre, a struktúrára, a csontozatra fókuszálok. Hogyan értelmezhető a váz tér- és időbeli hosszmeteszben vagy keresztmeteszében? A váz a társadalom és az épített környezet kölcsönhatását jeleníti meg. Több síkon szemléltet. Maradandósága miatt múltja, emlékezete van (vagy lesz). Történeti evolúciót szemléltet és értelmez. Jelene adja a történés fizikai terét. Funkcionális igényeket és követelményeket szolgál ki. A mai használon túl határoz meg viselkedést. Jövője egyszerre történetének és adaptivitásának függvénye.

A csontokra izmok tapadnak, a vázrendszer szerkezetet zár közre. A csontozathoz hasonlóan az épületek struktúrája meghatározza a mozgásteret és a működést, tevékenységeket foglal magába. Az élő szervezetek nagyon lassan, a környezeti hatásokra válaszul a természet sebességével módosulnak, generációról generációra hozva létre újabb és újabb mutációkat. Az épületek és a társadalmi struktúrák változása egymásra hatásukból, saját átalakulási potenciáljuk szerint történik, egyrészt a természettől eltérően, saját élettartamukon belül, másrészt az élőlényekhez hasonló módon: egyedről egyedre, épületről épületre. Az élővilágban a DNS kódolja újra és újra a formát és a működést, az örökítőanyag próba-hiba módszerrel tartja fenn az evolúció rendszerét.

A társadalom információhordozója a felhalmozott tudás, a kultúra. Az épületek a tudás tereiként, az információ vázaiként, a társadalmi struktúra leképezéseként értelmezhetők. Önmagukban pillanatképet rögzítenek, összességükben és egymásutániségükben vizsgálva mozgásteret, a társadalmi változási potenciált mutatják. Mindez fordítva is igaz, a váz az épületek lassan változó komponenseként határozza meg az egyén mozgásterét, a társadalom átalakuló képességét és hosszútávú működését. Alany és tárgy egymásra hatva formálódik. Mi legyen a váz, mi a szükséges determináció? A technológia által indukált kultúraváltásban egyre hangsúlyosabb a virtualitás, a vetített világ. Épp elhagyjuk a valóságot? A tér háttér, szinte csak váz lesz, és bárhogy kinézhet? Mit tervezzen az építész, vagy mit mondjon a gyerekeinek?

Vasáros Zsolt Krízisről krízisre

Egyetemi tanulmányaim és oktatói/kutatói praxisom során figyelmem és érdeklődésem többször a Mediterráneum, kiváltképp Észak-Afrika és a Közel-Kelet felé fordult. Alapvetően az időbeli és térbeli gazdagság, azok nehezen felfejthető összefüggései érdekelték. Az évezredek rétegei a mai napig aktív kölcsönhatásban vannak, nincs lezárt történet, és nincs abszolút értékrend sem.

Minden rajz, dokumentáció és fénykép a készítése pillanatában már a történelem része. Ezzel az állítással kezdtem 2017-ben a habilitációm¹ 4., egyiptomi kutatásainkról szóló tézisét. A közel-keleti helyszíneken végzett terepkutatásaink alkalmával ezt el szoktam mondani az első alkalommal részt vevő kollégáknak, hallgatóknak is. Sokakban csak évekkel később realizálódik ennek lényegi mondani- valója, valósága. Sajnos ebben semmi túlzás nincs, a régió európai szemmel felfoghatatlan gyorsaságú és karakterú változása, amortizációja mellett látjuk a háborúk esztelen pusztítását az emberéleteken túl a fizikai környezetben is. A féltett-óvott történelmi emlékek, egy közösség emlékezetének örömteli vagy épp szomorú mementói éppúgy megsemmisülnek a harci cselekmények sodrásában, mint a lakóhelyek, kórházak, iskolák, és megannyi minden más is.

Diplomám megszerzése, 1997 óta úgy hetvenszer jártam valamely expedíció, terepkutatás, ritkábban tanulmányút résztvevőjeként a Közel-Keleten, Észak-Afrikában, illetve a Mediterráneumban. Az 1990-es és 2000-es évek is még „boldog békeidőnek” számítottak, lényegében szabadon járhattunk-kelhattunk a térségben; ennek a két iraki és az afganisztáni háború, majd az „arab tavasz” eseményei és következményei vetettek véget – úgy tűnik, hosszabb időre, mint bárki sejtette volna. 2011 óta változott meg lényegében a helyzet, stabilnak hitt országok háborúba, polgárháborúba süllyedtek; merényletek, terrorcselekmények sokkolják immár az európai városokat is, Európa soha nem látott mértékű migrációs nyomás alatt áll. Különös, hogy ebben a helyzetben építészeti értékek dokumentálásáról, megmentéséről beszélünk, azonban hisszük, hogy mindez a tevékenység túlmutat önmagán, pozitív hatással tudunk lenni a helyi közösségek életére.

Szíriában tapasztaltuk meg az egyetemes értékek iránti különös tiszteletet – ennek jó példája a helyi hatóságokkal és hazai intézményekkel való együttműködésünk.² Crac des Chevaliers világörökségi erődjében a háborús károk felmérését a súlyosan sérült épületrészek helyreállítása követte – a munkálatok folynak és folytatódnak. Az embargó alatt álló országban egyre nehezebb az élet, munkánk alapvető körülményei is épphogy biztosíthatók, mégis, a csapat elköteleződése, a közös célok megvalósítása eddig felülírta a nehézségeket.

→ Luxor-Nyugati Part, Egyiptom: Az ún. 32-számú thébai sziklasír (cca. Kr.e. 13. század) virtuális rekonstrukciója (fehérrel) a Nemesek Temetőjében – háttérben Hatszepszut terasztemploma, fotó és rekonstrukció: Vasáros Zsolt, 2012/2018

Egyiptom egészen más terep. A Nílus-völgy világa egyetemes érték, ennek kutatása és közreadása egy nagy, közös nemzetközi vállalkozás. Az ókori „kincskeresőket” az egyiptománia kalandorai és fanatikus gyűjtők követték, később a régiségek iránti rajongást a tudományos érdeklődés csillapíthatatlan vágya váltotta fel. Mindez törekessé tette a múlt emlékeit, különös, térbeli találós kérdéseket ránk hagyva. Ebben kontextusban zajlik a thébai sírok feltárása és tudományos feldolgozása, az igen bonyolult térbeli és időbeli összefüggések bemutatása.³ Az egyiptomi terepkutatásoknak most, úgy tűnik, van egy nagy lehetőségeket tartogató eredője, amely Hassan Fathy (1900-1989) építész életműve és annak kortárs beágyazódása körül csoportosul. Az ebből kifejthető lehetőségek messze túlmutatnak az építész munkásságának feldolgozásán, a projekt nemzetközi beágyazódása, a rá irányuló figyelem is bizakodással tölt el.⁴

Schreiber Gábor egyiptológus, régész (1974–2020) emlékének ajánlva

¹ *Investigatio. Educatio. Praxis – Kutatás, oktatás, és gyakorlat természete az építészetben, 2017.*

² *Partnerek: DGAM – Directorate General of Antiquities and Museums, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézete Dr Major Balázs vezetésével, építészet: BME ÉPK Exploratív Építészeti Tanszék + Narmer Építészeti Stúdió.*

³ *Hungarian Archaeological Mission in Thebes-South Khokha Project, ELTE BTK Egyiptológiai Tanszék, projektvezetők: Kákósy László 1983-2002, Schreiber Gábor 2003-2020, Gaál Ernő 1995-2005, Vasáros Zsolt 2021-*

⁴ *A Hassan Fathy Survey Mission in Egypt (2015-) a BME ÉPK Exploratív Építészeti Tanszékén indított projekt, együttműködő partner American University in Cairo, Rare Books and Special Collections Library.*

Vincze László

Mi a korszerűség?

Az építészet esztétikáját egyre inkább a társadalmi felelősség, a szociális érzékenység, az etika formálja. Ez a korszerűség.

Gyakran kényszerülünk építészként a karrierépítés ellenében döntést hozni. Együttműködésre, ajánlattételre kapott nemrégiben felkérést irodánk. A budapesti városi park szomszédságában a fejlesztő a volt egyetemi campus területét luxus lakásokkal, irodákkal építené be. Ismertté vált, hogy a kiemelt beruházás a faállomány szinte teljes kivágásával, az érvényben lévő beépítési szabályok, szakmai véleményezés mellőzésével valósulhat meg. Amennyiben az etika, a környezet és jövőtudatos elveket az építész érvényesnek tekinti, az efféle együttműködés bár haszonnal jár, mégis vállalhatatlan.

Az építés véges energiaforrásaink egyik legnagyobb fogyasztója. Más szemléletre van szükség az erőforrások felhasználásában, a javak újraelosztásában, nemcsak az igazságosság, hanem egy új, az eddigieknél radikálisabb, környezettudatos felelősség megteremtése miatt is.

A korszerű és jó építész nem lehet kiszolgálója azoknak az ideológiáknak, állami és privát érdekeknek, amely átlép az etikán, sérti a társadalmi együttélés szabályait, a fenntarthatóságot, az értékvédelem elveit cáfolja, és mértéktelenül reprezentál. A jó építész felelős. Tudását, megszerzett befolyását használva politizál, kritizál és hangját hallatja az értékek sérülése láttán.

Az oktatásnak hangsúlyossá kell tennie a szociálisan érzékeny, mértéktartó, környezetkímélő építészeti, a kimerülő készletek védelméhez kell az oktatási tematikát igazítani, újra kell értelmezni a szakma átalakuló szerepét. Az etika és a morál elsődlegességének még hangsúlyosabban tekintélyt kell adni az egyetemi oktatói munkában, a felnövekvő építész generációnak saját praxisunkkal, elkötelezettségünkkel kell példát mutatni!

Az építés tagadása is lehet példamutató, ha az etika ezt kívánja. Hazánkban ma a kultúra újra értelmezése, annak építészeti reprezentációja közmegegyezés híján morális, etikai elveket sért. Az építészképzésnek, a szakmának védeni kell az etika tisztaságát. A korszerűség nem nélkülözheti az európai kultúra ismeretét, a társadalmi innovációt és felelősségvállalást!

„Bármennyi változás lesz is, hazánk mindig is Európához, a keresztény művelődés évezredes tradícióihoz kötődött. „...Magyarország Európa műveltségi térképén még szerves területe annak a kultúrának, mely az emberi együttélés legmagasabb életformáit megalkotta. Magyarország pontosan úgy hozzátartozik a keresztény műveltség Európájához, mint Hollandia, Svédország vagy Portugália. A hazánk történelmi határaitól keletre élő népek már a kelet nagy szellemi, vallási és társadalmi eszményeinek sugárkörében élnek, akkor is, ha földrajzilag Európához tartoznak... Az európai kultúrát egy lelkiállapot jelenti, mely a keresztény műveltség hagyományaiból szívja erőit. Aki ennek az élményszerű lelkiállapotnak részese, európai. A háború után az európai ember kénytelen lesz felelni a kérdésre, hajlandó-e tovább élni ennek a műveltségnek erkölcsi keretei között vagy feladja európai szerepét s beilleszkedik új, az európai hagyománytól idegen eszmeáramlatok, életformák hatalmi arcvonalába? „

(Márai Sándor: *Röpirat a nemzetnevelés ügyében*, 1942)

A BME Építőművészeti Doktori Iskola DLA-fokozatot szerzett hallgatói 1997–2023

A, Á

Abu-Abdo Tamás (2010)
Ágostházi László (2001)
Alexa Zsolt (2018)
Alföldi György (2007)
Alkér Katalin (2019)
Árva József (2019)

B

B-Hajas Ágnes (2017)
Bach Péter (2016)
Bachman Zoltán (2001)
Balázs Mihály (1997)
Bálint Imre (2006)
Balogh Balázs (1998)
Balogh Emese (2020)
Balogh Emese (2020)
Bán Ferenc (1999)
Barta György (2001)
Bartha András (2020)
Bartók István (2003)
Batári Attila (2018)
Becker Gábor (1999)
Bedecs-Varga Éva (2023)
Benárd Aurél (2005)
Bérces László (2013)
Berecz Tamás (2018)
Bitó János (1997)
Bodonyi Csaba (1998)
Bodrossy Attila (1998)
Boros Pál (2004)
Borostyánkői Mátyás (1998)
Borsos Melinda Mária (2019)
Borzsák Veronika (2020)

C

Callmeyer Ferenc (1997)
Cságoly Ferenc (1997)
Csanády Gábor (2003)
Czigány Tamás (1999)

D

Dankó Zsófia (2012)
Daragó László (2010)
Dévényi Sándor (1999)
Dimitrijevic Tijana (2019)
Dobai János (2004)
Dobó János (2004)
Dudics Krisztián (2014)

E

Ekler Dezső (1999)
Erdélyi Zoltán (2001)

F

Fábián Gábor (2018)
Falvai Balázs (2013)
Farkas Gábor (1997)
Farkasvölgyi István (2001)
Fazekas Katalin (2017)
Fejérdy Péter (2003)
Félix Zsolt (2005)
Fenes Tamás (2014)
Ferencz István (1997)
Ferencz Marcell (2008)
Finta József (1997)
Francsics László (2021)
F. Szántay Zsófia (2021)

G

Gaul Cicelle (2012)
Gerle János (2005)
Giáp Thị Minh Trang (2019)
Glatz Zsófia (2017)
Gyulovics István (2022)

H

Helfrich Szabolcs (2014)
Hild György (2003)
Hofer Miklós (1997)
Hőnich Richárd (2003)

J

Janáky István (1998)
Jancsó Miklós (2007)
Janesch Péter (2006)
Jankovics Tibor László (2001)
Jeney Lajos (1999)
Jószai Ágnes (2021)
Juhász Ágnes (2023)
Juhász Ákos (2005)

K

Kálmán Ernő (2004)
Kapitány József (1999)
Kapsza Miklós (2003)
Kapy Jenő (1998)
Karácsony Tamás (1997)
Kaszás Károly (1997)
Kemes Balázs (2016)
Kerényi József (1997)
Kertész András Tibor (2005)
Kisberzsenyi-Nagy György (2018)
Kiss István (1997)
Kisteleghi István (2001)
Klobusovszki Péter (2008)
Kolossa József (2007)
Komondy Zoltán (1998)
König Tamás (1998)
Kóris János (1998)
Kószó József (2003)
Kovács Dávid (2023)
Kronavetter Péter (2019)
Kronavetter Zsófia (2019)
Kukucska Gergely (2023)
Kulcsár Attila (2003)

L

László Tamás (2019)
Lázár Antal (1997)
Lenzsér Péter (2003)

Lepénye Zoltán (2015)
Lévai Tamás (2018)
Lőrincz Ferenc (2001)
Lőrinczné Szabó Tünde (2001)
Losonczy Anna (2015)

M

Major György (2004)
Makovecz Imre (1997)
Makrai Sándor (2007)
Marosi Bálint (2008)
Mátrai Péter (1999)
Mikolás Tibor (1998)
Molnár Csaba (2005)

N

Nagy Iván (2013)
Nagy Márton (2013)
Nagy Tamás (1998)
Niczki Tamás (2007)
Novák István (1998)

P

Paál Zsófia (2020)
Pálffy Sándor (1999)
Papp László (1998)
Patonai Dénes (1997)
Pazar Béla (2014)
Perényi Tamás (1999)
Puhl Antal (1999)

R

Radnai Gergő (2021)
Radványi György (1998)
Rajk László (2005)
Reischl Gábor (1998)
Répás Ferenc (2007)
Rigó Bálint (2022)
Ritter Dániel (2023)
Roth János (1997)

S

Sági Gergely (2023)
Sajtos Gábor (2018)
Sáros László (2005)
Sárvári István (1998)
Schrammel Zoltán (2018)
Schreck Ákos (2018)
Sólyom Benedek (2005)
Sugár Péter (2004)
Sylvester Ádám (1999)

Sz

Szabó Árpád (2007)
Szabó Dávid (2019)
Szabó László (2004)
Szabó Levente (2008)
Szécsi Zoltán (2007)
Szegő György (1999)
Szentirmai Tamás (2012)
Szentmáry Szabolcs (2018)

T

Tánczos Tibor (2016)
Terbe Rita (2018)
Tőkés Balázs (2022)
Török Dávid (2013)
Török Ferenc (1997)
Török Szabolcs Bence (2016)
Tóth Péter (2017)
Tótpál Judit (2008)
Turányi Gábor (1998)

V

Vadász György (1998)
Vági János (2013)
Vajai Tamás (1998)
Vannay Miklós (2012)
Varga Péter István (2011)
Varga Piroska (2018)
Varga Tamás (2003)

Vasáros Zsolt (2005)
Vikár András (2004)
Vincze László (2003)
Virág Csaba (1999)
Vörös Ferenc (1998)
Vörös Tamás (2016)

W

Wagner Péter (1998)
Weizskopf András (2022)
Winkler Barnabás (2011)

Z, Zs

Zalaváry Lajos (1997)
Zombor Gábor (2014)
Zsuffa Zsolt (2012)

Téziskönyv

**BME Építőművészeti Doktori Iskola
Jubileumi kötet 2023**

SZERKESZTŐ: Somogyi Krisztina PhD

Kiadja a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi
Egyetem Építőművészeti Doktori Iskola
1111 Budapest, Műegyetem rakpart 3.,
K épület II. emelet 99.

FELELŐS KIADÓ: Balázs Mihály DLA

TÁMOGATÓK: NKA, Pro Progressio Alapítvány

GRAFIKAI TERV: Polgárdi Ákos (SUBMACHINE)

NYOMDA: Pauker Nyomda

PAPÍR: Munken Lynx 120 g/m²

FEDÉLVÁSZON: Balacron Imperial 4910, 190 g/m²

BETŰK: Marr Sans, HW Cigars, Menoe Grotesque

ISBN 978-963-421-933-0

**B Építőművészeti
M Doktori
E Iskola**

Nemzeti
Kulturális
Alap